

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA PRÁVA

Mgr. Vladimír Feřbaba

**Vznik Ukrajinské národní rady v Prešově, úkoly a zastupování
zájmů karpatských Rusínů**

RIGORÓZNÍ PRÁCE

Vedoucí rigorózní práce: JUDr. Jiří Šouša, Ph.D.

České a československé právní dějiny

Datum vypracování práce (uzavření rukopisu): 30. 03. 2018

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA PRÁVA**

Mgr. Vladimír Feľbaba

**Vznik Ukrajinskej národnej rady v Prešove, úlohy a zastupovanie
záujmov karpatských Rusínov**

RIGORÓZNÁ PRÁCA

Vedúci rigoróznej práce: JUDr. Jiří Šouša, Ph.D.

České a československé právne dejiny

Dátum vypracovania práce (ukončenia rukopisu): 30. 03. 2018

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som predkladanú rigoróznú prácu vypracoval samostatne, všetky použité pramene a literatúra boli riadne citované a práca nebola využitá na získanie iného alebo rovnakého titulu.

Ďalej prehlasujem, že vlastný text tejto práce vrátane poznámok pod čiarou a medzier obsahuje 194 455 znakov.

V Prešove, dňa 30.03.2018

Podpis

Pod'akovanie

Ďakujem môjmu školiteľovi JUDr. Jiřímu Šoušovi, Ph.D., za pomoc pri výbere vhodnej literatúry, prameňov a za pripomienky, podnety a neoceniteľné odborné rady pri spracovaní tejto rigorózneho práce.

Obsah

1. Úvod	7
2. Územie, identita a postavenie Rusínov - Ukrajincov v karpatskej oblasti v období do roku 1945	10
2.1 Územné vymedzenie.....	10
2.3 Formovanie etnickej otázky Rusínov-Ukrajincov	13
3. Národné obrodenie a revolúcia v roku 1848	16
3.1 Slovanský zjazd v Prahe v roku 1848.....	18
3.2 Národný úpadok Rusínov - Ukrajincov (1867 – 1918).....	20
4. Rusíni - Ukrajinci v období ČSR a Slovenského štátu	23
4.1 Rozpad Rakúsko-Uhorska, vznik Československa a začleňovanie Podkarpatskej Rusi k Československu	23
4.2 Jednotlivé smery a hnutia v rámci rusínsko/ukrajinskej otázky v období 1. ČSR	26
4.3 Mníchovská dohoda a Viedenská arbitráž a jej následky pre menšinu Rusínov-Ukrajincov v Československu	28
4.4 Rusínsko – Ukrajinská otázka v období Slovenského štátu	30
5. Oslobodzovanie Československa a vývoj na Podkarpatskej Rusi	33
5.1 Podkarpatská Rus a jej pripojenie k sovietskej Ukrajine	35
5.2 Tendencie o pripojenie časti východného Slovenska k Sovietskej Ukrajine	37
6. Vznik Ukrajinskej národnej rady a jej právna subjektivita	39
6.1 KRASNO - Karpatoruský výbor národného oslobodenia	39
6.2 Ustanovujúci zjazd Ukrajinskej národnej rady v Prešove	40
6.3 Právne postavenie a organizačný poriadok UNRP	43
6.4 Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku	47
6.5 Politická reprezentácia UNRP vo vzťahu k Československým orgánom	48
6.6 Úloha UNRP vo vzťahu k obnove povojnových oblastí	52
6.7 Snaha UNRP o presadenie záujmov a uzákonenie statusu svojej existencie	54
6.8 Voľby v roku 1946 a politické orientácie v rámci UNRP	57
6.9 Jednotlivé politické orientácie v rámci UNRP	59
6.9.1 Komunistická orientácia v rámci UNRP	59
6.9.2 Demokratická orientácia v rámci UNRP	60
7. Činnosť Ukrajinskej národnej rady, jej úlohy a zastupovanie záujmov karpatských rusínov	63

7.1	Činnosť UNRP v oblasti školstva.....	63
7.2	Činnosť UNRP v oblasti kultúry	66
7.3	Vzťah Ukrajinskej národnej rady v Prešove k cirkevným záležitostiam	71
7.3.1	UNRP a Gréckokatolícka cirkev	74
7.3.2	Výbor pre návrat do pravoslávia pri UNRP	74
7.3.3	Akcia P	77
8.	Ústava 9. mája 1948 a UNRP	79
9.	Politika komunistickej strany Československa a UNRP v období rokov 1948 – 1952	83
9.1	UNRP a proces ukrajinizácie.....	85
9.2	UNRP a buržoázny nacionalizmus	90
10.	Zánik UNRP a konštituovanie nástupnickej organizácie	93
10.1	KSUP - Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich	95
11.	Záver.....	98
□	ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK	101
□	ZOZNAM POUŽITÝCH ARCHIVNÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY	101
	Prílohy	105
	Abstrakt	109
	Abstract	110

1. Úvod

I, my Ukrajinci na Slovensku, prežívame historické chvíle, v ktorých rozhoduje sa o našom ďalšom národnom živote. Rok 1918 nepriniesol to, čo od neho náš ľud očakával. Hoci Československá republika znamenala oproti bývalému stavu nesporný pokrok, predsa Ukrajinci neboli plne rovnoprávni a ich nacionálne túžby a požiadavky neboli splnené.¹

Úryvok z Memoranda UNRP

Problematika historicko-právnych súvislostí etnickej menšiny Rusínov-Ukrajincov nebola nikdy predmetom širšieho vedeckého bádania z ktorého by bol poskytnutý a vyvedený kompletný pohľad na túto genézu s utvrdenými a preukázanými skutočnosťami. Ide o špecifickú a systematickú otázku etnika, ktoré bolo v prirodzenej blízkosti našich spoločných dejín, ak nie dokonca jej integrálny celok. Stáročia vzájomnej symbiózy a znášania sa v spoločnom stredoeurópskom priestore v konečnom dôsledku prináša viac otázok, ako odpovedí. V záujme hlbšieho bádania problematiky etnickej genézy je preto potrebné sa sústrediť na špecifické medzníky približujúce autentický poznatok dobových súvislostí. Rámec výskumu však musí odzrkadliť aj ostatné historicko-právne korelácie v kontexte vývoja. Existencia neucelených poznatkov, tak predstavuje súčasť výskumného problému, ktorý sa musí bližšie analyzovať v záujme bližšieho pohľadu na interpretované spojitosti.

Nech sa už to zdá akokoľvek prekvapivé, požiadavky rusínsko-ukrajinskej menšiny v období bezprostredne po oslobodení z pod jarma nacistického útlaku sa zdali byť vzhľadom na úsilie, ktoré v týchto ťažkých časoch vynaložili a obetiam, ktorým museli podstúpiť, prinajmenšom posúdenia hodne. O to viac, ak takáto možnosť v historických súvislostiach nebola priaznivá a ich kultúrny a politický rozvoj bol viac menej pretrvávajúco obmedzený. Priniesť vytúžené ovocie priaznivých dopadov politického a kultúrneho úsilia rusínsko-ukrajinskej menšiny v nadchádzajúcom období, tak považovali jednotliví predstavitelia tejto menšiny za prioritné.

---

¹ VANAT, Ivan, *Materialy do istoriji Ukrajins'koji Narodnoji Rady Prjašivščyny (1945-1952)*. Prešov 2001, s. 57.

Ukrajinská národná rada v Prešove, ako národnopolitický orgán, ktorý vznikol na sklonku druhej svetovej vojny, mal za úlohu reprezentovať záujmy karpatských rusínov žijúcich na oslobodenom území Československa a to prakticky v každom ohľade. Jej úloha sa zdala byť nezastupiteľná, avšak dodnes nie je problematika jej vzniku, pôsobenia a uznania ucelene vedecky prebádaná. V tomto zmysle je preto potrebné, aby bol v tejto vedeckej práci venovaný priestor na ucelené spracovanie tohto národnopolitického orgánu, ako primárny a podstatný cieľ výskumu. V tomto duchu si aj autor kladie takýto primárny cieľ výskumu a to s poukazom na špecifickosť problematiky našich spoločných dejín.

Problematika Ukrajinskej národnej rady v Prešove si však vyžaduje širšie rozpoznateľné poznatky. Z uvedeného dôvodu je potrebné spočiatku preskúmať historickú nadväznosť z pohľadu etnografickej genézy etnika s pridanou hodnotou výskumu rázovitých podmienok a vplyvov, vrátane názvoslovia etnika. Až priblížením historických súvislostí a s tým spojených okolností, sa autor pokúsi preniknúť do ústrednej problematiky týkajúcej sa vzniku Ukrajinskej národnej rady v Prešove. Nakoľko samotný názov tejto vedeckej práce obsahuje aj nadväznú spojitosti vyplývajúce z existencie Ukrajinskej národnej rady v Prešove, autor sa zameria aj na preskúmanie tejto stránky. V tomto prípade výskum zahŕnie spracovanie poznatkov z oblasti politiky, kultúry a cirkevnoprávných aspektov, ktoré bezprostredne s uvedeným súvisia.

Z hľadiska charakteristiky predpokladaných kapitol, výskum tak bude smerovať počnúc formovaním otázky etnika, historických míľnikov, dobových udalostí, až po spracovanie podstaty vedeckej práce t.j. vznikom Ukrajinskej národnej rady v Prešove, jej činnosťou, organizáciou, politickými a kultúrnymi predstavami, dobovým hodnotením alebo vzniknutými problémami. Bezprostredné resp. pridružujúce súvislosti sa budú v rámci samostatných kapitol preskúmať osobitne. V tomto prípade ide o aspekty trvalo späté s rusínsko-ukrajinskou menšinou, ktoré boli vývojom udalostí a politických rozhodnutí ovplyvnené ako napr. Gréckokatolícka cirkev, na ktorej zrušení participovala aj Ukrajinská národná rada v Prešove a to v neskoršej etape svojej existencie. V neposednom rade sa budeme v rámci tejto práce zaoberať aj finálnou etapou existencie Ukrajinskej národnej rady v Prešove, ktorá bola sprevádzaná vykonštruovanými politickými procesmi, nútenou pravoslavizáciou, či v období 50-rokov spropagovanou ukrajinizáciou na severovýchodnom

území Slovenska, ako aj samotným formálnym ukončením činnosti Ukrajinskej národnej rady v Prešove a vznikom novej kultúrnej inštitúcie.

Z hľadiska využitia jednotlivých metód sa pri spracovaní tejto vedeckej práce budeme pridrižovať štandardnej analýzy s istými koreláciami porovnávania. Takéto uplatňovanie metód však bude vychádzať z logickej štruktúry a s určitou mierou nadväznosti.

Vzhľadom k tomu, že problematika vedeckej práce si vyžaduje využitie nielen domácej literatúry, ale aj literatúry zahraničnej, prevažne českej a ukrajinskej, táto práca bude tieto zdroje aj v prevažnej miere systematicky používať. V tomto prípade nemožno spomenúť ani na archívne zdroje a poznatky, ktoré predstavujú cenný materiál bez ktorého by sa uvedená problematika prevažne len zovšeobecnila.

2. Územie, identita a postavenie Rusínov - Ukrajincov v karpatskej oblasti v období do roku 1945

2.1 Územné vymedzenie

Územie, ktoré môžeme geograficky situovať ako stredoeurópsky priestor v rámci ktorého sa pozdĺž svahov Karpát usídlili Rusíni (Ukrajinci) s príchodom Slovanov v období sťahovania národov, je okrem iného príznačné svojím rozhraním medzi západnou civilizáciou a východnou kultúrou v ponímaní vtedajšieho Byzantského vplyvu. Toto situovanie sa po stáročia prejavovalo snahou o začlenenie územia obývaného rusínskym/ukrajinským etnikom do teritória vtedajších vládcov, čo svedčí nielen o strategickosti územného priestoru, ale aj o mierumilovnosti etnika a rozsahu prírodných zdrojov. V čase pred začlenením územia obývaného časťou rusínskeho/ukrajinského etnika do Uhorského kráľovstva, predstavovali východné Karpaty hranicu medzi Veľkomoravskou ríšou na západe a Kyjevskou Rusou na východe. Príchodom maďarských kmeňov do Karpatskej kotliny a neskôr ich následným začleňovaním priestoru obývaného Slovanmi pod vlastný útvar, znamenalo započatie stáročnej éry Uhorského kráľovstva a dominantného vplyvu maďarských rodov na vtedy chápané rusínske etnikum v oblasti dobytých území východných Karpát.

„Napriek tomu, že severovýchodné okrajové územie Slovenska, na ktorom žije hlavná masa ukrajinského resp. rusínskeho obyvateľstva, v minulosti nikdy netvorilo nejaký samostatný administratívny alebo politický celok, v 19. stor. sa ujímalo preň pomenovanie „Ruská krajňa“ a o jeho obyvateľoch sa hovorilo ako o rusínoch krajňanských“².

V rámci bývalého Uhorska a v jeho počiatočných časoch, bolo ukrajinské resp. rusínske obyvateľstvo rozdelené do viacerých administratívnych celkov – v tom čase stolíc, pričom rusínsko/ukrajinské obyvateľstvo bolo v stolicách v oblasti východných Karpát vo väčšine a v stolicách na území východného Slovenska v prevažnej menšine. V oblastiach východného Slovenska v tom čase prevládalo nerusínske obyvateľstvo, predovšetkým slovenské. V historickom ponímaní vzťahu rusínsko-ukrajinského a iného etnika na území vtedajšieho Uhorska, neprevládala dôraz príslušnosti k určitému etniku, ale predovšetkým k určitej konfesii.³

---

² HARAKSIM, Ľudovít, K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov do roku 1867. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. s. 5.

³ Tamže, s. 5.

2.2 Identita a postavenie Rusínov/Ukrajincov v karpatskej oblasti

V stredovekých podmienkach z hľadiska určitej príslušnosti ku konfesii: „Slovenského a ukrajinského poddaného zblížoval spoločný grécko – slovanský rítus „stará viera.“ To však znamenalo, že východoslovanské obyvateľstvo tohto vyznania žilo tým istým náboženským životom, ako východní Slovania – Rusi a Ukrajinci. Nie to je pritom dôležité, že patrili pod jurisdikciu kyjevského metropolitu, ale skutočnosť, že príslušnosť k jednej konfesii zblížovala obyvateľstvo východného Slovenska, teda i príslušníkov slovenskej národnosti s východoslovanskými bratmi. Do Kyjevskej duchovnej akadémie, ktorá bola jediným dôstojným učilišťom kňazstva východného ritu, chodili študovať žiaci z východného Slovenska, tak ako neskôr z Ukrajiny chodili do škôl na Slovensku. Mnohí odchovanci Kyjevského učilišťa sa natrvalo usadili na východnom Slovensku, i keď odtiaľ nepochádzali.“⁴

Výsledkom takéhoto konfesného prepojenia siahajúceho až na územie terajšieho Slovenska, bolo praktikovanie viery resp. liturgie podľa pôvodného cirkevného obradu v jazyku, akému bežné obyvateľstvo rozumelo, ako aj samotná tvorba viacerých odpisov cirkevnoslovanských kníh. Známe sú vydania: „Postila prešovská, ladomírovská, niagovská, mirošovská, opis Stavroveckého, „Zercala bohoslovia, sborník litmanovský a pod. Do východoslovanských ukrajinských a slovenských obcí až do 18. stor. prenikali knihy tlačené na Rusi.“⁵

Nástupom novoveku a v dôsledku uplatňovanej politiky zo strany Uhorských panovníkov a jednotlivých veľmožov, či z dôvodu reformačného a protireformačného úsilia, vznikla iniciatíva o obnovenie cirkevného spoločenstva medzi cirkvou byzantského obradu a rímskokatolíckou cirkvou.⁶ Uvedené zmeny sa týkali prevažne rusínsko-ukrajinského obyvateľstva. Z uvedeného je teda možné skonštatovať, že: „prvá polovica 17. storočia v dejinách Ukrajincov východného Slovenska bola významná nielen tým, že v tomto období sa prehĺbilo spoločenské členenie ukrajinskej spoločnosti, ale aj tým, že v rámci

---

⁴ HARAKSIM, Eudovít, Z dejín Ukrajincov na východnom Slovensku. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1957, s. 5.

⁵ Tamže, s. 5.

⁶ O pokatolíčenie ukrajinského a slovenského pravoslávneho obyvateľstva na začiatku 17. storočia sa usiloval najmä Juraj Drugeth, odchovanec učilišťa, ktorý sa snažil na svojich majetkoch dôsledne uplatňovať princíp „cuius regio, eius religio“

protireformačných úsilí ku koncu tohto obdobia sa uskutočnilo zjednotenie pravoslávneho ukrajinského a neukrajinského obyvateľstva na východnom Slovensku s Rímom.“⁷

Vytvorenie **Užhorodskej únie** v roku 1646 znamenalo pre cirkevné spoločenstvo určitý krok k hľadanému zjednoteniu, nakoľko práve v 17. storočí prechádzalo toto cirkevné spoločenstvo zložitým obdobím sprevádzaným neustálymi konfliktami a snahou o reformáciu. Dôležitým aspektom vytvorenia Užhorodskej únie, bola aj snaha vtedajších feudálov, ako aj snaha vtedajšej inteligencie, prevažne duchovných o presadenie vlastných individuálnych cieľov. V ponímaní rusínsko-ukrajinského obyvateľstva so statusom poddaných, bol takýto krok chápaný ako prejav odklonu od doteraz vyznávaného pravoslávia. Vzťahovalo sa to však predovšetkým na obyvateľov severovýchodného Slovenska a na obyvateľstvo z územia Podkarpatskej Rusi.

V súvislosti so vznikom Užhorodskej únie v roku 1646, je potrebné uviesť, že zámer izolovať obyvateľstvo Rusínov a Ukrajincov od vtedajšieho cárskeho Ruska, nebol dominantným a jediným činiteľom. Vznik Užhorodskej únie, bol skôr chápaný, ako dôsledok presadzovania únie v podmienkach rekatolizácie v celej strednej a východnej Európy.⁸

V podmienkach ranného novoveku a s pretrvávajúcim vplyvom cirkvi: „mala z Únie však prospech iba jedna zložka ukrajinského obyvateľstva, duchovenstvo, pre ktoré prijatie únie znamenalo spoločenský vzostup. To však v ďalšom vývine prinieslo úplne odtrhnutie duchovenstva od más veriacich.“⁹

Vo vzťahu k novozaloženej Uniatskej cirkvi, ktorá bola administratívne podriadená Vatikánu, avšak ktorá si zachovala cirkevnoslovanské bohoslužby, bolo kľúčové uznanie zo strany Vatikánu. K samotnému uznaniu nedošlo okamžite, ale približné o storočie neskôr, kedy táto cirkev dostala pomenovanie Gréckokatolícka.

V dôsledku týchto zmien, práve Gréckokatolícka cirkev zohrala významnú rolu vo vzdelávaní a gramotnosti obyvateľstva Rusínov - Ukrajincov vtedajšieho Uhorska. Vďaka panovníčke Márii Terézii sa školské vzdelanie od 6 do 12 rokov stalo povinným a malo sa viesť v rodnom jazyku. Hoci v rusínskych dedinách to bolo pre obrovskú chudobu, ale aj pre nulovú uvedomelosť takejto potreby nereálne, predsa však snaha duchovenstva priniesla

---

⁷ HARAKSIM, Eudovít, K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov do roku 1867. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. s. 46.

⁸ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov, s. 84

⁹ HARAKSIM, Eudovít, K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov do roku 1867. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961. s. 51

posun. Najmä mukačevsko-užhorodský biskup Andrej Bačinský sa zaslúžil o urýchlenú výchovu učiteľov. Tak sa stalo, že do užhorodských škôl vstúpil rusínsky jazyk. A. Bačinský vydal aj Bibliu preloženú do cirkevnoslovanského jazyka blízkeho rusínčine.¹⁰

2.3 Formovanie etnickej otázky Rusínov-Ukrajincov

Z dôvodu mimoriadne zložitého problému otázky etnickej vyhranenia karpatských Rusínov - Ukrajincov, ako aj z dôvodu doposiaľ neexaktného názoru na pôvod, kmeňovú príslušnosť a následného vývinu tohto etnika, existuje v súčasnosti viacero používaných výrazových etnonym. Na jednej strane používaný termín „Rusín“ vznikol z podoby slovného, historického spojenia „Ruthén“, ktorý sa vyvinul ešte z čias Kyjevskej Rusi a predstavuje pomenovanie príslušníka k tomuto etniku. Na druhej strane však predstavitelia a prívrženci ukrajinského obrodzenia považujú pomenovanie „Rusín“ za archaickú podobu pojmu „Ukrajinec“.¹¹

Rôznorodosť pomenovania etnika sa v súčasnosti etablovalo do slovného spojenia Rusín – Ukrajinec. Toto chápanie však prešlo viacerými slovnými etapami a v období druhej polovice 20. storočia, bol presadzovaný termín Ukrajinec. Samotné: „označovanie Ukrajincov východného Slovenska termínom Ukrajinci napriek tomu, že až do najnovšej doby – a to v podstate platí aj pre Zakarpatsko – sami sa takto neoznačovali, nie je anachronizmom. Najstaršie latinské pramene z územia východného Slovenska používajú pre nich označenie „Rutheni“, čo sa v slovanských jazykoch prekladalo ako „Rusíni“.¹²

Z historického pohľadu pomenovania etnika sa už približne v 14. stor., používalo označenie príslušníkov jednotnej staroruskej národnosti výrazom „Ruthén/i“, kým neskôr fakticky nedošlo k rozdeleniu tejto národnosti na národnosť ruskú, ukrajinskú a bieloruskú. Poslovenčené pomenovanie termínom „Rusíni“ sa používalo približne až do 18. stor. a to bez ohľadu na to, do ktorého štátneho útvaru patrili. V tejto súvislosti je potrebné podotknúť, že výrazom „Ukrajina“, bolo označované územie naddneperskej Ukrajiny, čo v konečnom dôsledku prerástlo aj do pomenovania príslušníkov – Ukrajinci. V čase pretrvávajúceho stredoveku sa však na území vtedajšieho Uhorska zaužíval pojem „Rusín“, ktorý bol však

¹⁰ POP, Ivan, Malé dejiny Rusínov. s. 41

¹¹ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov, s. 12

¹² HARAКСIM, Ľudovít, K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov do roku 1867. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1961. s. 8.

požívaný v rôznych ekvivalentoch ako napr. Uhrorus, Karpatorus atď. Pomenovanie Uhrorus, či Karpatorus bolo preferované prevažne v 18. stor., kedy v dôsledku národného obrodenia sa presadzovala jednota „uhorských Rusínov“, či dokonca vzrástla tendencia súdržnosti podľa predstáv slovanskej vzájomnosti alebo ruskej jednoty.¹³

Z hľadiska spolužitia obyvateľstva rusínsko/ukrajinského etnika s inými etnikami, v tomto prípade vo vzťahu k slovenskému obyvateľstvu, bolo rusínske resp. ukrajinské obyvateľstvo na severovýchode územia vtedajšieho Uhorska nanajvýš priateľské a neboli zaznamenané etnické rozpory medzi týmito etnikami. Naopak, „existencia ukrajinských a slovenských osád vedľa seba pomerne rýchlo priniesla vzájomnú difúziu obyvateľstva, čo vidieť zo súpisov, ktoré zachytávajú ukrajinské mená v slovenských dedinách a slovenské mená v ukrajinských dedinách.“¹⁴

Vzájomná symbióza a následná difúzia obyvateľstva tiež nasvedčuje tomu, že poddanské pomery v slovenských a ukrajinských dedinách sa veľmi líšili.

Z pohľadu národnej identity najväčšie polemiky ohľadne identifikácie etnika a jeho pomenovania prebiehali v 19. a 20. storočí. „Už od 19. storočia karpatsko-rusínski vodcovia polemizovali o svojej národnej identite. Niektorým sa zdalo, že Rusíni sú vetvou ruskej národnosti, iným, že ukrajinskej, a ďalší si mysleli, že tvoria osobitnú stredoeurópsku karpatsko rusínsku národnosť. Každá orientácia používala jazyk či už ruský, ukrajinský alebo karpatsko rusínsky, pomocou ktorého sa identifikovala. Ukrajinská orientácia tvrdí, že Rusíni sú vetvou Ukrajincov.“¹⁵

„Popri jazyku nemenej závažným atribútom národa bola otázka svojbytnosti a sebaidentifikácie. U Rusínov samotné etnonymum Rus, ruskij aj v rôznych spojeniach, či už s politickým podfarbením alebo bez neho, ako Karpatorus, karpatoruskij, Uhrorus, uhoruskij alebo aj Malorus, maloruskij, naznačovali, že diferenciatívny proces u východných Slovanov nebol natoľko vyhranený ako u západných Slovanov. A preto aj cesta od etnonyma Rus, ruskij k svojbytnosti a sebaidentifikácii ako Rusín či Ukrajinec bola omnoho dlhšia a zložitejšia ako u iných slovanských národov.“¹⁶

---

¹³ HARAКСIM, Ludovít, K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov do roku 1867, s.8.

¹⁴ Tamže, s. 27.

¹⁵ MAGOCSI, Paul Róbert, Karpatskí Rusíni. Vydavateľstvo: Karpatskorusínske výskumné centrum. 1995, s.4.

¹⁶ DANILÁK, Michal, Národné obrodienie Rusínov v Uhorsku In: Rusíni – história, súčasnosť a perspektívy. Prešov 2006, s.18.

Popri existencii názorov o svojbytnosti a samostatnosti etník Rusínov a Ukrajincov, existovali aj vedecké názory spočívajúce v totožnej identifikácii oboch etník, ako obyvateľov žijúcich na území severovýchodného Slovenska a Podkarpatskej Ukrajiny. Ostáva faktom, že totožnosť rusínskej a ukrajinskej národnosti mala byť akceptovaná aj v medzinárodných vedeckých kruhoch: „Česká akadémia vied už v roku 1919 prehlásila, že reč obyvateľov Podkarpatskej Rusi je tá istá ako reč obyvateľov Haliče, čiže ukrajinská a že nie je tu dôvod vytvárať ďalší spisovný jazyk. Podľa týchto názorov sú termíny Rusín a Ukrajinec z hľadiska etnickej či národnostnej príslušnosti rovnoznačné. Etnonym Rusín sa vzťahuje na všetkých Ukrajincov. Je to historické pomenovanie Ukrajincov, ktoré sa traduje od čias Kyjevskej Rusi.“¹⁷

V nadväznosti na uvedené v súvislosti s problematikou etnografického vývoja termínu Rusín alebo Ukrajinec je potrebné uvedenú otázku posudzovať aj z hľadiska historického presadzovania politiky štátneho útvaru k tejto menšine, čo sa v konečnom dôsledku nedemokraticky presadzovalo prakticky do konca 20. storočia.

---

¹⁷ SOPOLIGA, Miroslav, K problematike formovania rusínskej menšiny identity Rusínov. Dostupné na <https://www.slavica.sk/dokumenty/konferencia-2009/sopoliga-fs-2009.pdf>. s. 9. [cit. 2017-05-15]

3. Národné obrozenie a revolúcia v roku 1848

Revolučné udalosti v rokoch 1848-1849 znamenali pre rusínsko-ukrajinskú menšinu žijúcu vo vtedajšom Uhorsku dôvod pre začatie národno uvedomelých aktivít, ktoré sa neskôr začali vnímať ako národné obrozenie. Akousi ústrednou postavou národného obrozenia vtedy chápaných rusínov sa stal Alexander Duchnovič, prešovský kanonik, ktorý zakladal literárne spolky, zjednocoval literárne činnú inteligenciu a napísal viacero básni, almanachov a kníh. Spolu s Adolfom Dobrianským si bol vedomý veľmi slabého politického postavenia rusínskej menšiny, jej vzájomnej rozpoltenosti a nevýraznej národnej identity. V čase revolučných udalostí pripravila skupina okolo Adolfa Dobrianskeho politický program s názvom Zjednotenie Rusínov Uhorskej Rusi, východnej Haliče a Bukoviny, ktorý mal za cieľ vznik samostatnej provincie v rámci habsburskej monarchie. Za tým účelom Adolf Dobriansky¹⁸ odišiel na cisársky dvor do Viedne, avšak tento záujem o vytvorenie samostatnej provincie nenašiel pochopenie v rámci cisárskeho dvora. V uvedenom období začali na pozvanie cisárskeho dvora prenikať na územie Uhorska spojenecké vojská ruského cára pod vedením kniežaťa Ivana Paskeviča s cieľom poraziť revolučné sily. Ich prienik do oblasti obývaného rusínsko-ukrajinským obyvateľstvom znamenal isté zblíženie a víťanie zo strany obyvateľstva, čo ešte väčšmi ovplyvňovalo postoj k slovanskej vzájomnosti.¹⁹

Obdobie národného obrozenia pre rusínsko-ukrajinské obyvateľstvo v Uhorsku však kvôli viacerým problémom opakovane čelilo tvrdým neúspechom. „Hlavnou prekážkou úspechu hnutia bola neujasnenosť otázky etnicity Rusínov v Uhorsku. Dlhé obdobie takmer plne prevládalo iba jej konfesiónálne chápanie. Znamenalo, že „rusínstvo“, či „ruskost“ ľudu boli v podstate chápané ako jeho náboženské vyznanie, ako jeho príslušnosť ku gréckokatolíckej cirkvi a východnému obradu. Od 18. storočia sporadicky sa už objavovali určité myšlienky bratstva a príbuznosti Rusínov so slovanskými národmi, no hlavne s ruským národom, avšak od začiatku nasledujúceho storočia už idea jednoty s ruským národom absolútne dominovala.“²⁰

---

¹⁸ Adolf Dobriansky – celým menom Adolf Ivanovič Dobriansky-Sačurov, profesiou právnik, poslanec, spisovateľ. Bol významný buditeľ a predstaviteľ karpatsko Ruského (Rusínskeho) hnutia v Uhorsku. Organizátor kultúrneho, jazykového a etnického zjednocovania Rusínov. Istý čas pôsobil ako vládny poradca vo Viedni. Spolupodieľal sa na založení Matice Slovenskej.

¹⁹ POP, Ivan, Malé dejiny Rusínov. s. 49-51.

²⁰ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s. 111.

Aktívna snaha o národne obrodienie etnika Rusínov/Ukrajincov žijúcich v Uhorsku prebiehala približne len do roku 1867. Z dôvodu uskutočnenia Rakúsko-Uhorského vyrovnania a stupňujúceho sa tlaku zo strany uhorských úradov voči menšinám žijúcich v Uhorsku sa začali presadzovať čoraz tvrdšie opatrenia s cieľom pomáhať národnostné menšiny. Výsledkom týchto opatrení bola nielen utlmujúca snaha predstaviteľov Rusínov-Ukrajincov o toto národne obrodienie, ale dokonca aj zmena orientácie rusínsko/ukrajinskej inteligencie na maďarskú stranu, čo v konečnom dôsledku sa prejavovalo v strácaní vybojovaných práv menšín žijúcich v Uhorsku.

Veľký nedostatok rozvoja národného obrodienia Rusínov, bolo okrem iného v dôsledku absencie národného centra, ktorý je z hľadiska úspešnosti procesu obrodienia trvalo významný aspekt. Mestá ako Užhorod, Prešov, Mukačevo alebo Berehovo nemali v radách obyvateľstva rusínsku väčšinu, nakoľko v týchto mestách prevládal dosť silný maďarský, ale aj slovenský element. V dôsledku neväčšinového obyvateľstva v týchto najbližšie situovaných mestách pre rusínske obyvateľstvo, sa nevytvorilo resp. veľmi zložito kreovalo centrum záujmov rusínskeho obyvateľstva. Podstatný vplyv pre neúspešnosť národného obrodienia Rusínov mal aj pretrvávajúci faktor pretrvávajúceho konfesijného rozdelenia obyvateľstva.²¹

Napriek uvedeným nepriaznivým faktorom sa naďalej pokračovalo v snahe o rozvoj národného obrodienia Rusínov-Ukrajincov žijúcich v Uhorsku. „Zvláštnosťou rusínskeho obrodienia bola aj skutočnosť, že k vypracovaniu národnopolitického programu pristúpili takpovediac bez prípravnej etapy, t. j. bez etapy kultúrno-osvetovej činnosti pre širšie vrstvy rusínskej „society“. Ako konštatoval r.1858 jeden z buditeľov - Ivan Rakovský, Rusíni pred rokom 1848 nemali vo svojom nárečí okrem katechizmov, nejakých vydaní kázni a zbierok piesní žiadne diela, ani žiadne časopisy. Nerozvinula sa ani osvetová činnosť, neexistovali žiadne spolky a v dôsledku uvedeného stavu nepostúpilo ani riešenie základných atribútov národa. Revolúcia rokov 1848 – 1849 postavila však Rusínov v Uhorsku pred fascinujúci obraz rozmachu národného hnutia iných národov, pred ktorým nemohli zostať, aspoň najrozhládenejší z nich, nečinne a usilujú sa, aj keď oneskorene, formulovať národnopolitický program. Spoločné žiadosti Slovákov a Rusínov predložené na Slovanskom zjazde v Prahe r.

---

²¹ KONEČNÝ, Stanislav, Rusíni v prelomoch dvoch tisícročí. In: Anna PLIŠKOVÁ. (ed.) Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989. (Zborník vedeckých a vedecko-populárnych príspevkov I.) Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Prešov, 2008. Dostupné na <https://http://www.unipo.sk/public/media/11529/Rusinska-kultura-a-skolstvo.pdf>. s. 12.

1848 za takýto program považovať nemožno, pretože na ich koncipovaní sa nikto z nich nezúčastnil.“²²

Národnopolitický program uhorských Rusínov predstavoval akési 11. bodové Memorandum, ktoré dostalo názov **Памятни к Русинов Угорськихъ** (Pamjatny k Rusynov Uhorskych). Obsahom tohto memoranda bolo viacero viac menej umiernených národno-kultúrnych požiadaviek vo vzťahu k uhorským rusínom. Medzi azda najvýznamnejšiu požiadavku nachádzajúcu sa v tomto Memorande, bola požiadavka rozšírenia platnosti Oktrojovanej ústavy zo dňa 04. marca 1849 aj na Uhorských Rusínov. Veľmi dôležitou požiadavkou bola tiež tvorba územno-správnych jednotiek podľa potreby rusínskeho obyvateľstva resp. všade tam, kde žilo približne 15 000 uhorských Rusínov. V neposlednom rade boli obsahom predkladaného Memoranda aj požiadavky v školskej a kultúrnej oblasti. Predkladatelia Memoranda sa dožadovali zriadenia okrem ľudových škôl s vyučovacím jazykom rusínskym, aj zriadenie Ruských gymnázií, či dokonca štátnej právnickej fakulty so sídlom v Užhorode. Vtedajší cisár František Jozef I. takto predkladané požiadavky Memoranda prijal a prisľúbil ich splnenie. V konečnom dôsledku možno skonštatovať, že tieto memorandové požiadavky boli (hoci v malej miere) aj realizované, čo na určitú dobu dopomohlo v národno-obrodeneckom úsilí predstaviteľov uhorských Rusínov.²³

3.1 Slovanský zjazd v Prahe v roku 1848

Slovanský zjazd v Prahe v roku 1848 na ktorom sa zúčastnili jednotlivé delegácie slovanských národov žijúcich rakúskej monarchii, mal základný cieľ spojiť tieto slovanské národy a dosiahnuť ideu slovanskej vzájomnosti (panslavizmus), ako aj uskutočniť politiku sledujúcu záujmy slovanských národov v rámci Habsburskej monarchii (austroslavizmus). Vo vzťahu k Rusínsko - Ukrajinskej menšine resp. k vtedy chápaným uhorským Rusínom, neboli vytvorené podmienky na základe ktorých by boli rovnocenne prijatí medzi predstaviteľov iných slovanských národov, ktoré boli na Slovanskom zjazde v roku 1848 reprezentované. Nemožnosť takejto reprezentácie, bolo vynahradzované slovenskou časťou zastúpenia. Takéto zastúpenie však nezodpovedalo reálnym predstavám vtedajších

---

²² DANILÁK, Michal, Národné obrozenie Rusínov v Uhorsku In: Rusíni – história, súčasnosť a perspektívy. Prešov 2006, s.18.

²³ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s. 113.

predstaviteľov uhorských Rusínov, čo vyplýva aj zo žiadosti adresovanej k J.M. Hurbánovi: „aby se Slováci též o uherské Rusíny starali.“²⁴

Z pohľadu vedeckej práce a sledovania historických súvislostí sa javí ako potrebné zmieniť aj úryvok textu návrhu J.M.Hurbána, ktorý na Slovanskom zjazde v Prahe v roku 1848 v sekcii česko – slovenskej, predložil návrh požiadaviek uhorských Slovákov a zároveň uhorských Rusínov. Spomínaný návrh možno hodnotiť ako prvý svojho druhu v rámci spolupráce slovensko-rusínskej kooperácie:

„Sněm slovanský v Praze žádá, aby národ slovenský a rusínský v Uhřích ani v nejmenším potlačený nebyl; jmenovité vyslovuje tento snem svůj soucit k potlačeným od Maďarů i soukmenovcům svým slovenským a rusínským; jmenovité žádá, aby Slováci a Rusíni všeho toho účastní se stali, co oni jako žádosti svého kmene přednášejí a síce:

1. aby Slováci a Rusíni uherští byli od Maďarů uznáni za národ a v sněme rovná práva s nimi měli.
2. aby měli své národní sněmy se zvláštním ustavičným (permanentním) slovensko- rusínským výborem, majícím právo a povinnost bdíti nad národními právy slovenskými i rusínskými. Výbor tento by vykonával ustanovení sněmu národního a měl by práva všechny takové rozkazy centrálního uherského ministerstva, které by slovenské a rusínské národnosti nebezpečenstvím hrozili, odvrhovati.
3. aby si mohli zříditi národní školy jak počáteční tak reální, měšťanské, ústavy diecése a ústavy pro vychování učitelů, dále ústavy literární vyšší, jmenovité gymnasia, lýcea, akademie, ústav polytechnický a jednu universitu. Reč vyučování nech jest slovenská a rusínská a svoboda vyučování základ vychování národního.“²⁵

---

²⁴ ŽÁČEK Václav, Slovansky sjezd v Praze roku 1848. Sbirka dokumentu, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1958, s.319.

²⁵ BOKEŠ, František, Dokumenty k Slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914. Slovenská akadémia vied, 1962, Bratislava, s.32.

V ďalších bodoch návrhu požiadaviek sa J.M. Hurbán sústredil na vzájomnú rovnoprávnosť národov, ktoré žili v spoločnom štáte, ako aj na slobodu slova a nemožnosť byť väzobne stíhaný za prejavenie resp. vyslovenie národného jazyka, či právo na zakladanie spolkov Slovákov a Rusínov s cieľom napomáhať národnému vývinu.²⁶

Vzájomná spolupráca v oblasti pomenovania požiadaviek Uhorských Slovákov a Rusínov už následne nebola len agenda zo strany Slovenských buditeľov. Aktivita sa postupne dostala na rad aj zo strany rusínskych činiteľov v Uhorsku. V tomto ponímaní už bol spomenutý prvý národnopolitický program uhorských Rusínov tzv. memorandum Pamjatny k Rusynov Uhorskych, ktoré delegácia vedená Dobrianskym predložila cisárovi Františkovi Jozefovi I. V súvislosti s týmto prvým národnopolitickým programom v Uhorsku je nutné ešte podotknúť, že išlo predovšetkým o iniciatívu malej skupiny gréckokatolíckych činiteľov z Prešovského biskupstva, ktorý nenašiel širší ohlas. „Za ďalší národnopolitický program by sme mohli považovať Program Pešťbudínskych vedomostí, pri zrode ktorých bol aj Adolf Dobriansky. Požiadavky a ciele formulované v Programe Pešťbudínskych vedomostí boli formulované ako spoločné požiadavky Slovákov a Rusínov.“²⁷

3.2 Národný úpadok Rusínov - Ukrajincov (1867 – 1918)

V dôsledku prijatého zákona o rakúsko-uhorskom vyrovnaní, ktorého iniciátormi boli predovšetkým uhorskí reprezentanti sa dosiahlo vytvorenie akéhosi dvojštátia v rámci ktorého malo Uhorsko širokú mieru nezávislosti. „Rakúsko-maďarským vyrovnaním sa začala posledná etapa rusínskeho národného obrodzenia. Bola to však etapa kultúrneho a národného úpadku. Tento úpadok však nebol zapríčinený Rusínmi samotnými. Bol dôsledkom proti národnostnej politiky maďarským vládnuvich vrstiev, ktoré v rámci rakúsko-maďarského vyrovnania získali politickú nezávislosť v Uhorsku. Vďaka nej mohli na svojom území slobodne spustiť proces maďarizácie slovanských národov.“²⁸

---

²⁶ BOKEŠ, František, Dokumenty k Slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914, s. 33.

²⁷ Štraus, František, Pešťbudínske vedomosti a zakarpatskí Ukrajinci. In: Naukovyj zbirnyk Muzeju ukrajinskoj kultury u Svydnyku, Prešov 1986, s. 70.

²⁸ LÍŠKA, Anton, Boj Rusínov za národné obrodzenie. Dostupné na http://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/boj-rusinov-za-narodne-obrodzenie#.V_vzJGaa3IV [cit. 2017-05-29]

V dôsledku postupnej maďarizácie a presadzovaním jednotných maďarských vplyvov, sa u uhorských rusínskych buditeľov a dejateľov začala prejavovať tzv. veľkoruská orientácia. O túto orientáciu sa usilovali predovšetkým osoby pod vedením A. Dobrjanského a to s úmyslom povzbudiť slovanského ducha u rusínsko (ukrajinského) obyvateľstva. Išlo tiež o jazykovú otázku. Obyvateľstvo rusínsko (ukrajinského) pôvodu väčšmi inklinovalo k slovanským jazykom, ktorým rozumeli a s ktorými sa pravidelne stretávali. Takáto politika však nebola zo strany uhorských úradov tolerovaná. „Peštianska vláda sa po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 usilovala hlavne paralyzovať politickú činnosť A. Dobrjanského a jeho stúpencov. V záujme toho priamo i nepriamo podporovala hlavne maďarsky orientovaných rusínskych dejateľov. Ich prostredníctvom chcela pred európskou verejnosťou simulovať isté spravodlivé riešenie národnostnej otázky v Uhorsku, a to v zmysle národnostného zákona č. 44/1868.“²⁹

Z uvedenej politiky uhorských úradov tak bolo zrejmé, že ústupky, ktoré sa pre jednotlivé národy v rámci rakúskej monarchie v dôsledku revolučných nálad v polovici 19. stor. vydobyli, sa začali postupne z verejného života odstraňovať. Prejavovalo sa to hlavne v školskej a kultúrnej oblasti a dominanciu opätovne získavali maďarské vplyvy, čo v konečnom dôsledku veľmi nepriaznivo ovplyvnilo činnosť dovedy existujúcich rusínskych spolkov. Vo vzťahu k hľadaniu spolupatričného národa sa rusínski (ukrajinskí) dejatelia začali s otázkou pomoci obracať na ukrajinských predstaviteľov na východe. Spoločná pomoc však bola silne obmedzovaná v dôsledku celkovej politiky Viedne, ako aj z dôvodu tradičného ruského centralizmu.

V období do začiatku 1. svetovej vojny bola na vzostupe aj pomerne silná vlna vystaňohovalstva. Obyvatelia vtedajšieho Uhorska odchádzali za oceán do Ameriky za vidinou lepšieho zárobku, ako aj z dôvodu usadenia sa natrvalo. Takéto vystaňohovalstvo sa vo výraznej miere dotklo aj Rusínov (Ukrajincov) vtedajšieho Rakúska – Uhorska. Predpokladá sa, že v rokoch: „1880 – 1914 sa za more vystaňovalo asi 225 000 karpatských Rusínov. Usadili sa predovšetkým v priemyselných oblastiach severovýchodných a severocentrálnych štátov, kde dodnes žije väčšina ich potomkov.“³⁰

---

²⁹ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s. 119.

³⁰ MAGOCSI, Paul Róbert, Karpatskí Rusíni. Vydavateľstvo: Karpatskorusínske výskumné centrum. 1995, s.1.

Z dôvodu pretrvávajúcej spolupatričnosti, ako aj snahou o zlepšenie pomerov ich rodnej krajiny, sa vystaľovalci aktívne snažili o podporu rodného kraja a to hlavne financovaním škôl, kostolov a iných kultúrnych ustanovizní. Vystaľovalci sa tiež aktívne snažili zaujímať o politické dianie v Rakúsko-Uhorsku a jeho ďalší možný vývoj po 1. svetovej vojne.

V súvislosti s vedením aktívnej politiky voči náladám rusínsko-ukrajinského obyvateľstva v prospech cárskeho Ruska možno spomenúť aj tzv. Sihotský proces, ktorý bol zahájený proti 94 rusínskym (ukrajinským) pravoslávnyim veriacim. Títo veriaci boli v decembri roku 1913 obvinení z velezrady, ďalej zo snahy pripojiť časť Uhorského územia obývaného Rusínmi k cárskemu Rusku, ako aj z podnecovania podriadenia pravoslávnych Rusínov Ruskej pravoslávnej cirkvi. Výsledkom tohto procesu bolo dokopy 33 odsúdených na celkovo 37 rokov väzenia a 6 800 korún pokuty.³¹

---

³¹ POP, Ivan, Malé dejiny Rusínov. s. 61.

4. Rusíni - Ukrajinci v období ČSR a Slovenského štátu

4.1 Rozpad Rakúsko-Uhorska, vznik Československa a začleňovanie Podkarpatskej Rusi k Československu

Rozpad Rakúsko-Uhorskej monarchie v roku 1918 znamenal pre rusínsko (ukrajinskú) menšinu viaceré dôležité milníky. Nielenže sa rusínsko (ukrajinskí) buditelia začali zaoberať otázkou, ako bude vyzeráť povojnová mapa Európy a z geopolitického hľadiska kam bude územie obývané rusínsko (ukrajinskou) menšinou začlenené, ale začali sa zaoberať aj otázkou svojho kultúrneho a politického formovania.

Z hľadiska formulácie postoja na štátoprávne a politické riešenia zo strany rusínsko (ukrajinskej) menšiny vznikali určité tendencie na sebaurčujúci prvok, avšak celkovo možno skonštatovať, že: „Rusíni žijúci v hornom Uhorsku, teda na území dnešného Zakarpatska a severovýchodného Slovenska vstupovali do nových pomerov nepripravení. Ich štátoprávne úvahy a koncepcie, ak by sme ich takto mohli pomenovať, boli širokospektrálnymi a boli poznačené malou politickou skúsenosťou. Prechádzali od minimalistických (a vcelku realistických) požiadaviek zreformovať Uhorsko a získať autonómne postavenie v ňom až po veľkolepé, a teda i ťažko realizovateľné predstavy vytvoriť samostatný nevelký stredoeurópsky štát nazvaný Karpatská Rus, ktorý by zahŕňal nielen Podkarpatskú Rus, severovýchodné Slovensko, ale aj západnú Halič, alebo o čosi skromnejšia požiadavka vytvoriť Uhrorusíniu, skladajúcu sa z územia Podkarpatskej Rusi a východného Slovenska.“³²

Uvedené politické tendencie nielenže nenašli masívnu domácu, ale rovnako ani zahraničnú podporu. Zo strany zahraničných, ale aj domácich predstaviteľov rusínsko (ukrajinskej) menšiny prevládol názor o začleňení územia do novovznikajúcej Československej republiky. Takýto postoj vznikol na základe reálnych dohôd a nejednoduchých vyjednávaní, nakoľko: „celková názorová nevyjasnenosť rusínskej politiky bola determinovaná nejednotnosťou politického tábora, ktorého jedná časť pôsobila v zahraničí a druhá na domácej pôde.“³³

---

³² ŠVORC, Peter, Rusíni v období ČSR a Slovenského štátu. Dostupné na <http://www.rusyn.sk/rusini-v-obdobi-csr-a-slovenskeho-statu/> [cit. 2017-06-18]

³³ MOSNÝ, Peter, Ústavnoprávne vymedzenie podkarpatskoruského územia v medzivojnovom Československu In: Acta Iuridica Cassoviensia 21. Košice: Právnická fakulta UPJŠ Košice, 1998, s.28.

Československá republika, ako novovznikajúci demokratický štát, mal reprezentovať nielen záujmy majoritného v tom čase jednotného československého národa, ale aj záujmy jednotlivých národnostných menšín. Osobitná pozornosť mala byť venovaná pre Podkarpatskú Rus³⁴, kde v tom čase žila prevažná väčšina rusínsko (ukrajinskej) menšiny, ktorá mala byť taktiež štátotvornou zložkou.

„Základným predpokladom pričlenenia horného Potisia obývaného hlavne rusínskym obyvateľstvom k Československej republike bolo rozhodnutie mierovej konferencie, ktorá prebiehala od 18. januára 1919 v Paríži. Rusínsku otázku začala prejednávať Komisia pre československé záležitosti od 28. februára. V tejto súvislosti dôležité bolo, že 13. februára pricestovali do Paríža Dr. G. I. Žatkovič a J. Gardoš, ktorí priniesli vo forme memoranda súhlas Americkej národnej rady Uhro-Rusínov z 12. novembra s pripojením rusínskeho územia k Československu s podmienkou jeho autonómneho postavenia i výsledky plebiscitu v gréckokatolíckych farnostiach. V tom čase bol už v Paríži predseda Karpatoruskej národnej rady v Prešove Dr. A. Beskid, ktorý mal k dispozícii kópie protokolu zo zasadnutia rady 7. januára a memoranda Svalavskej národnej rady zo 16. decembra 1918, ktoré deklarovali pročeskoslovenské postoje.“³⁵

Za pričlenenie územia Podkarpatskej Rusi do novovznikajúceho Československa sa vyslovili aj vtedajší predstavitelia rusínskej politiky dňa 08. mája 1919 v Užhorode, kedy bol súčasne vytvorený aj spoločný orgán s názvom Centrálna ruská národná rada³⁶. Parížska mierová konferencia a jej St. Germainská dohoda (1919) uznali pripojenie územia Podkarpatskej Rusi k Československu pod podmienkou, že Rusíni dostanú autonómiu.³⁷

---

³⁴ názov Podkarpatská Rus sa po právnej stránke odvodovala od Generálneho statutu pro organizaci a administraci Podkarpatské Rusi, pričlenené pařížskou konferenci republice československé v rámci tretej časti, kde štátut akceptoval názov Podkarpatská Rus. Ako alternatívu pripúšťal aj názov Rusínsko.

Pozri bližšie KONEČNÝ, Stanislav, Rusíni v prelomoch dvoch tisícročí. In: Anna PLÍŠKOVÁ. (ed.) Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989. (Zborník vedeckých a vedecko-populárnych príspevkov I.) Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Prešov, 2008. Dostupné na <https://http://www.unipo.sk/public/media/11529/Rusinska-kultura-a-skolstvo.pdf>. s. 20.

³⁵ Tamže, s. 17

³⁶ Centrálna ruská národná rada vznikla v dôsledku zlúčenia národných rád Rusínov v meste Prešov, Užhorod a Chust.

³⁷ ŠVORC, P.: Stručné dejiny Podkarpatskej Rusi II (1918 – 1948). s. 29.

Deklarovaná podpora zo strany rusínskych predstaviteľov vytvorila podmienky pre riadne začlenenie územia Podkarpatskej Rusi k územiu Československa. „Československá vláda vytvorila provinciu nazývanú Podkarpatská Rus, ktorá fungovala v rokoch 1919 - 1938, mala vlastného rusínskeho guvernéra a obmedzený stupeň autonómie. Rusini, ktorí žili v Prešovskej oblasti a patrili pod slovenskú správu, a tiež aj lemkovskí Rusíni v Poľsku, chceli byť súčasťou Podkarpatskej Rusi, ale ich úsilie bolo zablokované nielen československou, ale aj poľskou vládou.“³⁸

V súvislosti s pripojením územia Podkarpatskej Rusi k územiu Československa však treba poznamenať, že toto pripojenie neznamenal okamžité pochopenie nálad a tendencií obyvateľstva Podkarpatskej Rusi zo strany Československej vlády so sídlom v Prahe. „Vláda v Praze váhala medzi podporou ruské, ukrajinské či rusínske jazykové orientácie a žiadnou výraznejšie nepreferovala. I přes rastoucí podráždění místni elity však většina obyvatel zůstávala věrná Československu, které považovala za záruku dalšího rozvoje i záštitu přer ostatními zeměmi, jež by s Rusíni pravděpodobně zacházely hůř.“³⁹

Medzinárodnoprávnym podkladom začlenenia územia Podkarpatska a územia s väčšinovým obyvateľstvom Rusínov k územiu Československej republiky sa stala Mierová zmluva medzi víťaznými mocnosťami a Rakúskom tzv. mierová zmluva v Saint-Germain-en-Leye zo dňa 10 septembra 1919, súčasťou ktorej bola aj tzv. malá minoritná zmluva. V rámci ustanovení tzv. malej minoritnej zmluvy sa nachádzali články (článok 10-13), podľa ktorých bola Podkarpatská Rus pričlenená k Československu. Toto pripojenie Podkarpatskej Rusi bolo následne potvrdené aj Trianonskou zmlouvou zo dňa 04.06.1920, v rámci ktorej boli potvrdené hranice Maďarska s Rakúskom, Československom, Rumunskom a s Juhosláviou. Maďarsko súčasne definitívne uznalo úplnú nezávislosť Československa, vrátane jej súčasti Podkarpatskej Rusi.⁴⁰

V rámci vnútroštátnej právnej úpravy bola dňa 29.02.1920 prijatá ústava Československej republiky ako ústavný zákon č. 121/1920 Zb. z. a n., ktorá aplikovala vo svojom znení opatrenia v oblasti menšinovej politiky v zmysle záverov Saint-Germainskej mierovej Zmluvy a zakotvila autonómne zriadenie na podkarpatskom území.

---

³⁸ MAGOCSI, Paul Róbert, Karpatskí Rusíni. Vydavateľstvo: Karpatskorusínske výskumné centrum. 1995, s.10.

³⁹ PETRÁŠ, René, Menšiny v meziválečném Československu. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana. Praha : Karolinum, 2009. s.227

⁴⁰ POP, Ivan, Malé dejiny Rusínov. s. 73-74.

4.2 Jednotlivé smery a hnutia v rámci rusínsko/ukrajinskej otázky v období 1. ČSR

Formujúca sa Československá republika zaznamenala v dvadsiatych a neskôr v tridsiatych rokoch 20. storočia, viacero politických prúdov a smerov, ktoré proti sebe politicky súperili a snažili sa o čo najsilnejšiu politickú reprezentáciu. Vzhľadom na charakter a zloženie obyvateľstva Československej republiky, bolo príznačné, že aj oblastné územie bolo politicky predimenzované. Špecifickou oblasťou, bola v tomto prípade aj Podkarpatská Rus a časť severovýchodného Slovenska.

Z pohľadu pretrvávajúcich národných hnutí, ktoré na tomto území existovali, rozvíjali sa alebo boli brané za spiatočnicke, nemožno hovoriť o ich jednotlivej prevahe alebo dominujúcom prvku. „Rusínske národné hnutie tak dlhé obdobie oscillovalo medzi ruským (veľkoruským), karpatoruským (rusínskym) a maloruským (ukrajínskym) smerom.“⁴¹

„Stúpenci **veľkoruského hnutia** okrem zavedenia ruského jazyka, ruskej národnej orientácie, vystupovali aj za rozšírenie pravoslávia, ktoré pokladali za neoddeliteľný atribút ruského národa.“⁴² Toto hnutie bolo prevažne vedené pravoslávnyimi kňazmi a ruskými emigrantmi.

Maloruský resp. ukrajinský smer vychádzal z toho, že Rusíni a Ukrajinci sú vlastne jeden národ resp. tvoria jeden etnický celok. Takáto doktrína vychádzala predovšetkým z rozhodnutia petrohradskej akadémie vied z roku 1905, ako aj vedeckého názoru Českej akadémie vied z roku 1919. Samotnou podstatou ich hnutia, bolo predovšetkým šíriť myšlienku spojenia všetkých „malorusov“ v rámci jednotného ukrajinského štátu.⁴³

Najrozšírenejší vplyv na Podkarpatskej Rusi a severovýchodnom Slovensku mal **rusínsky smer**. Šíritelia tohto smeru presadzovali myšlienku osobitného národa – Rusínov, ktorí mali byť štvrtou vetvou východných Slovanov. Na základe vlastnej iniciatívy sa propagátori hnutia snažili vytvoriť aj osobitný jazyk z miestneho dialektu príp. z ruštiny a cirkevnoslovanštiny. Bola vytvorená idea podkarpatského ľudu, ktorého zastánci boli prevažne gréckokatolícky klérus. Najvýznamnejšou postavou tohto smeru bol prešovský biskup P. Gojdič.⁴⁴

---

⁴¹ HARAKSIM, Ľudovít, Obrodienie Rusínov. In: Barna, F. (Ed.): Rusíni: otázky dejín a kultúry. Prešov, Rusínska obroda 1994, s. 79

⁴² BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 48.

⁴³ Tamže, s. 49.

⁴⁴ Tamže, s. 53.

Mimo spomenutých smerov existovalo tiež aj **komunistické hnutie**, ktorej cieľom bolo prepojenie všetkých proletárov v rámci myšlienok a názorov komunistických ideí a ktoré bolo podporované prevažne chudobou. „Strana spočiatku bola ruskej orientácie, o čom svedčia noviny Правда, Карпатская правда, resp. v maďarčine vychádzajúci denník Munkás Újság, po V. kongrese Kominterny roku 1924 a po zaradení krajskej organizácie pod ukrajinskú sekciu sa ale začala aktivizovať v ukrajinskom duchu a na ukrajinský jazyk prešiel aj jej tlačový orgán (Карпатська правда). Od roku 1935, v súvislosti so závermi VII. kongresu Komunistickej internacionály, táto strana zastávala protifašistické stanoviská, k autonómii prezentovala skeptický názor a angažovala sa za obranu Československej republiky.“⁴⁵

---

⁴⁵ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s. 152.

4.3 Mníchovská dohoda a Viedenská arbitráž a jej následky pre menšinu Rusínov-Ukrajincov v Československu

V dôsledku Mníchovskej dohody podpísanej dňa 30. septembra 1938, ako aj následnej Viedenskej arbitráže zo dňa 2. novembra 1938, nastali dramatické zmeny v oblasti korigovania a revízie hraníc v neprospech vtedajšieho Československa. Územné požiadavky vtedajšieho Hitlerovského Nemecka, ako aj Hortyovského Maďarska boli v tom čase naplnené, čo pre osud Československa znamenalo nielen stratu územia a existujúcej celistvosti, ale aj predpoklad ďalšieho nárastu šovinizmu. V duchu nacionalistickej atmosféry začala prevládať myšlienka separatizmu a autonómie a to aj na území Podkarpatskej Rusi.: „otázka Rusínov a Ukrajincov síce v období prvej Československej republiky nepatrila k prioritným problémom, no koncom tridsiatych rokov získala na dôležitosť, a to v súvislosti s vyostrením národnostnej problematiky v strednej Európe. Rozhodujúcu úlohu v tomto smere zohrávala vtedajšia politika nacistického Nemecka, ale tiež maďarská iredenta, ktorá súvisela aj s problematikou Podkarpatskej Rusi. Narastal tiež tlak autonomistických politických strán a zoskupení na Slovensku.“⁴⁶

Ako už bolo spomínané, nárast šovinizmu nevynechal rusínsko-ukrajinskú menšinu na území Československa. Paralelne so vznikom slovenskej autonómnej vlády, vznikla aj autonómna vláda na Podkarpatskej Rusi a to dňa 11. októbra 1938.

„Vyhlásenie autonómie Slovenska v Žiline 6. októbra 1938 inšpirovalo podkarpatských politikov, ktorí ďalší deň vytvorili spoločnú Karpatoruskú radu a 8. októbra 1938 sa v Prahe dožadovali autonómie. Súčasne odstúpil vtedajší guvernér K. Hrabar. Na jeho miesto síce vláda vymenovala Dr. I. Parkányiho, no hneď súhlasila s autonómiou. Premiér s právomocou prezidenta gen. J. Syrový ale vymenoval autonómnu vládu A. Bródyho až 11. októbra 1938. Funkciu ministra vnútra prevzal E. Bačinskij, dopravy J. Revay a ministerstvo hospodárstva viedol S. Fencik. Štátnymi tajomníkmi sa stali A. Vološin a I. Pješčak.“⁴⁷

---

⁴⁶ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s. 165.

⁴⁷ ŠVORC, P.: Zakliata krajina : Podkarpatská Rus 1918 – 1946. Prešov : Universum, 1996, s. 87

Následkom zriadenia autonómie Podkarpatskej Rusi v rámci oklieštenej Československej republiky, ako aj v duchu nacionalistických nálad, bolo aj reorganizovanie resp. znovuvytvorenie Ruskej národnej rady v Prešove, ktorej predsedom sa stal Teodor Rojkovič. Prakticky ihneď po svojom znovuvytvorení Ruská národná rada: „vydala Vozzvanije k ruskému narodu Prjaševskej Rusi, v ktorom ho vyzvala k organizovaniu národných rád aj v iných rusínskych centrách a žiadala pripojenie Rusínmi obývaných častí východného Slovenska k autonómnej Podkarpatskej Rusi. Národné rady postupne vznikli v Bardejove (19.10.), v Snine (30.10.), ale aj v Starej Ľubovni, v Michalovciach, dokonca tiež v Medzilaborciach, ba aj v niektorých obciach. Prostredníctvom učiteľov rusínskych škôl a kňazov gréckokatolíckej cirkvi bolo toto memorandum požadujúce pripojenie rusínskych obcí k Podkarpatskej Rusi naďalej rozširované a rovnakým spôsobom bolo organizované tiež jeho podpisovanie.“⁴⁸

Nálady a kladné postoje slovenskej časti rusínskeho hnutia za pričlenenie pod autonómnu oblasť Podkarpatskej Rusi začali postupne upadať v dôsledku šíriacich sa správ o novej intervencii a obsadenia Podkarpatskej Rusi maďarskou armádou. Za týchto podmienok sa rusínski aktivisti na území Slovenska začali orientovať a vyvíjať svoju činnosť v rámci Slovenskej autonómie.

Dňa 15. marca 1939, bola v Chuste vyhlásená nezávislosť Karpatskej Ukrajiny, ktorej trvanie bolo veľmi krátke. Už 18. marca 1939 bolo celé územie Podkarpatskej Ukrajiny okupované maďarskou armádou, pričom Vláda a ďalší politickí exponenti emigrovali do zahraničia. „Vznik Slovenského štátu a následná maďarská okupácia Podkarpatskej Rusi, ako aj časti východného Slovenska znamenali prvé vzájomné izolovanie sa tunajších Rusínov a oslabenie ich spoločenského postavenia a politických ambícií. V dôsledku tzv. malej vojny koncom marca 1939 Maďarsko ešte získalo aj časti okresov Sobrance a Snina o rozlohe 1 897 km² so 69 630 obyvateľmi, a to vrátane 36 rusínskych obcí v tomto regióne.“⁴⁹

---

⁴⁸ KONEČNÝ, Stanislav, *Náčrt dejín karpatských Rusínov*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s. 169.

⁴⁹ DEÁK, L.: *Hra o Slovensko: Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933 – 1939*. Bratislava: Veda, 1991, s. 192

4.4 Rusínsko – Ukrajinská otázka v období Slovenského štátu

V období existencie tzv. Slovenského štátu existovala de facto jediná oficiálna ideológia, ktorá považovala národný princíp za absolútny a nemenný. Išlo o dominujúce a pretrvávajúce úsilie a to z hľadiska štátotvorného procesu, ako aj z hľadiska definovania základu politického života na území štátu. V zmysle uvedenej doktríny sa tiež rozdeľovalo obyvateľstvo do viacerých skupín. Do základnej kategórie občanov možno zaradiť slovenské a nemecké obyvateľstvo, ktoré bolo považované za štátotvorné. Do kategórie akéhosi trpeného obyvateľstva možno zaradiť príslušníkov maďarskej a rusínsko-ukrajinskej, prípadne českej menšiny. Posledná kategória, ktorá bola charakterizovaná ako nepriateľská, predstavovala menšinu židovského a rómskeho obyvateľstva. Táto menšina bola prakticky zbavená všetkých svojich práv.

Politika predstaviteľov Slovenského štátu vo vzťahu k Rusínsko- Ukrajinskej menšine na území štátu bola na okraji záujmu v súvislosti s riešením ich problémov. „Postoj k rusínskej menšine komplikovali nejasné predstavy o jej národnej identite, ale aj veľmi silné rusofóbne a hungarofóbne predsudky, ktoré propaganda úspešne živila. Z tohto dôvodu aj opatrenia limitujúce politický život rusínskej menšiny boli prijaté so súhlasom a podporou zo strany slovenskej verejnosti. Týkali sa nielen potlačenia politickej aktivity Rusínov, ale aj zastavenia tlače a obmedzovania rusínskeho školstva. Preto v tejto súvislosti je zaujímavé poznať, ako reflektovali hlavní predstavitelia menšiny jej postavenie a možnosti v novej politickej realite.“⁵⁰

Je potrebné skonštatovať, že v danom období rusínsko-ukrajinské obyvateľstvo nežilo v jednom spoločnom štáte, ale časť etnika spadala pod obsadené územia Maďarska (väčšina) a časť pod územie vzniknutého Slovenského štátu. Oddelenosť etnika sťažovalo najmä spoločnú kooperáciu vo veciach politických otázok. Nemenej dôležitou skutočnosťou, bola tendencia slovenských orgánov podozrievať jednotlivých rusínsko – ukrajinských činiteľov zo sympatií k Maďarsku, ktoré ešte v predvojnových časoch rusínsko – ukrajinskému etniku sľubovalo viaceré výhody, či dokonca širokú politickú autonómiu.

---

⁵⁰ KONEČNÝ, Stanislav, RUSÍNSKA A UKRAJINSKÁ MENŠINA PO VZNIKU PRVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Dostupné na <http://www.rusyn.sk/rusinska-a-ukrajinska-mensina-po-vzniku-prvej-slovenskej-republiky/> [cit. 2017-08-18].

„Vzťah slovenských úradov a Rusínov charakterizovala vzájomná nedôvera. Vláda v prvom rade zohľadňovala štátno-bezpečnostné hľadisko, t.j. isté obavy z narušenia integrity územia Slovenska. Vychádzali totiž hlavne z dlhodobého úsilia rusínskych predstaviteľov o posunutie administratívnych hraníc Podkarpatskej Rusi so Slovenskom ďalej na západ a z ich celkovej politiky v priebehu roku 1938. Zdrojom pochybností bol tiež postoj časti rusínskej inteligencie k Maďarsku, ktoré sa usilovalo o revíziu trianonskej zmluvy. Okrem bolševizmu a latentného schizmatizmu bola Rusínom často vytýkaná ich národná a politická nesúrodosť.“⁵¹

Vyvíjajúci sa nepriaznivý postoj k rusínsko – ukrajinskej menšine zo strany Slovenských orgánov sa prejavoval nielen cieľovým tlmením aktivít v rámci menšinovej politiky, ale dokonca aj represívnymi aktivitami, ako napr. zatýkanie rusínsko – ukrajinských aktivistov (V. Karaman).⁵²

Navzdory uvedenej politike Slovenského štátu vo vzťahu k rusínsko – ukrajinskej menšine, dokázali jednotliví predstavitelia tejto menšiny naďalej vyvíjať snahu o politickú reprezentáciu.

Za účelom prípravy rusínskej politickej strany, Rusínskej gardy a inštitúcií s národnostným charakterom sa 1. novembra 1939 v Prešove uskutočnila porada vyše 60 predstaviteľov rusínsko-ukrajinskej menšiny, ktorí si zvolili za týmto účelom prípravný výbor pod vedením A. Simka a V. Karamana. Projekt rusínskej politickej strany mal v zásade kopírovať existujúcu Hlinkovú Slovenskú ľudovú stranu, ako aj Hlinkovú gardu. Na tejto báze mala mať novovzniknutá politická strana porovnateľné postavenie. (parafráza Konečný, náčrt dejín karpatských Rusínov. Ako však vyplýva z archívnych materiálov, povolenie na vznik politickej strany s názvom **Карпаторусская партия** (karpatorusskaja partya), nebolo udelené a proti sa postavil aj vtedajší župan Šarišsko-zemplínskej župy Štefan Haššík, ktorý tvrdil, že Rusíni a Ukrajinci nie sú zjednotení v jednu národnostnú skupinu. Bol tiež tvrdím

---

⁵¹ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s. 179.

⁵² Vasyl Karaman - angažovaný politik rusofilského smeru. Zúčastňoval sa na formovaní štruktúr autonómnej Podkarpatskej Rusi na jeseň roku 1938. V roku 1939 sa presťahoval do Prešova, kde sa neskôr podieľal na založení Výboru Rusínov. Aktívne kritizoval slovakizáciu Rusínov – Ukrajincov žijúcich na území Slovenského štátu. Následne zatknutý a presídlený do Čadce. Podieľal sa na založení protifašistického hnutia KRASNO a po oslobodení sa angažoval o vznik Ukrajinskej národnej rady v Prešove (UNRP), kde sa stal jej prvým predsedom. Po februári 1948 bol vylúčený z vedenia UNRP a vyšetrovaný pre buržoázny nacionalizmus.

zástancom slovakizácie regiónu a svojím pričinením vyvíjal postupný tlak na likvidáciu ruskej učiteľskej akadémie a zavedenie limitov pre ruské gymnázium.⁵³

Ako pokračovanie úsilia o politickú reprezentáciu Rusínov-Ukrajincov na území vtedajšieho Slovenského štátu, bola snaha jednotlivých poslancov Slovenského snemu o zákonom presadené definovanie ruskej národnej skupiny na podobnom princípe ako u iných národnostných skupín. V tomto smere sa aktivizovala ešte stále existujúca Ruská národná rada na čele ktorej stál Teodor Rojkovič, avšak ktorej činnosť bola neskôr z politických dôvodov zastavená. Uvedená snaha tak nevedla k zdarnému koncu a tieto úvahy nikdy neuskutočnili.

---

⁵³ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s.181.

5. Oslobodzovanie Československa a vývoj na Podkarpatskej Rusi

Neúspechy Nemeckej armády a ich spojencov na jednotlivých frontových bojiskách a naopak, bojové úspechy Sovietskej armády vo východoeurópskom a stredoeurópskom priestore znamenali, že sa postupne začalo aktivizovať aj antifašistické hnutie na územiach spojencov a satelitov. „V priebehu mesiaca október v roku 1944 Červená armáda postupne oslobodzovala Podkarpatskú Rus a dostala sa aj na územie Slovenska. Na základe dohody emigračnej vlády v Londýne so sovietskym hlavným velením z 8. mája 1944, pricestoval do Chustu so svojím sprievodom ako predstaviteľ dočasnej čsl. správy na oslobodenom území, vládny delegát F. Němec, ktorý sa ujal svojej funkcie 28. októbra. Na teritóriu vznikali ešte počas bojov proti režimu národné výbory ako miestne samosprávne orgány, v ktorých mali pomerne silné zastúpenie komunisti. Takéto orgány spontánne vznikali aj na oslobodenom území. Československá správa bola obnovená fakticky len v piatich juhovýchodných okresoch: Rachovo, Ťačevo, Chust, Volovec a Sevľuš. Zvyšok územia Podkarpatska bol, v rozpore s realitou, vyhlásený za frontové pásmo.“⁵⁴

V dôsledku stanoveného frontového pásma, v ktorom v zmysle dohody vykonávali moc jednotky červenej armády, zložky NKVD a SMERš, možnosť uplatňovať výkon štátnej správy zo strany československých orgánov, bola prakticky nemožná. Práve na základe tejto skutočnosti, využívali sovietski politickí agitátori túto situáciu a aktívne podporovali propagačnú kampaň za pripojenie územia Podkarpatskej Rusi k Sovietskemu zväzu. Nevôľa a neochota odovzdať moc československým civilným orgánom alebo osobám československy orientovaným vyúsťovala do situácie, kedy boli jednotliví československy orientovaní funkcionári nahradzovaní inými osobami, ktoré mali blízko k sovietskym cieľom a plánom. Pre efektívne dosiahnutie účelu, boli všetky tieto kroky podporované až tvrdou a demagogickou agitáciou, ktorá vyústila do ostrého boja proti antisovietskym živlom a nepriateľom ľudu. Takéto obviňovanie sa vzťahovalo prakticky na každého, kto nejakým spôsobom prejavil svoje výhrady. V danej situácii dochádzalo aj k zatknutiu a následnému deportovaniu aj nepohodlných osôb, zväčša sympatizantov a prívržencov rusínskeho hnutia.⁵⁵

---

⁵⁴ KONEČNÝ, Stanislav, Rusíni v prelomoch dvoch tisícročí. In: Anna PLIŠKOVÁ. (ed.) Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989. (Zborník vedeckých a vedecko-populárnych príspevkov I.) Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Prešov, 2008. Dostupné na <https://http://www.unipo.sk/public/media/11529/Rusinska-kultura-a-skolstvo.pdf>. s. 29-30. [cit. 2017-08-28].

⁵⁵ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s.187.

Situácia na oslobodenom území Podkarpatskej Rusi sa v dôsledku šírenia sovietskej propagandy a agitácie začala rýchlo vyvíjať. „V novembri 1944 sa začali formovať okresné národné výbory. 26. Novembra 1944 sa už konal v Mukačeve prvý zjazd národných výborov Zakarpatska. Zúčastnilo sa ho 663 delegátov (z nich bolo 178 robotníkov, 258 roľníkov, 172 zástupcov inteligencie a 75 obchodníkov a remeselníkov). Hlavné prejavy mal I. Turjanica^{56*} a D. Tarachonyč, ktorí vyzývali prítomných, aby hlasovali za zjednotenie Podkarpatskej Rusi (Zakarpatska) so sovietskou Ukrajinou. Delegáti zjazdu skutočne odhlasovali požiadavku zjednotenia. Potom prijali rezolúciu, ktorá už jasne prezrádzala komunistickú réžiu celého zjazdu.“⁵⁷

Delegáti zjazdu: „zvolili tiež Národnú radu Zakarpatskej Ukrajiny (NRZU) zloženú zo 17 členov, ktorej predsedom sa stal prvý tajomník Komunistickej strany ZU I. Turjanica.“⁵⁸

Takto zriadená Národná rada Zakarpatskej Ukrajiny sa vyhlásila za jediné zákonodarnú a výkonnú moc Zakarpatskej Ukrajiny a zároveň spustila oficiálnu podpisovú akciu podpory Manifestu za pripojenie Zakarpatskej Ukrajiny k sovietskej Ukrajine. Takáto podpisová akcia mala z rôznych príčin veľkú podporu, nakoľko ju podporilo vyše 90% obyvateľstva. Zvyšná časť obyvateľstva boli vojaci, nachádzajúci sa v bojových úsekoch, ktorí sa akcie nezúčastnili. Zo správ, ktoré sa prostredníctvom poverenca vlády ČSR Františka Němca dostali až ku prezidentovi Benešovi vyplýva, že podpisy vyjadrujúce súhlas a potvrdenie s pripojením Zakarpatskej Ukrajiny k sovietskej Ukrajine, boli podpísané pod nátlakom. Poverenec vlády ČSR František Němec súčasne vo svojich správach predpokladá, že len približne jedna tretina obyvateľstva je za pripojenie.⁵⁹

---

⁵⁶ I. I. Turjanica – aktívny člen komunistickej strany. Bol výrazným podporovateľom a propagátorom pripojenia územia s ukrajinskou menšinou k sovietskej Ukrajine. Iniciatívne sa podieľal na pripojení Zakarpatskej Ukrajiny k Sovietskej Ukrajine a žiadal k nej pripojiť aj oblasti Prešova a Marmaroša.

⁵⁷ ŠVORC, Peter, *Zakliata krajina : Podkarpatská Rus 1918 – 1946*. Prešov: Universum, 1996, s. 105 a nasl.

⁵⁸ KONEČNÝ, Stanislav, *Rusíni v prelomoch dvoch tisícročí*. In: Anna PLIŠKOVÁ. (ed.) *Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989*. (Zborník vedeckých a vedecko-populárnych príspevkov I.) Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Prešov, 2008. Dostupné na <https://http://www.unipo.sk/public/media/11529/Rusinska-kultura-a-skolstvo.pdf>. s. 30. [cit. 2017-08-29].

⁵⁹ ŠVORC, Peter, *Zakliata krajina*. s. 106.

5.1 Podkarpatská Rus a jej pripojenie k sovietskej Ukrajine

Udalosti, ktoré nasledovali na území Podkarpatskej Rusi bezprostredne po oslobodení územia od maďarských okupačných síl, nasvedčovali aj jej budúci vývoj. Prakticky už koncom roku 1944 bolo evidentné, že pripojenie Podkarpatskej Rusi k sovietskej Ukrajine resp. jej formálne zotrvanie v rámci Československa je len otázkou času. Národná rada Zakarpatskej Ukrajiny už svojim dekrétom zo dňa 05. decembra 1944 oficiálne rozviazala styky s poverencom vlády ČSR Františkom Němcom, čím deklarovala svoju jedinú ústrednú moc na oslobodenom území. Pri Národnej rade Zakarpatskej Ukrajiny súčasne vznikol mimoriadny súd a v januárových dňoch roku 1945 začali oficiálnu činnosť civilné a osobitné súdy Národného súdu Zakarpatskej Ukrajiny, ktoré vynášali rozsudky v mene Zakarpatskej Ukrajiny. Národná rada Zakarpatskej Ukrajiny zároveň vydala dekrét, ktorým zmenila symboly krajiny na symboly Sovietskeho zväzu a vydávala aj iné dekréty utvrdzujúce skutočnosť o pripojení k Sovietskemu zväzu.⁶⁰

Za tejto situácie, kedy akékoľvek iné tendencie, ktoré nesmerovali k pripojeniu územia Podkarpatskej Rusi k Sovietskej Ukrajine, boli vnímané ako nepriateľské a zradné, bolo aj zo strany československých politikov, nutné vnímať takto vzniknuté udalosti ako hotový fakt a podriaďiť sa mu. Aj napriek skutočnosti, že formálne neexistoval žiadny dokument potvrdzujúci skutočnosť, že ešte pred oslobodením, bolo na oficiálnej úrovni dohodnuté, že Podkarpatská Rus bude po oslobodení pripojená k Sovietskemu zväzu, vládni predstavitelia už s inou alternatívou prakticky ani nepočítali. Ako vyplýva z korešpondencie SNR s prezidentom E. Benešom zo dňa 20. februára 1945 : „důsledky usnesení sjezdu Národních vyborů Zakarpatske Ukrajiny o jeho ohlas v SSSR jsou nejen otázkou úpravy hranic mezi SSSR a ČSR, nýbrž především přirozeným právem lidu Zakarpatské Ukrajiny, náležejícího etnicky k ukrajinskému národu, ke kterémuž státnímu útvaru chce náležet. V této situaci doporučujeme Vám i vládě pomýšlet laskavě na to, vzít mukačevské usnesení za základ k okamžitému jednání s vládou SSSR o připojení Zakarpatské Ukrajiny k SSSR.“⁶¹

---

⁶⁰ ŠVORC, Peter, Zakliata krajina. s. 106.

⁶¹ VANAT, Ivan, Materialy do istoriji Ukrajins'koji Narodnoji Rady Prjašivščyny (1945-1952). Prešov, 2001, s. 26.

Začiatkom apríla 1945 v Košiciach zasadala Československá vláda, ktorá v rámci prijatého vládneho programu sa ani nepokúšala aktívne ovplyvňovať politiku vývoja v Podkarpatskej Rusi. V tejto súvislosti je nutné povedať, že Československá vláda už v tomto období ani nemala ambíciu túto otázku riešiť a hľadať iné východiská, aké sa črtali. Negatívne názory na celú záležitosť malo jedine Československé emigrantské hnutie v Londýne, ktoré vyjadrovalo postoj, že ak Československo je víťazný štát, nie je možné, aby prišlo o časť svojho územia. Uvedené názory však nenašli bližšiu odozvu. Československá vláda v súvislosti s otázkou Podkarpatskej Rusi len stroho skonštatovala, že Podkarpatská Rus si sama čo najskôr rozhodne o svojom osude.⁶²

„Problém Podkarpatskej Rusi ako medzinárodná otázka vo vzťahu Československa a Sovietskeho zväzu sa uzavrel formou dvojstrannej medzinárodnej zmluvy 29. júna 1945 o jej pripojení k ZSSR.“⁶³

Túto bilaterálnu dohodu podpísali za Sovietsky zväz ľudový komisár zahraničných vecí Molotov a za Československú stranu predseda vlády Fierlinger a štátny tajomník ministerstva zahraničia Clementis. K samotnej bilaterálnej dohode bol pripojený protokol v zmysle ktorého mohli Česi a Slováci žijúci na území Zakarpatska optovať na československé občianstvo a naopak Rusom a Ukrajincom žijúcim v Čechách a na Slovensku optovať na štátne občianstvo Sovietskeho zväzu. Z ústavnoprávneho hľadiska, bol zo strany prezidenta E. Beneša podpísaný v auguste 1945 roku ústavný dekrét č. 60/1945⁶⁴ na základe ktorého, boli obyvatelia Zakarpatskej Ukrajiny zbavení československého štátneho občianstva. V nasledujúcom období (27. novembra 1945), bola dohoda ratifikovaná Prezidiom Najvyššieho sovietu ZSSR a zo strany predstaviteľov ČSR, došlo k podpísaniu ratifikačnej listiny prezidentom Benešom (dňa 12. januára 1946) a ministrom zahraničných vecí Masarykom.⁶⁵

---

⁶² ŠVORC, Peter, Zakliata krajina. s. 108.

⁶³ ŠVORC, Peter, Zakliata krajina : Podkarpatská Rus 1918 – 1946. Prešov: Universum, 1996, s. 108.

⁶⁴ Pozri bližšie Ústavní dekrét presidenta republiky o príprave provedení smlouvy mezi Československou republikou a Svazem sovětských socialistických republik o Zakarpatské Ukrajině ze dne 29. června 1945.

⁶⁵ POP, Ivan, Malé dejiny Rusínov. s. 131 a nasl.

„Československý parlament zmluvu z 29. júna 1945 ratifikoval 6. januára 1946, keď už na území ČSR nebolo sovietske vojsko, aby aj z formálneho hľadiska nevystupovalo toto rozhodnutie, ako rozhodnutie uskutočnené pod priamym vojenským nátlakom Sovietskeho zväzu.“⁶⁶

5.2 Tendencie o pripojenie časti východného Slovenska k Sovietskej Ukrajine

V dôsledku svojráznej a aktívnej snahy o presadenie pripojenia Podkarpatskej Rusi k Sovietskej Ukrajine na prelome rokov 1944/1945, kedy Sovietska armáda oslobodzovala územie východného Slovenska, vznikali aj na tomto oslobodzovanom území tendencie zrealizovať uskutočnený vývoj z Podkarpatskej Rusi v záujme spojiť všetkých karpatských Ukrajincov pod záštitou Sovietskej Ukrajiny.

O uvedené tendencie sa usiloval predovšetkým I. Turjanica a to za pomoci sovietskeho aparátu, vyškoleného a osvedčeného z podmienok vývoja na Podkarpatskej Rusi. Sovietski agitátori bezprostredne po oslobodení území východného Slovenska, hlavne v oblastiach obývanými rusínmi-ukrajincami, vyvíjali snahu o dosiahnutie všeobecnej podpory pre prípadné odtrhnutie od Československej republiky.

Takto vzniknutú situáciu chápali aj jednotliví predstavitelia československých politických síl. Na uskutočnenej porade politických strán v Moskve dňa 24. marca 1945 sa Klement Gottwald v tomto duchu vyjadril: „Na východnom Slovensku žije 100 000 Ukrajinců a medzi nimi už teď je hnutí za připojení. Sovětský svaz si toho nepřeje. To víme z autentických míst. Sovětský svaz se k tomuto hnutí chová odmítavě. Nicméně hnutí tam je. Na pohraničí dochází k incidentům. Zkrátka a dobře neřešení problému způsobuje na východním Slovensku politicky do určité míry neklid. Je v našem zájmu, aby to bylo co nerychleji řešeno, protože to uklidní i ve východních krajích. Také proto jsme pro jednání hned.“⁶⁷

---

⁶⁶ ŠVORC, Peter, Zakliata krajina : Podkarpatská Rus 1918 – 1946. Prešov: Universum, 1996, s. 109.

⁶⁷ VANAT, Ivan, Materialy do istoriji Ukrajins'koji Narodnoji Rady Prjašivščyny (1945-1952). Prešov, 2001, s. 51.

Ako aj vyplýva z vyjadrenia K. Gottwalda, tendencie o pripojenie tzv. prešovskej časti oslobodeného územia k Sovietskej Ukrajine na základe agitačných snáh prosovietskych aktivistov, nebolo v súlade s plánmi najvyšších predstaviteľov Sovietskeho zväzu. Takéto úsilie bolo teda len motivované osobitnými cieľmi agitátorov, ktorí spočiatku nemali obmedzené pole pôsobnosti.

V konečnom dôsledku si to mohli títo agitátori a propagátori vyložiť, ako historickú možnosť vrátiť ukrajinský ľud pod záštitu Sovietskej Ukrajiny.

6. Vznik Ukrajinskej národnej rady a jej právna subjektivita

*„V mene slovenského národa
prehlasujeme, že jeho želaním je,
aby jeho vzťah k Ukrajincom bol čo najlepším,
aby sa ani v jednom ukrajinskom srdci nezakorenila
horkosť skrze krívd, zavinených Ukrajincom“⁶⁸*

úryvok z Vyhlásenia SNR 26. mája 1945

6.1 KRASNO - Karpatoruský výbor národného oslobodenia

Vojnové udalosti a narastajúce antipatie k klérofašistickému Slovenskému štátu, mali za následok postupné prejavovanie týchto nálad v organizovanej forme. Prvotným organizovaným hnutím Rusínov - Ukrajincom proti existujúcemu klérofašistickému zriadeniu na území Slovenska, bol Karpatoruský výbor národného oslobodenia Карпаторусский автономный совет национального освобождения tzv. KRASNO. Tento výbor vznikol v provizórnych podmienkach v ordinácii prešovského lekára Dionýza Rojkoviča na jeseň v roku 1943. Práve v tejto ordinácii Dionýza Rojkoviča sa uskutočnila porada rusínsko-ukrajinských antifašistov V. Karamana, P. Babeja, Dr. I. Židovského, P. Židovského, P. Kapišovského, A. Ňachaja, D. Jurička a T. Semana. Ich základným cieľom bolo združovať antifašisticky orientované osoby bez rozdielu k politickej príslušnosti alebo národnej orientácie. V rámci činnosti založeného hnutia, bolo predovšetkým pomáhať utečencom, vojnovým zajatcom a iným dotknutým osobám, ale tiež vykonávať aj informačnú a spravodajskú činnosť. Približovanie sa sovietskych vojsk k hraniciam Slovenska pre protagonistov KRASNA znamenalo, aj postupne sledovanie pohybu nemeckých a spojeneckých vojsk, či organizovanie a zásobovanie partizánskych skupín operujúcich na území severovýchodného Slovenska.⁶⁹

⁶⁸ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s. 49.

⁶⁹ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s.185-186.

Už v čase pretrvávajúcich vojnových udalostí, bolo zo strany predstaviteľov KRASNA potrebné poukazovať na územie tzv. Prjaševčiny, ktorá mala byť neoddeliteľnou súčasťou Podkarpatskej Rusi. Na základe týchto snáh protagonisti KRASNA zdôrazňovali potrebu riešenia národnostnej otázky Rusínov – Ukrajincov v rámci celého karpatského etnického územia a to najmä s prihliadnutím na celkovú kultúru, jazyk, ale hlavne historický vývoj etnika.

Takéto požiadavky už zazneli dňa 29. novembra 1944, kedy: „Dočasný národný výbor prešovských a ruských Ukrajincov zo svojho zasadnutia v Užhorode poslal NRZU rezolúciu, v ktorej žiadal „присоединить свободной матери: Закарпатской Украине целую Пряшевскую Украину с галичской Лемковщиной.“⁷⁰

6.2 Ustanovujúci zjazd Ukrajinskej národnej rady v Prešove

Oslobodením severovýchodných oblastí Slovenska zo strany Sovietskej armády znamenalo, že protagonisti z ilegálneho hnutia KRASNO, ako aj iné antifašistické sily Rusínov – Ukrajincov na území Slovenska, začali vyvíjať iniciatívu pre vytvorenie národno politického orgánu Rusínov – Ukrajincov.

Za tým účelom podľa: „správy náčelníka kontrarozvedky SMERŠ 4. ukrajinského frontu generálporučíka N. Kovaľčuka v prvých februárových dňoch 1945 bol v Prešove z iniciatívy Ivana Rohaľ'a-Il'kiva, vytvorený prípravný výbor zjazdu predstaviteľov ukrajinského obyvateľstva, žijúceho v devätnástich okresoch prešovského regiónu. Na jeho čele stál Vasilij Karaman, ktorý o zámere zvolať zjazd predstaviteľov ukrajinského obyvateľstva Prešovčiny informoval československého vládneho delegáta ministra Němca, s čím menovaný súhlasil.“⁷¹

Prvotné snahy o uskutočnenie zjazdu predstaviteľov Rusínsko-Ukrajinského obyvateľstva, boli plánované ešte v priebehu februára. Termín zjazdu bol určený na 15 februára 1945. Na uvedený termín sa skutočne dostavilo vyše 100 delegátov.

---

⁷⁰ voľný preklad: pripojiť k slobodnej matke: Zakarpatskej Ukrajine Prešovskú Ukrajinu s Haličskou Lemkovščinou. Pozri bližšie KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s. 189.

⁷¹ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.6.

Z dôvodu neinformovania vojenského výboru 4. Ukrajinského frontu o zvolaní pripravovaného zjazdu, bol zo strany vojenského výboru tento zjazd zakázaný. Zúčastneným osobám bolo povedané, že zjazd sa zatiaľ konať nebude a zúčastnení sa majú rozísť domov. Na základe uvedených skutočností sa tak v najbližších dňoch člen prípravného výboru I. Rohal'-Il'kiv stretol s predstaviteľom vojenského výboru frontu generál-plukovníkom Mechlisom s ktorým dohodol termín konania zjazdu a to 1. marec 1945.⁷²

Dňa 1. marca 1945 sa v priestoroch Ruského domu v Prešove zišli účastníci zjazdu, ktorí predstavovali rôzne sociálne a politické zložky obyvateľstva. Ako vyplýva z dochovaných materiálov, zoskupenie účastníkov pozostávalo z komunistov, demokratov, nestráničkov, ale aj rôznych zoskupení roľníkov, ľudí predstavujúcich inteligenciu, či robotníkov a aktívnych antifašistov. „Výzdoba rokovacej sály, prijaté dokumenty, ale aj celkový duch rokovania veľmi pripomínali zjazd národných výborov Zakarpatskej Ukrajiny v Mukačeve. Delegáti prijali rezolúciu, ktorou schválili a oslavovali Manifest o zjednotení Zakarpatskej Ukrajiny so sovietskou Ukrajinou, vyslovili poďakovanie Červenej armáde i J. V. Stalinovi a vyhlásili historickú jednotu obyvateľstva Prjaševščiny s ľudom Zakarpatskej Ukrajiny a s ruským národom.“⁷³

Prioritným cieľom zjazdového rokovania uskutočneného dňa 1. marca 1945 v Prešove, malo byť inštitucionalizovanie politického reprezentanta ukrajinského a ruského obyvateľstva za účelom obhajovania a presadzovania jeho záujmov. Archívne materiály v tomto ohľade poukazujú na skutočnosť, že samotný priebeh konaného zjazdu pôsobil veľmi emotívne. Jednotliví účastníci nadšene prejavovali slávu k osloboditeľom a poukazovali na národné obrodenie ukrajinského a ruského obyvateľstva na Slovensku a Podkarpatsku. Bola zvýrazňovaná spolupatričnosť a apelovalo sa na vlastenecké a národné cítenie. Akýmsi základným dokumentom uskutočneného zjazdu sa stala rezolúcia v ktorej delegáti vyjadrili podporu Manifestu prvého zjazdu národných výborov Zakarpatskej Ukrajiny o jej zjednotení so Sovietskou Ukrajinou. V rámci prijatej rezolúcie sa tiež proklamovala národná jednota obyvateľstva Prjaševščiny s ľudom Zakarpatskej Ukrajiny.⁷⁴

---

⁷² GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 6.

⁷³ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s. 191.

⁷⁴ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 7.

V rámci ustanovujúceho zjazdu UNRP sa tiež riešila základná otázka chápania a pomenovania etnika. Ako vyplýva z archívnych materiálov, vytýčený termín „Rusín“ alebo „Ukrajinec“ sa fakticky nevyskytoval. Naopak, zo znenia zjazdového materiálu vyplýva, že sa používali prevažne termíny "ukrajinské obyvateľstvo", "ukrajinský národ", alebo "obyvateľstvo ukrajinských okresov Prjaševščiny" a "obyvateľstvo Prjaševščiny".

S otázkou interpretovania zoskupenej organizácie, ktorá sa zjazdom dňa 1. marca 1945 založila, padol návrh pomenovania organizácie "Ukrainskaja Narodnaja Rada Prjaševščiny". Takýto návrh spočiatku nemal jednomyselnú podporu. Padol dokonca návrh s pomenovaním "Russkaja rada". Nakoniec sa po vystúpení I. Rohaľa-Il'kiva delegáti stotožnili s pomenovaním v slovenskom ekvivalente Ukrajinská národná rada v Prešove, ktorý sa začal fakticky používať.⁷⁵

V rámci interpretovaných prednesov sa k vzniku novokreovaného politického a národného reprezentanta vyjadril za prípravný výbor Ukrajinskej národnej rady jej schválený predseda Vasil' Karaman, ktorý konštatoval, že: „pred nami stojí historická úloha – zbaviť sa všetkých krívd spáchaných v minulosti na našom národe. Ani jedna generácia nášho národa nemala takú možnosť dotiahnuť úplnú slobodu a všetky práva, ako súčasná generácia.“⁷⁶

Záverečným výsledkom konaného zjazdu dňa 1. marca 1945, bolo nielen zvolenie riadiacich orgánov Ukrajinskej národnej rady v Prešove v podobe jednotlivých členov predsedníctva, zvolenie tajomníkov, pokladníka a jednotlivých delegátov za každý okres s rusínsko - ukrajinským obyvateľstvom, ale súčasne aj prijatie dôležitých záverov resp. rezolúcie v súlade s uplatňovanou politikou UNRP v rámci obnovenej Československej republiky. V rámci prijatej rezolúcie sa konštatovalo:

- Schválenie manifestu I. zjazdu národných výborov o spojení Zakarpatskej Ukrajiny so Sovietskou Ukrajinou,
- Prehlásenie o národnej jednote obyvateľstva Prjaševščiny s obyvateľstvom Zakarpatskej Ukrajiny a s „ruským narodom“
- Volenú UNRP a jej Predsedníctvo rešpektovať ako predstaviteľov obyvateľstva Prjaševščiny

⁷⁵ Štátny archív Prešov, f. UNR 1945-1949, i. č. 6.

⁷⁶ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s. 50.

- Splnomocnenie Predsedníctva UNRP ochraňovať národnostné, kultúrne a sociálne práva ukrajinského obyvateľstva.⁷⁷

6.3 Právne postavenie a organizačný poriadok UNRP

Ukrajinská národná rada v Prešove na podnet jej prípravného výboru formulovala a následne jednotlivým delegátom ustanovujúceho zjazdu UNRP dňa 1. marca 1945 aj predstavila návrh **organizačného poriadku UNRP**, ktorý sa mal stať základným dokumentom fungovania štruktúrovanej organizácie postavenej na národnostnom princípe.

V rámci obsahu organizačného poriadku UNRP, ktorý bol členený na jednotlivé paragrafové znenia sa v úvode formuloval princíp resp. preambula, že: „UNRP je najvyššou a jedinou všenárodnou predstaviteľkou ukrajinského a ruského obyvateľstva na Slovensku.“ Toto základne ustanovenie definovalo primárny rámec zastúpenia ukrajinského resp. rusínskeho obyvateľstva na území vtedajšieho Československa.

Činnosť a jednotlivé úlohy UNRP boli definované v § 3 Organizačného poriadku UNRP. Na základe uvedeného § 3 Organizačného poriadku UNRP, boli ciele a úlohy definované nasledovne:

- riadiť kultúrny, hospodársky sociálny, spoločenský a politický život ukrajinsko-ruského obyvateľstva na Slovensku;
- obhajovať kultúrne, hospodárske, sociálne, spoločenské a politické záujmy ukrajinsko-ruského obyvateľstva na Slovensku;
- reprezentovať ukrajinsko-ruské obyvateľstvo na Slovensku v kultúrnych, hospodárskych, sociálnych, spoločenských, politických a zákonodarných ustanovizniach a úradoch Slovenska a Československa;
- hovoriť o potrebách a požiadavkách nášho ľudu na kompetentných miestach;
- stať na stráži nad vykonávaním spravodlivých požiadaviek vyplývajúcich zo zásady rovnoprávnosti slovanských národov v Československu;⁷⁸

---

⁷⁷ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s. 52-53.

⁷⁸ Štátny archív Prešov, f. UNRP, Organizačný poriadok UNRP 1945-1948, bez čísla.

V rámci vytvoreného Organizačného poriadku UNRP, bola taktiež stanovená štruktúra riadenia, ktorá mala dosiahnuť fungujúce usporiadanie a určiť rozsah výkonu kompetencií. Z hľadiska právneho posúdenia otázok postavenia UNRP a jej štruktúr, bola: „UNRP zvláštnym národnoreprezentatívnym orgánom s nasledujúcou štruktúrou: zjazd, plénum UNRP, predsedníctvo (prezídium) a okresné výbory. **Zjazd** sa zvolával nepravidelne (do konca roku 1948 sa konali tri zjazdy). Tvorili ho delegáti z každej obce, v ktorej žilo vo väčšom počte ukrajinské obyvateľstvo. Obce delegovali po 1- 2 zástupcov podľa počtu obyvateľstva. Zjazd volil členov Pléna UNRP, a to tak, že každý okres, kde žilo kompaktné ukrajinské obyvateľstvo, bol zastúpený dvoma členmi.“⁷⁹

V súlade s Organizačným poriadkom UNRP, bolo vytvorené **plénum UNRP**, ako zoskupujúci celok skladajúci sa z predstaviteľov miest a obcí rôznych profesií severovýchodného Slovenska, ktorí sa na národnostnom princípe zúčastňovali na fungovaní vojnou zmietaného regiónu. Títo predstavitelia mali postavenie delegátov a mali právo resp. povinnosť zúčastňovať sa jednotlivých zjazdov a hlasovať za rôzne návrhy a podieľať sa na správe Ukrajinskej národnej rady v Prešove.

Jednotliví delegáti boli určení podľa územného a národnostného princípu z oblastí Bardejova, Humenného, Medzilaboriec, Svidníka, Sniny, Stropkova, Starej Ľubovne, Spišskej Starej Vsi, Spišskej Novej Vsi, Kežmarku, Levoče a Michaloviec.

Na základe svojho postavenia malo plénum UNRP prostredníctvom svojich delegátov právo: „doručovať podnety a vyjadrenia prezídiu UNRP s cieľom riešiť otázky sociálneho, kultúrneho, ako aj politického postavenia obyvateľov.“⁸⁰

Prezídium UNRP, ako vrcholný a výkonný orgán UNRP sa skladal zo 7-dmých volených členov. Títo členovia mali rôzne výkonné funkcie. V zmysle Organizačného poriadku UNRP sa prezídium UNRP skladalo z pozície predsedu, dvoch podpredsedov, hlavného sekretára, sekretára, zástupcu sekretára a pokladníka.

---

⁷⁹ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.31.

⁸⁰ Štátny archív Prešov, f. UNRP, Organizačný poriadok UNRP 1945-1948, bez čísla.

Po ustanovujúcom zjazde UNRP 1. marca 1945 sa zostavilo Prezídium UNRP, na čele ktorého stál: „v pozícií predsedu Vasyľ Karaman, na pozícií podpredsedov - Peter Babej a Peter Židovský, na pozícií hlavného sekretára - Ivan Rohaľ-II'kiv, na pozícií sekretára Dionýz Rojkovič, na pozícií zástupcu sekretára Andrej Jedinák a na pozícií pokladníka Dezider Milý.“⁸¹

Činnosť Prezídia UNRP vychádzala nielen zo základných cieľov a úloh definovaných v rámci Organizačného poriadku UNRP, ale aj z politických snáh a výsledných rokovaní v rámci politických zoskupení. Jednotliví členovia Prezídia UNRP sa aktívne zúčastňovali na politických rokovaníach politickej elity v rámci obnovy činnosti orgánov oslobodenej Československej republiky. Aktívne tiež poukazovali na vzniknuté problémy v dôsledku vojnových udalostí.

Primárnou úlohou Prezídia UNRP však bolo v mene UNRP presadzovať jednotlivé záujmy a riešenia pre rusínsko-ukrajinskú národnostnú menšinu v rozsahu obnovennej Československej republiky a dohliadať na ich riadne plnenie.

Svoje záujmy a podporovateľov hľadali aj mimo územia Slovenska a to konkrétne na území Podkarpatskej Rusi resp. novovznikajúcej časti Sovietskeho zväzu – Zakarpatskej Ukrajiny. Predstavitelia UNRP mali s predstaviteľmi Ukrajinskej ZSSR aktívne väzby o čom svedčí aj telegram, ktorý UNRP adresovala hlavnému veliteľstvu 4-tého Ukrajinského frontu generálplukovníkovi Petrovovi, ako aj predsedovi Rady národných komisariátov Ukrajinskej Sovietskej republiky – M. Chruščovovi: „Obraciame sa na Vás s prosbou, že ak sa bude riešiť otázka Zakarpatskej Ukrajiny, pamätajte, že na Prešovčine taktiež žijú Ukrajinci, akí svojím národným životom a kultúrou sú spätí s pokrvnými bratmi na Zakarpatskej Ukrajine.“⁸²

O snahe docieľiť medzinárodné postavenie UNRP svedčí aj fakt, že plénum UNRP poverilo prezídium UNRP dať na vedomie delegácií Slovenskej národnej rady v Košiciach skutočnosť, že UNRP ako jediný reprezentant rusínsko-ukrajinskej národnostnej menšiny má povinnosť byť zastúpený na rokovaníach, ktoré prebiehali v Moskve za účasti predstaviteľov Sovietskeho zväzu a Československej republiky.

---

⁸¹ Vanat, Ivan, *Narysy novitňoji istoriji Ukrajinciv schidnoji Slovaččyny, II* (vereseň 1938 - ljutij 1948), Bratislava : Slovenské pedagogické vydavateľstvo, 1985, s. 219

⁸² Štátny archív Prešov, f. UNRP, 1945-1948, č. 340.

Snahou UNRP bolo apelovať na orgány obnovenej Československej republiky, aby sa svojou politikou viac zblížili s víťazným Sovietskym zväzom, čo malo v konečnom dôsledku zvýšiť vplyv na presadzovanie záujmov národnostnej menšiny.⁸³

Takúto snahu o docielenie rešpektovaného uznania UNRP aj v rámci medzištátnych rokovaní a súčasne byť účastní na takýchto rokovaní sa snažili predstavitelia UNRP aj svojou žiadosťou formou listu adresovanou prezidentovi Dr. Edvardovi Benešovi prostredníctvom vládneho delegáta F. Němca.⁸⁴

Z dôvodu širokej oblasti záujmov a potrieb rusínsko-ukrajinského obyvateľstva na severovýchode Slovenska začali postupne v zmysle Organizačného poriadku UNRP vznikať aj jednotlivé **referáty**. Úlohou referátov malo byť aktívne spracovanie určitého úseku činnosti v súlade s existujúcou agendou. „V rámci novovzniknutej UNRP začal svoju činnosť referát na úseku ekonomiky – Ivan Rohaľ-Iľkiv, administratívy – Ivan Pješčák, školstva – Dezider Milý, sociálnej oblasti a ochrany národného zdravia – Peter Židovský a Dionýz Rojkovič, organizačný – Ivan Rohaľ, propagačný – Andrej Kučeravý.“⁸⁵

Pre riadne plnenie stanovených úloh a cieľov UNRP, bolo potrebné zakotviť určitý právny základ, či zákonodarnú alebo výkonnú moc, ktorú UNRP nemala. Z uvedeného dôvodu preto UNRP vyvíjala činnosť, aby jej existencia bola riadne zákonne ustanovená.⁸⁶

Predstavitelia UNRP si uvedomovali skutočnosť, že novovzniknutá rada ako politický reprezentant s vytvorenou organizáciou a štruktúrami musí dosiahnuť zrovnoprávnenie s inými radami, ktoré v tom čase v povojnovom Československu existovali. Vytvorenie organizačnej štruktúry UNRP mohlo mať význam práve v prípade, ak sa podarí poukázať na životaschopnosť a opodstatnenosť novovzniknutého politického reprezentanta Rusínov-Ukrajincov v Československu.

---

⁸³ VANAT, Ivan, Narysy novitňoji istoriji Ukrajinciv schidnoji Slovaččyny, s.220.

⁸⁴ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s.7.

⁸⁵ VANAT, Ivan, Narysy novitňoji istoriji Ukrajinciv schidnoji Slovaččyny, II (vereseň 1938 - ljutij 1948), Bratislava : Slovenské pedagogické vydavateľstvo, 1985, s. 220.

⁸⁶ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 91.

Z uvedeného dôvodu sa novovzniknutá Ukrajinská národná rada prostredníctvom aktívnych členov vytvoreného predsedníctva, takmer ihneď po svojom založení začala obracať na zákonodarné orgány štátu, ako bola napr. Slovenská národná rada za účelom predostretia svojich požiadaviek.

Za týmto účelom sa už napr. dňa 9. apríla 1945 v Košiciach uskutočnilo stretnutie delegácie UNRP s predstaviteľmi SNR, na ktorom bolo odovzdané Prehlásenie UNRP. Obsahom Prehlásenia UNRP, bolo aj jednoznačne prihlásenie sa k otázke tvorby budúcich vzťahov k Slovenskej národnej rade:

„Predsedníctvo UNRP poverilo oznámiť Slovenskej národnej rade, že Ukrajinská národná rada ako predstaviteľka ukrajinského a ruského národa si želá spolupracovať so SNR vo veci riešenia všetkých otázok, zvlášť kultúrnych, ekonomických a politických, ktoré sa vzťahujú na Ukrajincov a Ruských, žijúcich na Slovensku.“⁸⁷

Súčasne sa zo strany UNRP vyslovilo pranie, aby UNRP bola aktívne zapojená do prác pri povojnovej rekonštrukcii a obnove vojnou zničeného Československa. Slovenská národná rada zároveň ubezpečila predstaviteľov UNRP, že vytvorí podmienky, aby kultúrne a ekonomické požiadavky ukrajinského obyvateľstva boli dosiahnuté. V tejto súvislosti bolo dohodnuté, že v najbližšom možnom čase UNRP sformuluje konkrétne názory na riešenie vzniknutých problémov rusínsko-ukrajinského obyvateľstva, ktoré budú predložené na rokovanie SNR. Z pohľadu UNRP takáto deklarovaná spolupráca znamenala, že SNR de facto uznala UNRP za vrcholnú ustanovizeň rusínsko-ukrajinského obyvateľstva na Slovensku.⁸⁸

6.4 Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku

Na základe výsledkov oficiálneho rokovania delegácie UNRP s predstaviteľmi SNR, Plénum UNRP prijalo 22. apríla 1945 Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, predstaviteľkou, ktorých je Ukrajinská národná rada v Prešove, ktoré bolo oficiálne odoslané SNR a súčasne aj vláde Československej republiky. V predkladanom memorande, bola vypracovaná platforma riešenia rusínsko-ukrajinskej národnostnej otázky v medziach obnovennej Československej demokratickej republiky, ako aj politické, kultúrne a hospodárske

---

⁸⁷ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s.54.

⁸⁸ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s.9.

požiadavky, ktoré mali vytvoriť priestor pre rozvoj rusínsko-ukrajinskej menšiny a dosiahnuť ich rovnoprávne postavenie s českým a slovenským národom.

Samotné Memorandum Ukrajincov na Slovensku sa skladá z troch základných častí. V rámci prvej časti sa píše o postavení ukrajinského obyvateľstva do roku 1945 a zdôrazňuje sa jeho účasť v protifašistickom boji spolu s Čechmi a Slovákmi. Obsahom druhej časti Memoranda Ukrajincov na Slovensku je referovanie Stanoviska UNRP k obnovenej ČSR a k jej zákonodarným i výkonným orgánom. Tretia časť Memoranda Ukrajincov na Slovensku obsahuje požiadavky, ktoré sa týkajú zastúpenia Ukrajincov v SNR, v ústredných orgánoch štátnej správy a súdnictva, ako aj v ostatných inštitúciách, a to hlavne, ak sa ich činnosť dotýka oblastí s ukrajinským obyvateľstvom. Žiadalo sa tiež zriadiť osobitné referáty, ktoré by v rámci jednotlivých povereníctiev boli plne kompetentné v záležitostiach týkajúcich sa ukrajinského obyvateľstva, zriaďovania ukrajinských a ruských škôl všetkých typov, katedier ruského a ukrajinského jazyka, ako aj vytvárania možností, aby ukrajinskí študenti zo Slovenska mohli študovať v ZSSR. Apelovalo sa tiež na umožnenie všestranných kontaktov so sovietskou Ukrajinou, osobitne so Zakarpatskou Ukrajinou.⁸⁹

Na záver sformulovaného Memoranda UNRP dobovým pozdravom prehlásila na slávu: „Nech žije náš osloboditeľ maršal Stalin“, ako aj „Nech žije prezident ČSR Dr. Beneš a nech večne kvitne spojenectvo a družba národov ČSR a SSSR.“⁹⁰

6.5 Politická reprezentácia UNRP vo vzťahu k Československým orgánom

Formulované požiadavky UNRP, ako ustanovizni, ktorá sa vyhlásila za vrcholový orgán ruského (rusínskeho) a ukrajinského obyvateľstva žijúceho na území Československa, mali za úlohu docieľiť od SNR a vlády ČSR zabezpečenie a garantovanie politických, sociálno-ekonomických a kultúrnych práv ukrajinskej menšiny. „UNRP v tomto období mala vysoké ambície a snažila sa docieľiť obdobné postavenie, aké mala NRZU v Užhorode od novembra 1944 do decembra 1945. V tomto zmysle rovnako ašpirovala na kompetencie zákonodarného aj výkonného orgánu v regióne severovýchodného Slovenska obývanom rusínmi a ukrajincami, ktoré by fakticky znamenali autonómiu oblasti. Uvažovalo sa dokonca

---

⁸⁹ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s.36-37.

⁹⁰ A ZRUSR, f. UNRP, a j. 346.

aj o vytvorení ozbrojených skupín podľa vzoru „ľudových družín“ v Zakarpatsku. UNRP taktiež vyzývala príslušníkov menšiny, aby dobrovoľne vstupovali do Sovietskej armády.“⁹¹

V určitej snahe dosiahnuť a kodifikovať formulované požiadavky obsiahnuté v memorande Ukrajincov žijúcich na Slovensku, predstavitelia UNRP požiadali vedúcich predstaviteľov a funkcionárov štátu, vrátane politických reprezentantov o možné spoločné rokovanie. K takémuto stretnutiu a rokovaniu došlo v prvej polovici mája 1945, kedy sa predstavitelia UNRP stretli s podpredsedami vlády K. Gottwaldom a V. Širokým, ako aj s predsedom SNR K. Šmidkem. Zo strany politických predstaviteľov štátu, bola sľúbená pomoc pri presadzovaní ekonomických a kultúrnych požiadaviek. Takýchto iniciatívnych stretnutí absolvovala delegácia UNRP viaceré a prakticky s rovnakým výsledkom, kde bola opakovane prisľúbená plná pomoc pri riešení otázok v oblasti kultúry, politických požiadaviek, ako aj sociálno demokratické požiadavky, najmä v súvislosti s potrebou urýchlenej pomoci okresom severovýchodného Slovenska, ktoré boli vojnou najviac poškodené.⁹²

Predstavitelia Slovenskej národnej rady sa na takéto aktívne presadzovanie požiadaviek zo strany Ukrajinskej národnej rady v Prešove pozerala spolupatrične a chápavo, čo možno vyvodit' predovšetkým z ešte stále pretrvávajúceho entuziazmu z porážky nacistického Nemecka a jej spojencov.

Určite neopomenuteľnú zásluhu na tom má aj skutočnosť, že rusínsko – ukrajinská menšina bola vnímaná ako aktívne antifašistická, čo malo znamenať jasne profilujúci spojenecký charakter vo vzťahu k SNR.

Predkladané memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, bolo predmetom zasadnutia SNR dňa 26. mája 1945. V rámci prerokovania požiadaviek načrtnutých v memorande, SNR zdôraznila a vyzdvihla hospodárske, politické a kultúrne aktivity ukrajinského obyvateľstva na Slovensku. Zo strany SNR, bola súčasne pre UNRP a rusínsko-ukrajinskú menšinu, ktorú UNRP zastupovalo, vyjadrená a sľúbená pomoc a to za účelom rozvíjania slovensko – ukrajinských vzťahov. SNR zároveň deklarovala štátny postoj, že

---

⁹¹ KONEČNÝ, Stanislav, *Náčrt dejín karpatských Rusínov*. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s. 192.

⁹² GAJDOŠ, Marián et al., *UNRP v dokumentoch*. s.9.

akákoľvek forma fašistického, šovinistického alebo odnárodňovacieho prístupu, bude vo vzťahu k rusínsko-ukrajinskej menšine navždy odstránená.⁹³

Slovenská národná rada sa zároveň vo vzťahu k rusínsko – ukrajinskej menšine v Československu zaviazala:

- k garantovaniu určitého počtu miest v SNR pre zástupcov, ktorých deleguje UNRP
- v súvislosti s prijímaním uchádzačov do štátnej a verejnej služby sa nebude uplatňovať národné kritérium, ktoré by mohlo obmedziť Ukrajincov na Slovensku.
- otázky súvisiace s ukrajinským a ruským školstvom sa budú riešiť podľa osobitných pravidiel.
- usilovať sa, aby pri rozvíjaní vzťahov so Sovietskym zväzom, osobitne s Ukrajinou sovietskou socialistickou republikou a Zakarpatskou Ukrajinou, mali Ukrajinci rovnaké možnosti ako Slováci.⁹⁴

Bezprostredne po obdržaní odpovede na memorandum⁹⁵ zo strany Slovenskej národnej rady, UNRP začalo vyvíjať snahu o realizáciu memorandových požiadaviek. V rámci realizácie memorandových požiadaviek sa počítalo s obsadzovaním štátnozamestnaneckých miest, ako aj delegovaním zástupcov do SNR, či neskôr do dočasného Národného zhromaždenia.

Na podklade vzájomných dohovorov sa Slovenská národná rada zaviazala garantovať určitý počet miest - mandátov ukrajinskej resp. ruskej menšine, ktorých bude delegovať práve **Ukrajinská národná rada**.

---

⁹³ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s.10.

⁹⁴ VANAT, Ivan, Narysy novitňoji istoriji Ukrajincoiv schidnoji Slovaččyny, II (vereseň 1938 - ljutij 1948), Bratislava : Slovenské pedagogické vydavateľstvo, 1985, s. 316.

⁹⁵ Odpoveď SNR na Memorandum Ukrajincov slávnostne odovzdal predseda SNR dr. J. Lettrich delegácií UNRP tvorenej V. Karamanom, P. Babebojm, P. Židovským a dr. I. Rohaľom-Il'kivom dňa 6 júna 1945. Pozri bližšie GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.37.

Výsledkom vzájomných rokovaní bolo garantovanie 5-tich poslaneckých miest pre ukrajinsko-ruskú (rusínsku) menšinu do Slovenskej národnej rady a 5-tich poslaneckých miest do Národného zhromaždenia, ako zákonodarného zhromaždenia Československej republiky⁹⁶

Takýmto spôsobom mala byť Ukrajincom daná možnosť uplatniť svoje práva a požiadavky v najvyšších orgánoch republiky. V tejto súvislosti je však nutné poznamenať, že takýto stav netrval dlho. V májových voľbách v roku 1946, mohli predstavitelia ukrajinsko-ruskej (rusínskej) menšiny svojich kandidátov do Slovenskej národnej rady a Národného zhromaždenia voliť iba prostredníctvom povolených politických strán.

Naplnenie memorandových požiadaviek aj vo vzťahu k politickej reprezentácii k orgánom Československej republiky, bolo predmetom pravidelných diskusií a polemík, či už na pôde UNRP alebo mimo nej. Je známe, že ešte v roku 1945 prebehol II. celonárodný zjazd UNRP, ktorý sa uskutočnil 7. októbra 1945. V rámci prednesu dr. I. Rohaľa-II'kiva sa konštatovalo, že požiadavky UNRP sú priebežne naplnené a najväčší pokrok bol zaznamenaný v oblasti národnostného školstva a v oblasti zastúpenia delegátov UNRP v zákonodarných zboroch. Ako určité negatívum a nedosiahnutie vytýčených cieľov, mala byť skutočnosť, že v rámci obsadzovania štátnozamestnaneckých miest sa UNRP nedarí na tieto pozície obsadiť predstaviteľov rusínsko-ukrajinskej menšiny. Ako dôvod tejto skutočnosti malo byť to, že na uvedené štátnozamestnanecké miesta UNRP nemá dostatok kvalifikovaných pracovníkov.⁹⁷

---

⁹⁶ Na plenárnom zasadnutí 25. júna 1945 sa UNRP uzniesla delegovať do SNR V. Karamana, P. Židovského, P. Babeja, Dr. Ivana Rohaľa-II'kiva a V. Kapišovského. Do dočasného Národného zhromaždenia sa UNRP uzniesla dňa 25. augusta 1945 delegovať V. Rojkoviča, dr. Ivana Rohaľa-II'kiva, P. Babeja, V. Kapišovského a P. Židovského. Následne v dôsledku navrhnutia delegátov V. Kapišovského a P. Židovského do DNZ, UNRP SNR oznámilo, že menovaní sú odvolaní z funkcie delegátov SNR a na túto funkciu boli delegovaní Š. Makara a Ing. I. Sukovský.

Pozri bližšie GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.37.

⁹⁷ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s.13

6.6 Úloha UNRP vo vzťahu k obnove povojnových oblastí

Následkom vojnových udalostí v oblastiach severovýchodného Slovenska, bola vojnou zničená krajina, ktorá potrebovala okamžité riešenia a pomoc. V tejto súvislosti je potrebné povedať, že bola to práve oblasť severovýchodného Slovenska, v ktorej prebiehali ťažké a zdĺhavé boje, či už v dôsledku operácií ako napr. Karpatsko-duklianska operácia, ale aj v dôsledku úpornej obrany nemeckých branných síl.

Ukončením bojových operácií v Karpatsko-duklianskom priestore a následnom oslobodení celého územia Československa, boli okresy severovýchodného Slovenska prakticky v zúfalom stave. Obyvateľstvo na tomto území, ktoré bolo prevažne rusínsko-ukrajinskej národnosti sa nachádzalo v zložitej hospodárskej a sociálnej situácii. Väčšina hospodárskych budov domov bolo zničených a zásobovanie týchto oblastí neustále absentovalo. Pri takejto zložitej situácii: „celoštátne i slovenské národné orgány, rovnako aj národné výbory, prijali celý rad konkrétnych opatrení pre zvládnutie situácie v regióne a iniciatívne si v tomto smere počínala aj UNRP. Napriek tomu, obnova v severných okresoch východného Slovenska postupovala veľmi pomalým tempom a pomoc zo štátnych fondov i z darov UNRRA zameraná hlavne na zmiernenie najaktuálnejších problémov bola málo účinná.“⁹⁸

UNRP si veľmi pozorne uvedomovala vzniknutú situáciu v oblastiach s prevažnou väčšinou rusínsko – ukrajinského obyvateľstva. Predstavitelia UNRP prakticky pravidelne žiadali a informovali kompetentné orgány, vrátane najvyšších štátnych predstaviteľov o nutnosti riešiť akútny stav v tomto regióne.

V záujme urýchleného riešenia akútneho stavu UNRP navrhovala viaceré projekty spojené s industrializáciou a vytváraním pracovných príležitostí.. UNRP navrhovala napr. vybudovanie hydrocentrály vo Svidníku, textilných závodov v Medzilaborciach, Stropkove a v Snine, kde mala byť zároveň vybudovaná aj továreň na výrobu hračiek, ako aj drevospracujúce fabriky. UNRP sa v rámci svojich ambiciózných cieľov podujala aj na výstavbu cestných komunikácií, rozšírenia železničnej siete a dokonca aj s návrhom na

---

⁹⁸ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s. 197-198.

vytvorenie prevádzok potravinárskych fabriek v rámci každého okresu východného Slovenska.⁹⁹

Situácia v severovýchodných oblastiach Slovenska s prevládajúcim rusínsko-ukrajinským obyvateľstvom bola natoľko vážna, že v dôsledku tejto situácie sa UNRP dňa 19. augusta 1945 obrátila memorandom k SNR, kde podrobne popísala vzniknuté problémy a škody v okresoch Snina, Svidník, Stropkov a Medzilaborce. UNRP žiadala od SNR poskytnutie všetkej dostupnej pomoci a s blížiacim sa jesenným a zimným obdobím sa mali okamžite urobiť opatrenia na zabezpečenie budov pre prezimovanie obyvateľstva, ako aj zabezpečiť prídel dopravných prostriedkov pre dovoz potravín a materiálu, či zabezpečiť stále zásobovanie. Súčasne UNRP odporučila, aby bola navrhnutá trojčlenná rekonštrukčná komisia s možným sídlom v Košiciach, ktorá by na základe plnej moci od Predsedníctva SNR mala možnosť riešiť otázky obnovy severovýchodných okresov.¹⁰⁰

Reakcia SNR na požiadavky zo strany UNRP vo vzťahu k akútnej pomoci oblastiam severovýchodného Slovenska neostala bez povšimnutia. V tomto ohľade bola skutočne zo strany SNR kreovaná a vyslaná komisia, ktorá mala za úlohu zistiť aktuálny stav v oblastiach severovýchodného Slovenska a navrhnúť okamžite riešenia. Následkom takejto iniciatívy zo strany UNRP, bolo dosiahnutie zlepšenia zásobovania obyvateľstva potrebným materiálom, ako aj postupné odstraňovanie škôd spôsobených vojnovými udalosťami. Pre úplnosť je však potrebné skonštatovať, že poskytnutá pomoc ani zďaleka nezodpovedala reálnym požiadavkám a očakávaniam obyvateľstva. Navrhované požiadavky zo strany UNRP o realizácii industriálnych projektov neboli v tomto čase úspešné, čo UNRP vnímala ako neúspech.

---

⁹⁹ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. s. 57.

¹⁰⁰ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. s. 84.

6.7 Snaha UNRP o presadenie záujmov a uzákonenie statusu svojej existencie

Za jednu z kľúčových priorít UNRP a jej predstaviteľov, bola príprava právneho riešenia otázky zákonných resp. ústavných garancií práv rusínsko-ukrajinského obyvateľstva v Československu, ako aj snaha UNRP o uzákonenie statusu svojej existencie. Napriek vyvinutiu enormného úsilia, UNRP v tomto smere zaznamenala len určité nepatrné úspechy. V súvislosti s uzákonením svojej existencie si dokonca: „v roku 1947 UNRP vypracovala vlastne znenie návrhu zákona o UNRP a v máji 1947 ho poslala SNR na schválenie.“¹⁰¹

Požadovanú realizáciu uzákonenia svojej existencie UNRP prezentovala aj jednotlivým predstaviteľom politických síl v krajine. V záujme uzákonenia: „delegácia UNRP, ktorú tvorili predseda V. Karaman, tajomníci dr. I. Rohaľ-II'kiv a V. Zavacký a členovia SNR A. Bogdanov a V. Kapišovský, navštívila predsedu Zboru povereníkov dr. Gustáva Husáka, generálneho tajomníka ÚV KSS Š. Baš'ovanského a tajomníka ÚV DS dr. F. Hodžu. Cieľom týchto stretnutí bolo prejednanie otázky uzákonenia UNRP a získanie podpory pre vlastný návrh, ktorý Predsedníctvo UNRP prijalo 2. mája 1947.“¹⁰²

V rámci pripraveného návrhu zákona príp. nariadenia o UNRP: „§ 2 bližšie vymedzoval právomoc UNRP, ktorá si vyhradzovala:

- *právo navrhovať vedúceho a úradníkov Referátu ukrajinských škôl pri Povereníctve školstva. Vedúci referátu nemohol byť menovaný alebo odvolaný bez súhlasu UNRP.*
- *právo navrhovať vedúceho a úradníkov ukrajinskej rozhlasovej sekcie,*
- *právo vysielat' svojich predstaviteľov do všetkých ústredných úradov a inštitúcií, činnosť ktorých sa vo väčšej miere dotýka záujmov Ukrajincov alebo Rusov na východnom Slovensku.*
- *právo navrhovať vedúcich činiteľov všetkých úradov a súdov v okresoch, ktoré sú obývané Ukrajincami alebo Rusmi.“¹⁰³*

¹⁰¹ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 91.

¹⁰² GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.21.

¹⁰³ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 91.

Žiadosť o uzákonenie UNRP formou nariadenia SNR, bola zo strany UNRP prostredníctvom prípisu č. 122/47- prez zo dňa 05.05.1947 predložená priamo Predsedníctvu SNR. Otázky týkajúce sa výdavkov a financovania činnosti UNRP mali byť riešené tak, aby tieto výdavky boli hradené zo štátneho rozpočtu. Takýto druh financovania zo štátneho rozpočtu bol zdôvodňovaný snahou o uzákonenie už aj tak faktického stavu a súčasne snahou o zabránenie konštituovania iných organizácií rusínsko – krajinskej menšiny, ktoré by chceli reprezentovať záujmy menšiny. Takto podaný návrh zo strany UNRP bol na základe uznesenia Predsedníctva SNR dňa 20. mája 1947 predložený Slovenskému národnému frontu, ktorý sa však týmto návrhom nezaoberal, čo v konečnom dôsledku znamenalo odsúvanie riešenia otázky uzákonenia UNRP a následne aj nedoriešenie.¹⁰⁴

Dôvody takéhoto nekonania a nevychádzania v ústrety otázkam uzákonenia UNRP zo strany kompetentných orgánov, možno zrejme hľadať v snahe predísť akýmkoľvek deľbám moci, či zamedzeniu zasahovania do činnosti obnovených orgánov Československej republiky príp. zamedziť akýmkoľvek šovinistickým tendenciám v danom období zo strany minorít. V tejto súvislosti je však potrebné poznamenať, že otázka uzákonenia UNRP mohla byť vnímaná tiež ako otázka pre celoštátne orgány, príp. ako otázka, ktorá mala byť vyriešená v pripravovanom znení Ústavy Československej republiky.

K samotnému postoju Slovenskej národnej rady vo vzťahu k požiadavkám UNRP, je však potrebné uviesť, že požiadavky zo strany UNRP neboli chápané ako neopodstatnené a neoprávnené. O hľadaní spoločnej cesty k riešeniu požiadaviek UNRP zo strany Slovenskej národnej rady, svedčí už predtým doručená odpoveď Slovenskej národnej rady k Memorandu UNRP, kde sa okrem iného skonštatovalo, že: „Za slovenský národ vyhlasujeme, že mu bude vždy záležať na tom, by jeho pomer k Ukrajincom bol čo najsrdečnejší. Aby ani v jednom ukrajinskom srdci nemala miesta horkosť z krivdy, spáchanej na Ukrajincoch. Vytvára sa možnosť ďalekosiahlej a šťastnej spolupráce Ukrajincov a Slovákov v Československu.“¹⁰⁵

---

¹⁰⁴ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 21-22.

¹⁰⁵ VANAT, Ivan, *Materiály do istoriji Ukrajins'koji Narodnoji Rady Prjašivščyny (1945-1952)*. Prešov 2001, s. 60.

Z hľadiska podpory, ktorú Slovenská národná rada vo vzťahu k UNRP a celkovo k rusínsko-ukrajinskej menšine v istej miere uskutočňovala, bol deklarovaný súhlas (v zmysle záverov odpovede SNR k Memorandu Ukrajincov) s tým, aby pri prijímaní uchádzačov do štátnych a verejných služieb, nebol uplatňovaný žiaden národný princíp vylučujúci menšinových príslušníkov rusínsko-ukrajinskej menšiny na území Slovenska zo štátnych a verejných služieb. Uskutočňovala sa tiež deklarovaná politika delegovania delegátov do SNR, či vznik Ukrajinského referátu pri Povereníctve Slovenskej národnej rady pre školstvo a osvetu, ktorého právomoc sa týkala rusínsko – ukrajinského školstva na území Slovenska a to aj po stránke personálnej, keďže zamestnanci mali byť prijatí na návrh UNRP.

Politické požiadavky UNRP úzko súviseli aj so závermi druhého zjazdu UNRP, ktoré sa týkali naliehavosti vzniku nového samostatného úradu pre potreby rusínsko-ukrajinského obyvateľstva. V tomto duchu bol dňa 4 januára 1946 SNR predložený návrh¹⁰⁶ v ktorom UNRP žiada od Zboru povereníkov: „aby sa pri Sbore povereníkov zriadil osobitný úrad pre záležitosti ukrajinského (ruského) obyvateľstva na Slovensku.“¹⁰⁷ S podobnou požiadavkou sa UNRP obrátilo aj na Povereníctvo pre pôdohospodárstvo a pozemkovú reformu.

Uvedené žiadosti zo strany UNRP nezískali podporu. Vo vzťahu k žiadosti o zriadenie osobitného úradu pre záležitosti ukrajinského (ruského) obyvateľstva na Slovensku: „Predsedníctvo SNR na svojom zasadnutí 7. februára 1946 túto žiadosť zamietlo s odôvodnením, že táto otázka bola dostatočne vyriešená tým, že obyvateľstvu ukrajinskej národnosti v ČSR bolo poskytnuté primerané zastúpenie v zákonodarných sboroch.“¹⁰⁸

Pre UNRP to v konečnom dôsledku v tom čase znamenalo, že delegované politické zastúpenie ostane len v Dočasnom národnom zhromaždení a Slovenskej národnej rade.

---

¹⁰⁶ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 13.

¹⁰⁷ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 92.

¹⁰⁸ Tamže, s.92.

6.8 Voľby v roku 1946 a politické orientácie v rámci UNRP

Doteraz odmietavé stanoviská vo vzťahu k určitým požiadavkám UNRP znamenali, že UNRP sa začala pripravovať na nové celospoločenské a politické udalosti, ktorými môže dosiahnuť výraznejšie politické postavenie a moc v reprezentatívnych orgánoch. Takouto novou celospoločenskou a politickou udalosťou mali byť pripravované voľby do Ústavodarného národného zhromaždenia, ktoré sa mali uskutočniť v máji roku 1946.

V súvislosti s uskutočnením volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia a Slovenskej národnej rady v máji roku 1946, tie sa uskutočnili na základe kandidátky jednotlivých politických strán. Samotná príprava volieb sa niesla v duchu intenzívnych politických aktivít a činností. V tomto smere vyvíjala mimoriadnu aktivitu aj UNRP a to ako politický reprezentant usilujúci sa o získanie hlasov rusínsko-ukrajinského obyvateľstva. Táto snaha pochopiteľne súvisela s požiadavkami UNRP o delegovaní svojich kandidátov do Ústavodarného národného zhromaždenia a Slovenskej národnej rady, ktorí budú reprezentovať záujmy ukrajinsko – rusínskej menšiny.

Pre rusínsko-ukrajinského voliča žijúceho v severovýchodnej oblasti Slovenska, bola dominujúcou témou otázka odstránenia vojnových škôd a kompenzácia pre poškodené osoby a ich rodinných príslušníkov. Nemenej dôležitou témou v rámci predvolebnej agitácie, bolo aj presadzovanie myšlienky uzákonenia UNRP, ako hlavného reprezentanta rusínsko-ukrajinskej menšiny, či otázky hospodársko-sociálne.

V súvislosti s výsledkami volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia v celoštátnom meradle, výsledky volieb priniesli víťazstvo Komunistickej strany. Na Slovensku však podľa výsledkov volieb, víťazstvo zaznamenala Demokratická strana (62 %) a to až dvojnásobným počtom platných hlasov oproti Komunistickej strane Slovenska (30,6%). Z hľadiska výsledkov volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia vo volebných okresoch s prevažnou väčšinou rusínsko-ukrajinského obyvateľstva, bol tento pomer odchylný, avšak celkovo zvíťazila Demokratická strana (50,5 %). Takáto podpora demokratov medzi rusínsko-ukrajinským obyvateľstvom sa odvodzovala od viacerých faktorov. Jeden z podstatných faktorov, bola skutočnosť, že predstavitelia demokratickej sekcie u rusínsko-ukrajinského obyvateľstva mali podporu gréckokatolíckeho duchovenstva,

čo sa pochopiteľne prenášalo aj prejavom gréckokatolíckeho duchovenstva vo vzťahu k veriacim. Jeden z ďalších podstatných faktorov bola aj obava obyvateľstva, že komunistickou stranou preferované hlásenie sa k Ukrajine, môže mať v budúcnosti následky násilného vyst'ahovania na územie Sovietskeho zväzu, pričom v tomto prípade bola táto obava umocňovaná dohadujúcou opciou obyvateľstva medzi Československou republikou a Sovietskym zväzom, či dokonca pripojenia časti územia k Sovietskemu zväzu. Do istej miery určitú úlohu vo vzťahu k preferovanejšej podpore demokratov vo voľbách v roku 1946 zohral aj samotný agrarizmus, ktorý v oblastiach severovýchodného Slovenska pretrvával.¹⁰⁹

Výsledky volieb do Ústavodarného národného zhromaždenia odrážali reálne nálady obyvateľstva vo vzťahu k politike v tom čase dominujúcich politických strán na Slovensku - Komunistickej strany Slovenska a Demokratickej strany. „Na základe výsledku volieb mandáty poslancov Ústavodarného národného zhromaždenia získali traja a v SNR štyria Ukrajinci, a to na kandidátkach Demokratickej strany (DS) a KSS. Predsedníctvo UNRP za hlavné úlohy ukrajinských poslancov stanovilo zabezpečenie práv Ukrajincov a v novej ústave aj uzákonenie existencie UNRP.“¹¹⁰

V súvislosti s výsledkami volieb a jej hodnotenia zo strany UNRP je potrebné povedať, že: „po voľbách v roku 1946 UNRP vo všeobecnosti zaujímala k vývoju v Československu konštruktívny postoj a podporila aj program tretej vlády Národného frontu Čechov a Slovákov, ktorý bol v ÚNZ jednomyselne prijatý 8. júla 1946. Jeho realizácia mohla totiž pozitívne ovplyvniť obnovu vojnou zničených oblastí na severovýchode Slovenska, ich sociálny a kultúrny rozvoj rast životnej úrovne. Dokonca na podmienky regiónu, v ktorom žilo ukrajinské obyvateľstvo, vypracovala vlastný projekt dvojročného plánu.“¹¹¹

---

¹⁰⁹ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 15.

¹¹⁰ GAJDOŠ Marián., Rusíni a Ukrajinci v podmienkach transformácie (1989-1995). Výber z dokumentov I., UNIVERSUM. Prešov 2005. s.13

¹¹¹ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.16.

6.9 Jednotlivé politické orientácie v rámci UNRP

UNRP ako národnoreprezentatívny orgán zastupujúci záujmy Rusínov-Ukrajincov žijúcich v obnovenom Československu, mal rovnako ako aj iné reprezentatívne orgány v tom čase, dva hlavné politické prúdy, ktoré výrazne ovplyvňovali samotnú politiku a činnosť UNRP. Išlo o komunistickú orientáciu UNRP, ktorá pozostávala z aktívnych členov Komunistickej strany Slovenska a demokratická orientácia v UNRP, pozostávajúca z členov Demokratickej strany.

Napriek neustálym a pretrvávajúcim politickým rozporom medzi predstaviteľmi Komunistickej strany a stúpencami Demokratickej strany, dokázali jednotliví činitelia za tieto prúdy v rámci existencie UNRP sa vždy pridržiavať hlavných úloh svojej programovej línie. Išlo hlavne o presadzovanie ústavnej a politickej agendy v rámci zabezpečenia práv rusínsko-ukrajinského obyvateľstva v republike, ako aj presadzovanie kultúrnych a sociálno-ekonomických záujmov v republike.

6.9.1 Komunistická orientácia v rámci UNRP

V rámci činnosti Komunistickej strany Slovenska, ktorá sa v charaktere doby aktívne hlásila k myšlienkam vlády svetového proletariátu a súčasne k jednej z víťaznej a pokrokovej mocnosti – Sovietskemu zväzu, neboli na území Československa vytvárané osobitné štruktúry na základe konkrétnej etnicity členstva.

Takéto neselektovanie: „vyplývalo z špecifického zamerania jej politiky, pre ktorú rozhodujúcu úlohu zohrávala príslušnosť k sociálnej skupine a nie k etniku. Neznamenalo to, že by nevenovala osobitnú pozornosť etnickej príslušnosti obyvateľov tohto regiónu. Nevytvárala však priestor pre osobitné akcentovanie etnických faktorov v rámci organizačnej štruktúry politickej strany.“¹¹² Vytvorenie samostatných osobitných štruktúr z hľadiska etnicity, tak ani v prípade rusínsko-ukrajinskej menšiny na Slovensku nemalo žiadny sociálny význam a nerealizovalo sa.

---

¹¹² ŠUTAJ, Štefan: *Ukrajinsko-ruské sekcie v občianskych politických stranách (1945 – 1948)*. Dostupné na: www.saske.sk [2017-11-11] s.21.

V tejto súvislosti je však potrebné podotknúť, že existencia UNRP, bola zo strany Komunistickej strany v počiatočných rokoch povojnového obdobia vnímaná pozitívne až nezastupiteľne. Významnú rolu v tomto prípade predstavovala skutočnosť, že aj samotná UNRP bola kreovaná za podpory aktívnych členov komunistickej strany, ktorí sa následne adaptovali v jednotlivých orgánoch UNRP, či vytvorených štruktúrach.

6.9.2 Demokratická orientácia v rámci UNRP

Demokratická strana, ktorá vznikla v čase prebiehajúceho Slovenského národného povstania, nebola na sklonku druhej svetovej vojny stranou s vytvorenými štruktúrami na celom území Slovenska. „V počiatočnom období formovania sa UNRP nebola ešte DS na severovýchodnom Slovensku dostatočne etablovaná. Preto mali v rusínskej reprezentácii a v UNRP spočiatku dominantné postavenie predovšetkým komunisti a s nimi sympatizujúci nestraníci, čo sa snažili demokrati čo najskôr zmeniť.“¹¹³

Primárnym podnetom na založenie Ukrajinsko-ruskej sekcie Demokratickej strany, boli žiadosti a požiadavky viacerých činiteľov a podporovateľov DS v oblasti Prešova a severovýchodného Slovenska. Ustanovujúce zhromaždenie Ukrajinsko-ruskej sekcie DS sa uskutočnilo dňa 06. augusta 1945 v Prešove. Základným cieľom novovzniknutej sekcie DS bolo uskutočňovať politiku strany v rámci činnosti UNRP, ako aj pomáhať v obnove severovýchodného regiónu Slovenska, kde bolo prevažne rusínsko-ukrajinské obyvateľstvo. Novovzniknutá sekcia DS si dávala súčasne za cieľ rozvíjať vnútrostranícke debaty a podporovať názorové výmeny vo vzťahu k severovýchodnému regiónu Slovenska. Za účelom realizácie takto definovanej politiky sa mali vytvárať miestne štruktúry a organizácie s členskou základňou. Z hľadiska definovania politického smerovania, bol jednoznačne hlásaný postoj k obnove Československej republiky a jej demokratickým hodnotám.¹¹⁴

---

¹¹³ SYRNÝ, Marek, Slovenskí demokrati 44-48 – Kapitoly z dejín Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1944-1948, Múzeum Slovenského národného povstania, 2010, str. 61.

¹¹⁴ Tamže, s.61.

Na ustanovujúcom zhromaždení dňa 06.08.1945 v Prešove, bolo schválené aj vedenie Ukrajinsko-ruskej sekcie DS v zložení: „Predsedom sekcie sa stal Viktor Zavacký (profesor Ruského gymnázia v Prešove), podpredsedami Jozef Suchý, Vasil' Demjanovič a M. Kašpar a tajomníkom Ivan Bobak (okresný tajomník DS v Medzilaborciach).“¹¹⁵

„Od 19. decembra 1945 Ukrajinsko-ruská sekcia DS vydávala vlastný tlačový orgán „*Demokratičeskij golos*“. Ten od začiatku presadzoval striktnú československú a demokratickú orientáciu a tradíciu, ale dokázal tiež kriticky reagovať na výčitky smerom k rusínsko-ukrajinskému nacionalizmu. Rovnako, ako aj ostatné tlačoviny DS, pranieroval prechmaty komunistov v národných výboroch a požadoval ich reorganizáciu. Okrem kratších všeobecných informácií o povojnovom vývoji vo svete a v Československu, oboznamoval najmä so situáciou v regióne Prjaševščiny a prinášal aj informácie o aktivitách sekcie a o činnosti jej reprezentantov v UNRP či v SNR, resp. v parlamente.“¹¹⁶

Vo vzťahu k činnosti Ukrajinsko-ruskej sekcie DS v podmienkach uskutočnených volieb v máji 1946, nereprezentovali tieto výsledky volieb aj reálne rozloženie politických síl v UNRP. V tomto prípade predstavitelia demokratickej strany aj napriek výsledku volieb, kedy Demokratická strana zaznamenala neporovnateľne lepší výsledok ako Komunistická strana, nemohli títo predstavitelia reálne ovplyvniť politiku UNRP, čo si aj v konečnom dôsledku dobre uvedomovali. Za účelom nového rozloženia síl, či už v predsedníctve UNRP, v pléne, ale aj na úrovni okresných výborov UNRP, Ukrajinsko-ruská sekcia DS poslala UNRP rezolúciu obsahujúcu zásadne požiadavky, ktoré v prípade splnenia by zabezpečili pre DS dominantné postavenie v UNRP a jej orgánoch. So svojimi požiadavkami dokonca predstavitelia UNRP vystúpili na predsedníctve UNRP dňa 23.09.1946, kde žiadali realizáciu týchto požiadaviek. Presadenie predkladaných požiadaviek sa stalo nevyhnutné a to vzhľadom na výsledky volieb. Zo strany UNRP však predkladané požiadavky nenašli vyhovujúcu podporu. V tomto smere zazneli z úst predstaviteľov UNRP názory odmietajúce zásah politických strán do činnosti UNRP, pričom sa poukazovalo aj na demokratický priebeh zjazdu zo 7. októbra 1945 v Prešove. Predstavitelia Ukrajinsko-ruskej sekcie DS s takýmto vývinom neboli spokojní a zaujali stanovisko v zmysle ktorého, deklarovali svoj bojkot činnosti UNRP a to až do času, pokiaľ nebudú ich požiadavky splnené. Aj napriek hľadaniu

---

¹¹⁵ ŠUTAJ, Štefan: Ukrajinská otázka v činnosti politických strán na Slovensku (1944-1948). In: *Historica Carpathica*, roč. 30 (1989), s. 59.

¹¹⁶ SYRNÝ, Marek, *Slovenskí demokrati 44-48 – Kapitoly z dejín Demokratickej strany na Slovensku v rokoch 1944-1948*, Múzeum Slovenského národného povstania, 2010, str. 60.

možného kompromisu, táto otázka ostala až do marca 1946 sporná a nevyriešená. Určité kompromisné riešenie, ktoré sa následne aj realizovalo, mala by dohoda medzi predstaviteľmi jednotlivých strán, podľa ktorej bolo Predsedníctvo UNRP rozšírené na jedenásť členov, z ktorých mali piati zastupovať DS, štyria KSS a dvaja mali byť nestraníci. Súčasne, namiesto funkcie generálneho tajomníka, vznikli posty organizačného a ekonomického tajomníka.¹¹⁷

V súvislosti s názormi, ktoré predstavitelia Ukrajinsko-ruskej sekcie DS prezentovali navonok k obyvateľstvu, ale aj dovnútra v rámci činnosti UNRP, bola skutočnosť, že Ukrajinsko-ruská sekcia DS prezentovala odlišnú predstavu otázky zloženia a pomenovania národnostnej menšiny Rusínov-Ukrajincov. „Predstavitelia DS a ich tlačový orgán boli toho názoru, že na východnom Slovensku nežijú Ukrajinci, ale Rusi, resp. Rusíni. Tieto názory presadzovali potom i v UNRP, čím veľmi komplikovali otázku národnej orientácie.“¹¹⁸

V tomto prípade sa však nič nemenilo v otázke postoja k UNRP ako najvyššiemu reprezentantovi rusínsko-ukrajinského obyvateľstva, kde takto deklarováný postoj bol demonštrovaný aj na II. zjazde ukrajinsko-ruskej sekcie dňa 22. februára 1947.¹¹⁹

---

¹¹⁷ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 18.

¹¹⁸ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 98.

¹¹⁹ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s. 18.

7. Činnosť Ukrajinskej národnej rady, jej úlohy a zastupovanie záujmov karpatských rusínov

7.1 Činnosť UNRP v oblasti školstva

V dôsledku nadšenia z oslobodenia Sovietskou armádou v obciach s rusínskym - ukrajinským obyvateľstvom, rástol taktiež záujem o zmenu slovenského vyučovacieho jazyka na ruský, resp. ukrajinský. Na jar v roku 1945, nadobudol tento proces v niektorých okresoch severovýchodného Slovenska prudký až tendenčný charakter, čo sa stretlo s vážnymi výhradami Povereníctva školstva a osvety Slovenskej národnej rady. Spomenuté výhrady však UNRP spochybnila a argumentovala, že všetky zmeny vyučovacieho jazyka sa uskutočnili v súlade s vôľou ľudu. „Situácia, v ktorej si UNRP nárokovala rozhodujúce kompetencie pri riešení školských otázok ukrajinského obyvateľstva, viedla k rastu napätia, čo objektívne posilňovalo nacionalistické tendencie na slovenskej i ukrajinskej strane.“¹²⁰

Neskôr sa však vzťah Slovenskej národnej rady k školským a kultúrnym potrebám ukrajinského (rusínskeho) obyvateľstva stal veľmi priaznivý a napomáhal rozvoju ukrajinského školstva. Podnetom pre tento krok bolo hlavne koncipovanie memoranda zo dňa 22 apríla 1945, v ktorom boli zhrnuté základné požiadavky rusínsko – ukrajinskej menšiny vo vzťahu k školským potrebám.

V zmysle dohody medzi UNRP a SNR bol pri Povereníctve národnej osvety a kultúry vytvorený Referát pre ukrajinské školstvo. Začiatok jeho činnosti resp. vznik je datovaný na 18. júna 1945. Referát začal svoje pôsobenie v Košiciach a jeho prvým vedúcim sa stal Dr. Ivan Pješčak.¹²¹

---

¹²⁰ GAJDOŠ, Marián, Postavenie Rusínov - Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948 - 1953. Praha 1994, s. 105.

¹²¹ JUDr. Ivan Pješčak- právnik, poslanec, vykonával tiež funkciu tajomníka vo vláde autonómnej Podkarpatskej Rusi, jeden zo zakladateľov UNRP.

V rámci kompetencií Referátu pre ukrajinské školstvo bolo stanovené riadiť materské, meštianske a stredné školy na území tzv. Prjaševšiny. Referát pre ukrajinské školstvo mal v rámci Povereníctva samostatný rozpočet a jeho úlohou bolo financovať všetkých svojich pedagógov a tiež určovať a poskytovať štipendia pre študentov, ktorí študovali na rôznych vysokých školách.

V povojnovom období: „počet ukrajinských (ruských) škôl na východnom Slovensku po oslobodení narastal rýchlym tempom. Kým v období slovenského štátu mali Rusíni / Ukrajinci k dispozícii jednu materskú školu a dve stredné školy (ruské gymnázium a učiteľská akadémia v Prešove), k 31. decembru 1945 RUŠ už spravoval 3 materské školy so 149 deťmi, 277 ľudových škôl s 27 145 žiakmi, 14 meštianskych škôl s 1 620 žiakmi a gymnáziá v Prešove a v Humennom s 556 študentmi“.¹²²

V rámci ustanoveného Referátu pre ukrajinské školstvo, bol zabezpečený aj menej početný aparát pracovníkov, ktorý uskutočňoval jednotlivé úlohy s cieľom zabezpečiť riadny chod vzdelávania rusínsko-ukrajinského obyvateľstva. K tomuto poslúžili jednotlivé inšpektoráty na miesta ktorých boli menovaní skúsení učitelia. „Príkladom pre zriadenie RUŠ a inšpektorátov poslúžila organizačná štruktúra českého školstva na Podkarpatskej Rusi v čase prvej československej republiky. Tam boli české školy podriadené výlučne českým školským inšpektorátom.“¹²³

V zmysle zákona č. 95/1948 Zb. o základnej úprave jednotného školstva, bol za vyučovací jazyk na území Slovenska stanovená slovenčina, pričom iné riešenia boli pripustené len ako výnimka.

V tomto ohľade je nutné konštatovať, že na území východného Slovenska už fungovala pomerne hustá sieť ukrajinských (ruských) škôl.

V roku 1948 sa však súbežne množili aj žiadosti o opätovnú zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský a to v obciach, v ktorých občania zrejme v povojnovej eufórii súhlasili so zavedením ruského vyučovacieho jazyka.

---

¹²² GAJDOŠ, Marián, Ukrajinské a rusínske školstvo na Slovensku In: Človek a spoločnosť. Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=MTP58HC256FKGXII1LH75ZWBFI> [cit. 2017-10-18]

¹²³ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť činorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s.69.

Na základe týchto skutočností v októbri 1948, sa: „Povereníctvo školstva, vied a umení (PŠVU) rozhodlo prostredníctvom školských inšpektorátov situáciu preveriť. Ukázalo sa, že zriaďovanie ruských (ukrajinských) škôl bolo organizované s cieľom maximálne rozšíriť ich sieť, pričom dôvodom pre založenie ukrajinskej školy bolo neraz len gréckokatolícke náboženstvo obyvateľstva obce a nie jeho národnostná príslušnosť.“¹²⁴

„Problematikou ukrajinských škôl sa zaoberal Politický sekretariát ÚV KSS vo februári 1949. V prijatých záveroch odmietol požiadavku oficiálneho a jednoznačného presadzovania ukrajinskej národnej a kultúrnej orientácie ako predčasnú a schválil zásady pre komisionálne zápisy, ktoré sa mali uskutočniť v obciach, kde občania žiadali o zmenu vyučovacieho jazyka na slovenský. V súlade s výsledkami rokovania došlo tiež k zmene postavenia RUŠ a ukrajinských školských inšpektorátov, ktoré boli v priebehu roku 1949 fakticky zrušené.“¹²⁵

Je nutné konštatovať, že: „podľa výsledkov komisionálnych zápisov bolo zrušených 20 ukrajinských škôl a v 48 školách bol vyučovací jazyk ruský zmenený na slovenský.“¹²⁶

V mesiaci jún 1949 sa uskutočnil aktív kultúrnych a osvetových pracovníkov a to na základe podnetu z Predsedníctva krajského výboru KSS v Prešove. Výsledkom tohto rokovania, bol návrh uviesť od začiatku školského roka 1949/1950. ako vyučovací predmet ukrajinský jazyk do všetkých ročníkov na školách II. a III. stupňa. Takýto návrh sa však nestretol s pozitívnym ohlasom. Ukrajínčina, ako vyučovací jazyk, bola do ukrajinských škôl zavedená až neskôr a to v školskom roku 1953/1954.

V neskoršom období sa rozsah zavedených tried s vyučovacím jazykom ukrajinským postupne znižoval. Dôvodom tohto znižovania bola skutočnosť asimilácie slovenského a ukrajinského obyvateľstva, ako aj neskorší dopad udalostí v dôsledku revolučných zmien v roku 1989.

---

¹²⁴ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 150.

¹²⁵ GAJDOŠ, Marián, Ukrajinské a rusínske školstvo na Slovensku In: Človek a spoločnosť. Dostupné na: <http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=MTP58HC256FKGXII1LH75ZWBF1> [cit. 2017-10-18]

¹²⁶ GAJDOŠ, Marián, Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948-1953. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, s.107.

7.2 Činnosť UNRP v oblasti kultúry

V oblasti kultúry sa preferovala myšlienka nevyhnutného vzniku Ukrajinského národného divadla, ako primárnej kultúrnej inštitúcie Rusínov – Ukrajincov na východnom Slovensku. Táto myšlienka sa v podmienkach povojnovej Československej republiky zrodila v mysli zanietých jednotlivcov, ktorí takúto ustanovizeň vnímali ako integrálnu súčasť kultúrneho rozvoja národnostnej menšiny Rusínov – Ukrajincov žijúcich v obnovenom Československu.

Dôležitosť vzniku takejto kultúrnej ustanovizne si uvedomovala aj Ukrajinská národná rada v Prešove, ktorá už v začiatkových etapách formovania Ukrajinského národného divadla, takúto myšlienku hlasne podporovala.

„Skutočnosť, že túžba založiť divadlo medzi ukrajinským a rusínskym obyvateľstvom existovala už dlhšie, potvrdzuje aj fakt, že Ukrajinská národná rada Prjaševčiny (UNRP) už v zárodku podporila myšlienku založenia Ukrajinského národného divadla (UND). Neskôr aj Referát pre ukrajinské školstvo v Bratislave svojou autoritou začal podporovať založenie divadla a mnoho divadelných nadšencov sa iniciatívne zapojilo do organizovania Ukrajinského národného divadla, ktoré po založení pomerne pružne nadviazalo veľmi tesný kontakt s obyvateľstvom žijúcim na území východného Slovenska.“¹²⁷

Podstatou a základnou myšlienkou novovznikajúceho Ukrajinského národného divadla, bolo rozvíjať a obohacovať rusínsku a ukrajinskú národnú kultúru s prepojením na vývinové tendencie povojnových rokov hlavne v stredoeurópskom priestore. Práve politické, ekonomické, spoločensko-kultúrne špecifiká mali nesmierny dopad pre novovznikajúcu kultúrnu inštitúciu.

V tejto súvislosti je potrebné spomenúť, že divadelné tradície Ukrajincov a Rusínov na území východného Slovenska boli v porovnaní s českou, ako aj slovenskou kultúrnou reprezentáciou v značnej nevýhode a to práve z dôvodu pretrvávajúcej nerozvinutosti regiónu a nevzdelanosti obyvateľstva. „Hoci pod vedením učiteľov sa vyskytli v rusínsko-ukrajinských dedinách za prvej Československej republiky inscenácie amatérskych

---

¹²⁷ PUKAN, Miron, *Divadlo v premenách času. Ukrajinské národné divadlo/Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove*. Bratislava – Prešov: Divadelný ústav – Divadlo Alexandra Duchnoviča, 2007, str. 13

skupín, predsa len šlo o hry miestnych autorov zväčša s jednoducho tematicko-kompozičnou štruktúrou, navyiac v dialekte, regionálnej proveniencii.“¹²⁸

Medzi spomenutých jednotlivcov, ktorí sa angažovali o zloženie Ukrajinského národného divadla patril predovšetkým Ivan Hryc – Duda.

Ivan Hryc – Duda, bol nielen prvým riaditeľom UND, ale svojou činnosťou a angažovanosťou podnietil predstaviteľov Ukrajinskej národnej rady v Prešove k významnej podpore a osvojení si myšlienky vzniku divadla na národnostnej báze. Ako je zrejmé z udeleného plnomocenstva adresovanému Ivanovi Hrycovi – Dudovi z 05.11.1945: „UNRP ho poveruje vedením a organizáciou Ukrajinsko-ruského divadla v Prešove.“¹²⁹

V priestoroch Ukrajinskej národnej rady v Prešove sa dňa 24. novembra 1945 zišli predstavitelia Ukrajinskej národnej rady v Prešove, ako aj divadelní nadšenci s cieľom prerokovať podmienky a stanovy novovzniknutého Družstva – Ukrajinského národného divadla, ktoré malo zastrešovať umeleckú činnosť novovznikajúceho divadla. V rámci ustanovujúceho valného zhromaždenia, bolo jednohlasne prijaté uznesenie o vytvorení Ukrajinského národného divadla. Ako vyplýva z protokolu ustanovujúceho valného zhromaždenia, novovzniknutá divadelná ustanovizeň dostala názov Ukrajinské národné divadlo, družstvo s.r.o.. Z dochovaného protokolu tiež vyplýva, že za predsedu družstva bol zvolený V. Karaman, predseda Ukrajinskej národnej rady v Prešove, podpredsedom Viktor Zavadskij, tajomníkom I. Hryc – Duda a pokladníkom A. Knid'ák.¹³⁰

Vzhľadom na neľahkú povojnovú situáciu, ako aj vzhľadom na materiálo-technické problémy, ktoré so vznikom kultúrnej ustanovizne Rusínov – Ukrajincov súviseli, bolo nutné hľadať nové finančné zdroje, ktoré by pokryli vzniknuté náklady.

---

¹²⁸ PUKAN, Miron, Divadlo v premenách času. Ukrajinské národné divadlo/Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove. Bratislava – Prešov: Divadelný ústav – Divadlo Alexandra Duchnoviča, 2007, str. 16.

¹²⁹ HORÁK, Karol, Slovo, priestor, obraz, tvár. 1 vyd. Bratislava: Osvetový ústav 1981. s.37.

¹³⁰ PUKAN, Miron, Divadlo v premenách času. Ukrajinské národné divadlo/Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove. s. 17.

„Dňa 2. decembra 1945 uverejnilo Družstvo UND v časopise Prjaševčina Výzvu, v ktorej apelovali na širokú verejnosť, aby upisovaním podielov po 100 korunách a jednorazovým poplatkom 25 korún, rozšírila rady členov tohto družstva. Cieľom malo byť jeho materiálne zabezpečenie do obdobia, kým nebudú poukázané fondy na zabezpečenie divadla, avizované na rok 1946. Najviac akcií sa predalo v Starej Ľubovni, kde družstvo získalo takmer 15.000 Kčs.“¹³¹

Ako prvé premiérove predstavenie Ukrajinského národného divadla v Prešove, bola hudobná dráma Michaila Starického Oj, nechod', Hricko, na priadky. Išlo o prvú skúšku doteraz vykonanej snahy o reprezentáciu, ktorá však nemala verejný charakter. „Prvé verejné vystúpenie UND sa konalo 9. februára 1946 na Ruskom bále v Čiernom orlí, ktorý organizovalo UNRP.“¹³² Toto verejné vystúpenie malo pozitívny ohlas u zúčastnených osôb, čo potvrdzujú aj dobové noviny Prjaševčina, ktoré toto vystúpenie interpretovali ako úspešné a dokazujúce umelecké nadanie príslušníkov rusínsko-ukrajinskej menšiny.

Ukrajinské národné divadlo však svoju pôsobnosť a angažmán neuskutočňovala len v rámci provizórnych priestorov v rámci sídla v meste Prešov, ale aj v iných mestách severovýchodného Slovenska, či dokonca v zahraničí. Práve v dôsledku úspešného vystúpenia sa začala etapa kultúrnej činnosti vo vzťahu k širšej verejnosti. Z činnosti Ukrajinského národného divadla v Prešove je známe, že svoje predstavenia a kultúrno-osvetovú činnosť uskutočňovali v rámci host'ovania aj v mestách ako napr. Bardejov, Sabinov, Humenné, Stropkov, Snina, Svidník, Michalovce, či iné mestá severovýchodného Slovenska.

Z pohľadu divadelnej inscenácie je potrebné poznamenať, že v repertoári Ukrajinského národného divadla dominovala v počiatočných rokoch existencie réžia ruských tvorcov, ktorí inscenovali prevažne diela klasickej literatúry v rámci literárnej predlohy, ako napr. Gogoľovho Revízora a Ženbu, či Ostrovského hru Chudoba na cti netratí.

---

¹³¹ HOŘÍNEK, Zdeněk. Drama, divadlo, divák. 2 vyd. Bratislava: Tatran, 1985, s.176.

¹³² PUKAN, Miron, Divadlo v premenách času. Ukrajinské národné divadlo/Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove. Bratislava – Prešov: Divadelný ústav – Divadlo Alexandra Duchnoviča, 2007, str. 18.

Nemenej dôležitou tiež bola otázka javiskovej reči. Tu nastala praktická situácia jazykovej dvojkolajnosti alebo ukrajinsko-ruského bilingvizmu, ktorý sa ukazoval aj v iných oblastiach kultúrneho vývoja rusínsko-ukrajinského etnika na Slovensku. Je známe, že v rokoch 1946 až do roku 1954 sa veľká časť repertoáru hrala striedavo po rusky alebo ukrajinsky, čo súviselo aj s príchodom viacerých divadelníkov ruského pôvodu.¹³³

V konečnom dôsledku sa však výsledky činnosti Ukrajinského národného divadla v Prešove v rokoch 1946 až 1949 ukázali ako tvorivé a to primárne z dôvodu mimoriadneho úsilia jednotlivcov, ako aj vďaka podpore a osvojeniu si myšlienky vzniku Ukrajinského národného divadla zo strany Ukrajinskej národnej rady v Prešove. V neľahkých povojnových rokoch si táto kultúrna ustanovizeň riadne plnila svoju osvetársku funkciu a tým preukázateľne pomáhala k zvýšeniu kultúry Rusínov – Ukrajincov žijúcich na východnom Slovensku.

Nakoľko počiatky zrodu tejto kultúrnej ustanovizne neboli jednoduché, o to viac sa snaha prejavovala nadšením a entuziazmom pre širokú verejnosť. „Ako poznamenáva herec, režisér, umelecký šéf a neskôr riaditeľ Ukrajinského národného divadla v Prešove **Jozef Fel'baba**, cesta tohto vývinu sa niesla v znamení malopočetnej skupiny nadšencov, ktorí stáli pri kolíske divadla a vykonávali rozličné povinnosti bez hlbšej umeleckej a prevádzkovej diferenciacie, cez hľadanie seba v umení a umenia v sebe, a cez ujasňovanie si funkčnosti jednotlivých zložiek divadla, ktoré sa pomaly osamostatňovali a nadobúdali pevné miesto a funkciu v štruktúre celku.“¹³⁴

Z hľadiska kultúrneho vývoja Rusínov – Ukrajincov žijúcich na východnom Slovensku je v neposlednom rade potrebné spomenúť aj integrálnu súčasť Ukrajinského národného divadla v Prešove a to Poddukelský umelecký ľudový súbor (PULS). Tento ľudový súbor vznikol v roku 1955, ako nástupca Ukrajinského národného súboru piesní a tancov s cieľom rozvíjať a javiskovo stvárniť hudobné a tanečné bohatstvo Rusínov Ukrajincov žijúcich na území Slovenska. Činnosť Poddukelského umeleckého ľudového súboru pozostávala v jeho troch zložkách a to tanečnej, speváckej a hudobnej.

---

¹³³ PUKAN, Miron, Divadlo v premenách času. Ukrajinské národné divadlo/Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove. s.22.

¹³⁴ Tamže, s.25.

Dôležitým nástrojom podporujúcim rozvíjanie kultúrneho rozmachu Ukrajinsko – Rusínskej menšiny na Slovensku v povojnovom období, boli aj **tlačové periodiká a literárna tvorba**. Význam tlačovej prezentácie, ako aj samotnej literárnej tvorby si uvedomovali aj predstavitelia Rusínsko- Ukrajinskej menšiny na Slovensku, vrátane cirkevných kruhov. Uvedené dokazuje hlavne bohatosť a samotná podpora takýchto zložiek. Medzi jednotlivé vzniknuté periodiká možno zaradiť: „politický dvojtýždenník Demokratický hlas (Demokratičeskij holos) (1945 – 1948), ktorý vydávala rusko-ukrajinská sekcia Demokratickej strany. Blahovesnik (1946 – 1949) s mládežníckou prílohou Úsvit (Zorja) vydávala Prešovská gréckokatolícka eparchia. Mesačník Svet pravoslavia (Svit pravoslavja), oficiálny orgán pravoslávnej cirkvi na Slovensku, vychádzal v rokoch 1948 – 1951. Okrem uvedenej tlače boli v Prešove vydávané periodiká Prjaševščina (1945 – 1951) – orgán UNRP a pre deti Zvonček (Kolokolčik-Dzvinočok), v Prahe zasa vychádzala Vatra (Kostjor) a Karpatská hviezda (Karpatskaja zvezda).¹³⁵ Pre kultúrnu sféru v tomto období bola typická ruská jazyková orientácia a prvé nesmelé označenie obyvateľstva ako ukrajinského sa prejavilo aj v pomenovaní nových kultúrnych a kultúrno - politických ustanovizní (Ukrajinská národná rada Prjašivščyny, Referat ukrajinských škil, Ukrajinskij narodnyj teater). Veľmi skromne sa na stránkach novín objavujú príspevky a poézia napísaná ukrajinským spisovným jazykom.“¹³⁶

Tlačové periodikum **Prjaševščina**, ktorého zakladateľom bol Dr. Ivan Pješčák a redaktorom Vasyľ Karaman,, bolo periodikum vydávané Ukrajinskou národnou radou v Prešove, ako jej spravodajské a informačné noviny. Spočiatku toto periodikum vychádzalo v ruskom jazyku, neskôr v roku 1946 sa v ňom začali objavovať príspevky v ukrajinskom jazyku. Propagovali kultúru Sovietskeho zväzu a jeho politiku. V menšom rozsahu sa venovali aj ekonomickým otázkam.

---

¹³⁵ Karpatská hviezda vychádzal v rokoch 1946 – 1947 v Prahe. Vydávali ho ukrajinskí študenti z východného Slovenska, ktorí po druhej svetovej vojne študovali na pražských vysokých školách. Noviny začali vychádzať po rusky ako orgán mládeže. V druhom čísle novín v roku 1947 k ruskému názvu pribúda jeho preklad do ukrajinčiny – Karpatska zvizda.

¹³⁶ Бобак, М.: Українська молодіжна преса в ЧССР перші роки після визволення. In: Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Prešov: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, Odbor ukrajinskej literatúry v Prešove 1976, s. 98.

Do novín prispievalo viacero korešpondentov a spolupracovníkov ako napr. V. Kapišovský, P. Bunganič, A. Kusko, F. Ivančo, I. Prokipčák, J. Chudik, A. Suško, V. Hrendža-Donskyj, či iný. Následne, po reorganizácii Ukrajinskej národnej rady v Prešove a jej premenu na kultúrnu ustanovizeň - Kultúrny zväz ukrajinských pracujúcich (KZUP), bola činnosť novín Prjašivščyna zastavená. „Jeho posledné číslo vyšlo 6. augusta 1951. Namiesto tlačového periodika Prjašivščyny, začal vychádzať týždenník Nove žyt'ťa a mesačník Družno vpered.“¹³⁷

7.3 Vzťah Ukrajinskej národnej rady v Prešove k cirkevným záležitostiam

Obyvateľstvo žijúce na území severovýchodného Slovenska, ktoré patrilo zväčša k Rusínsko – Ukrajinskej menšine, inklinovalo prevažne ku gréckokatolíckemu náboženskému vyznaniu. Ako už bolo načrtnuté v predchádzajúcich statiach tejto práce identitu Rusínov – Ukrajincov spájala nábožensko – kultúrny kontext s príslušnosťou ku gréckokatolíckej cirkvi prakticky od vzniku gréckokatolíckej cirkvi Užhorodskou úniou v roku 1646. Následkom skutočnosti, že obyvateľstvo Rusínov – Ukrajincov nežilo v jednom spoločnom štáte, ale v dôsledku neustálych politických zmien v 20. stor., vznikali nové štátne celky, ktorého obyvateľstvom bolo aj Rusínsko - Ukrajinské etnikum, nebolo možné chrániť toto etnikum v rámci spoločného koordinovaného postupu jednej inštitúcie. V cirkevných otázkach však jednotlivé nástupnícke štáty v strednej a východnej Európe presadzovali vlastnú politiku a to bez ohľadu na kultúrne a náboženské prepojenia etník.

Vo vzťahu k náboženským otázkam je nutné Gréckokatolícku cirkev vnímať, ako cirkev s východným byzantským obradom na čele ktorej stojí podobne ako u rímskokatolíckej cirkvi, najvyšší kňaz - Pápež sídliači vo Vatikáne. Práve takéto prepojenie prostredníctvom hlavy katolíckej cirkvi Pápeža, vyvolalo hlavne na územiach oslobodených Sovietskou armádou v strednej a východnej Európy zo strany komunistických angažovaných činiteľov nekľud a snahu o rozviazanie prepojenia s Vatikánom.

---

¹³⁷ Рудловчак, О.: Шляхами слова... In: Пером і словом. З української східнослов'янської преси (1945 – 1970). Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві 1972, s. 267-268.

Práve komunistická filozofia odmieta prejav klerikálneho vyznania u obyvateľstva bez kontroly štátu a snaží sa ho nahradiť beztriednou spoločnosťou, kde náboženský prejav je vnímaný ako spiatočnícky a pod úroveň moderného budovania hodnôt marxizmu – leninizmu.

Silnejúci vplyv Sovietskeho zväzu ako víťaznej moci a zároveň ako realizátora komunistickej ideológie sa začal prejavovať prakticky bezprostredne po oslobodení krajín spod Nemeckej nadvlády a hegemonie.

Tento sovietsky vplyv nastal vo viacerých oblastiach života, nevynímajúc náboženskú oblasť. V podstate ako prvé bolo riešené postavenie gréckokatolíckej cirkvi v rámci novozačlenených území Sovietskeho zväzu. Na uvedenom území žilo v prevažnej miere ukrajinské obyvateľstvo.

Vo vzťahu k Gréckokatolíckej cirkvi začala prevládať idea prepojenosti tejto cirkvi k nacionálnym - kolaborantským tendenciám a nežiaducim vplyvom Vatikánu, čo bolo v rozpore so základnou doktrínou a politikou Sovietskeho zväzu. Gréckokatolícka cirkev sa stala nežiaducou.

V tejto súvislosti sa postupne preferovala pravoslávna cirkev, ako štátom kontrolovaná a podmienená cirkev. „Ešte 15. marca 1945 G. G. Karpov vypracoval a J. V. Stalin odobril plán činnosti Ruskej pravoslávnej cirkvi, ktorý rátať so zrušením Brestskej únie¹³⁸ v Haliči. Toto rozhodnutie bolo zrealizované v roku 1946“¹³⁹ v Lvove prostredníctvom tzv. soboru.

V povojnovom Československu bola situácia vo vzťahu k cirkvám celkovo zložitá. V pamäti protifašistických politických predstaviteľov pretrvávala spomienka na tzv. Slovenský štát, ktorý bol charakterizovaný ako klérofašistický. Zároveň, keďže sa pomaly dominantnou silou stávala Komunistická strana, náboženský rítus sa pokladal za prekážku.

---

¹³⁸ Brestská únia - obnovenie cirkevného spoločenstva Kyjevskej pravoslávnej metropolie s Rímskou cirkvou dňa 15 decembra 1596 v Breste. Samotnému uzavretiu predchádzalo vyjednávanie s Rímskokatolíckou cirkvou, ktoré bolo zhrnuté do 33 článkov. Uzavretie únie malo zaručovať zachovanie duchovných, liturgických, či právnych a teologických osobitostí, vrátane rovnoprávneho postavenia s latinskými duchovnými.

¹³⁹ KOVAL, Mychajlo. Úloha a miesto OUN v rokoch 1939 – 1945. In: Historický časopis, roč. 43, 1995, č. 4, s. 684.

Antiklerikálne názory vo vzťahu k Gréckokatolíckej cirkvi sa objavili aj u samotného prezidenta Československej republiky E. Beneša, „ktoré odzneli na stretnutí s G. G. Karpovom, predsedom Sovietsu (Rady) pre Ruskú pravoslávnu cirkev pri Rade ministrov ZSSR, ešte v roku 1946. Počas rozhovoru E. Beneš schvaľoval likvidáciu gréckokatolíckej cirkvi na západnej Ukrajine a vyslovil myšlienku realizovať tento postup aj v Rumunsku a na Slovensku.“¹⁴⁰

Zmenou povojnového demokratického režimu na ľudovodemokratický režim po februári roku 1948, znamenalo aj zmenu dovedty čiastočne tolerovaného postoja štátu a štátnych orgánov vo vzťahu k cirkvám. Prakticky okamžite po nástupe ľudovodemokratického režimu sa začala v Československu vyvíjať snaha o reguláciu pôsobnosti cirkvi a to po vzore Sovietskeho zväzu a jeho politiky.

Už „dne 30. srpna 1948 byl církevní komisí ÚV KSČ schválen návrh na dlouhodobý plán v boji proti katolické církvi. V tomto návrhu se poprvé objevuje způsob, jakým hodlá vláda postupovat proti uniátům. Píše se zde, že problém je možné vyřešit podobně jako u církve římskokatolické s tím rozdílem, že řeckokatolíci by se neetablovali jako církve samostatná, ale přidružili by se k pravosláví.“¹⁴¹

Spôsoby, ako sa mala prejavovať politika ľudovodemokratického režimu vo vzťahu k cirkvám, boli rôzne. Konkrétne u gréckokatolíckej cirkvi: „kláštory boli podrobené neohlásenej prehliadke, pri ktorej došlo k hrubému porušeniu súkromia a narušenie bežného chodu. Ešte pred touto akciou, bol zatknutý bazilián Marián Potaš (1918-2006). Bol prvým gréckokatolíckym kňazom, ktorý bol v Prešove zatknutý. Bol prepustený po pol roku.“¹⁴²

Zásahy a ovplyvňovanie do činnosti cirkvi sa stalo po roku 1948 prakticky bežným javom v každom ohľade. Politika Československa, ako už ľudovodemokratického štátu, sa takmer identicky zhodovala s politikou Sovietskeho zväzu. V tomto smere sa naplánoval a súčasne aj uskutočnil plán násilného zrušenia Gréckokatolíckej cirkvi a jeho sústredené včlenenie do cirkvi Pravoslávnej v roku 1950 po vzore zrušenia Brestskej únie v roku 1946 v Ľvove.

---

¹⁴⁰ NOSKOVA, F. Al'bina. Greko-katoličeskaja cerkov v kontexte rešenja nacional'no-teritorial'nych problem.1945-1947 gg. (SSSR, Poľša, Českoslovakija). In: Vlast' i cerkov v SSSR i stranach Vostočnej Jevropy 1939-1958. Moskva 2003. s. 154-156.

¹⁴¹ BULÍNOVÁ, Marie et al., Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951: edice dokumentů. Brno: Doplněk, 1994. s. 23.

¹⁴² POTÁŠ, Marián, Dar lásky. 2. opravené a doplnené vydanie. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2001. s.177

7.3.1 UNRP a Gréckokatolícka cirkev

Nakoľko práve väčšina gréckokatolíkov pochádzala z rádov Rusínov – Ukrajincov žijúcich v Československu a súčasne Gréckokatolícka cirkev bola integrálnou a etablovanou súčasťou tejto menšiny, bolo prirodzenou snahou najvyšších predstaviteľov ľudovodemokratického Československa, aby pri likvidácii Gréckokatolíckej cirkvi vyvíjala snahu práve ustanovizeň reprezentujúca Rusínov – Ukrajincov, čo v tomto prípade jednoznačne pripadalo na Ukrajinskú národnú radu v Prešove.

V tejto súvislosti je potrebné ozrejmiť, že po víťaznom februári v roku 1948, pozostávalo vedenie Ukrajinskej národnej rady v Prešove z osôb, ktoré boli súčasne späté s Komunistickou stranou Slovenska, čo sa odzrkadlilo na jej činnosti a politike. Ako už bolo spomenuté, politika ľudovodemokratického Československa sa dala predvídať od politiky Sovietskeho zväzu, pričom Sovietsky zväz prostredníctvom Lvovského soboru v roku 1946 doslova zlikvidoval a postavil mimo zákon Gréckokatolícku cirkev. K uvedenému kroku sa chystalo aj ľudovodemokratické Československo, ktoré aktívne zapojilo aj Ukrajinskú národnú radu v Prešove.

7.3.2 Výbor pre návrat do pravoslavia pri UNRP

Samotný vznik výboru pre návrat do pravoslavia pri UNRP, bola predovšetkým iniciatíva čínorodých komunistických pohlavárov, ktorí po vzore spriateleného Sovietskeho zväzu si rovnako vytýčili za cieľ odstránenie nepohodlnej Gréckokatolíckej cirkvi. „Mimoriadnou aktivitou prekypoval najmä G. Husák, ktorý túto dôležitú úlohu prisúdil Ukrajinskej národnej rade Prjaševčiny. Na základe smernice cirkevnej komisie pri KV KSS v Prešove 18.04.1950 vznikol pri UNRP Ústredný výbor pre návrat k pravoslaviu.“¹⁴³ Za realizáciu stanovených úloh novozriadeného výboru, ktorý pozostával z aktívnych komunistických činiteľov, bol zodpovedný Dr. Ivan Rohaľ - Il'kiv.

---

¹⁴³ CORANIČ, Jaroslav, NÁSILNÁ LIKVIDÁCIA GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI A TZV. „PREŠOVSKÝ SOBOR“ 28. 04. 1950. Dostupné na: http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_presovsky_sobor.pdf s.10 [cit. 2017-11-30]

Takmer okamžite po založení Výboru pre návrat do pravoslávia pri UNRP, predstavovala otázka likvidácie gréckokatolíckej cirkvi a jej včlenenie do pravoslávnej cirkvi za jednu z ústredných tém zvolaných konferencií okresných funkcionárov Komunistickej strany Slovenska v rámci Prešovského a Košického kraja. Tomuto cieľu bola podriadená všetka aktivita a Ukrajinská národná rada v Prešove bola všemožným propagátorom.

Samotný „Výbor pre návrat k pravosláviu pri UNRP mal navonok predstavovať široké občianske a ľudové hnutie za návrat do pravoslávnej cirkvi. Aby bol tento dojem presvedčivý, začal si výbor budovať aj svoju organizačnú štruktúru. Najprv na okresnej úrovni a postupne aj v mestách a obciach. Predstavitelia UNRP sa snažili, aby v týchto výboroch boli zastúpení laici i duchovní, ktorí majú dôveru veriacich a predstavujú v obciach uznávané authority. Pritom surovým spôsobom vydierali najmä štátnych zamestnancov, predovšetkým učiteľov, pracovníkov v oblasti kultúry a osvetu a verejnej správy. Výbor pre návrat k pravosláviu pri UNRP sa rozhodol vydať výzvu UNRP adresovanú gréckokatolíckym veriacim. Výbor si vytvoril päť akčných troják*, ktorí dostali za úlohu navštíviť určených predstaviteľov gréckokatolíckej cirkvi, ktorých mali presvedčiť, aby prestúpili na pravoslávie. Títo aktivisti UNRP robili súčasne aj súpisy osôb, ktoré odmietali prestúpiť na pravoslávie, alebo aktívne vystupovali proti tejto akcii s tým, že na oblastný výbor KSS podávali aj návrhy na ich uvoľnenie z práce, z funkcie apod. Úzko pritom spolupracovali s cirkevnými tajomníkmi, s orgánmi štátnej bezpečnosti ako aj s predstaviteľmi pravoslávnej cirkvi.“¹⁴⁴

Činnosť Výboru pre návrat k pravosláviu pri UNRP okrem uvedených aktivít, spočívala aj v intenzívnom propagovaní prechodu gréckokatolíkov na pravoslávie vo svojich periodikách napr. Prjaševčina.

Cieľom bolo vytvoriť dojem o angažovanosti a vyspelosti samotných veriacich a duchovných v otázke prechodu na pravoslávie, ktoré bolo považované za pokrokovú a kultúrne vyspelú a to na rozdiel od Gréckokatolíckej cirkvi, ktorú mal riadiť Vatikán a prozápadné elementy.

---

¹⁴⁴ CORANIČ, Jaroslav, NÁSILNÁ LIKVIDÁCIA GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI A TZV. „PREŠOVSKÝ SOBOR“ 28. 04. 1950. Dostupné na: http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_presovsky_sobor.pdf s.11 [cit. 2017-11-30]

V záujme týchto veriacich a duchovných a v súčinnosti s vytvorenými akčnými trojkami¹⁴⁵ a štátnymi orgánmi, mala Ukrajinská národná rada v Prešove zorganizovať zhromaždenie tzv. Sobor¹⁴⁶ na ktorom by sa definitívne rozhodlo o definitívnom zániku Gréckokatolíckej cirkvi v Československu a návratu k pravoslávniu.

Po prvotných nezdaroch a nedodržaní časových plánov iniciátorov v súvislosti s prestúpením k pravoslávniu, ako aj v dôsledku: „neúspešnej porady v Ružbachoch a silnejúcemu poklesu záujmu o prestup na pravoslávie, navyše pod stupňujúcim sa tlakom pravoslávnej cirkvi, „návratových výborov“ a krajských straníckych a štátnych orgánov sa prijalo rozhodnutie zmeniť pripravovaný zjazd návratových výborov na „veľký sobor“, kde by sa vyhlásil okamžitý prestup k pravoslávniu.“¹⁴⁷

Takéto riešenie si našlo súhlas aj v straníckych (štátnych) štruktúrach. „Súhlas k tomuto riešeniu dali aj najvyšší stranícki a štátni funkcionári K. Gottwald, R. Slánsky, Z. Fierlinger a V. Široký.“¹⁴⁸

Ako vyplýva z doteraz zosumarizovaných informácií o výsledku činnosti UNRP: „Do 24. apríla 1950 sa „podarilo“ UNRP získať pre Akciu P 51 gréckokatolíckych kňazov, ktorí navonok súhlasili s prechodom na pravoslávie.“¹⁴⁹

---

¹⁴⁵ Akčné trojky – vytvorené v rámci Výboru pre návrat k pravoslávniu pri UNRP. Ich úlohou bolo presviedčať predstaviteľov gréckokatolíckej cirkvi, aby prestúpili na pravoslávnu cirkev a to prostredníctvom rozličných metód. Ich činnosť bola koordinovaná a rozdelená podľa územnej pôsobnosti v rámci miest na severovýchodnom Slovensku. Spolupracovali so štátnymi orgánmi, vrátane ŠTB. Do skupiny patrili A. Rudlovčák, A. Jedinák, I. Zbihlej, B. Bavoľjár, A. Olejár, M. Feľbaba, I. Macinský, M. Dubaj, M. Kuderjavý, F. Lazorík, V. Kopčák, V. Belej, I. Vološčuk, A. Krajniak a B. Latta.

¹⁴⁶ Sobor – zhromaždenie biskupov gréckokatolíckej alebo pravoslávnej cirkvi za účasti kňazov a laikov, či iných zástupcov cirkvi za účelom rozhodovania o podstatných záležitostiach v rámci tejto cirkvi.

¹⁴⁷ CORANIČ, Jaroslav: Tzv. Prešovský sobor – vyvrcholenie úsilia totalitnej moci o likvidáciu Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. In: Církev v okovách totalitného režimu, Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950. Prešov 2010, str. 85.

¹⁴⁸ Coranič, Jaroslav, NÁSILNÁ LIKVIDÁCIA GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI A TZV. „PREŠOVSKÝ SOBOR“ 28. 04. 1950. Dostupné na: http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_presovsky_sobor.pdf s.14 [cit. 2017-11-30]

¹⁴⁹ Tamže, s. 12

7.3.3 Akcia P

„V noci z 27. na 28 apríla 1950, teda len pár hodín pred uskutočnením tzv. Soboru sa priestory budovy Čierneho orla v Prešove začali narychlo pripravovať na oficiálny priebeh podujatia, nazývaného tiež akcia P. Celkovú koordináciu a priebeh podujatia zabezpečoval predseda krajského výboru KSS Arnošt Pšenička, ktorý bol súčasne podpredseda SNR spolu s predsedom UNRP Ivanom Rohaľom-Il'kivom a vyslanými zástupcami štátneho úradu pre veci cirkevné, ako aj vedúci kultúrno-propagačného oddelenia KV KSS v Prešove Vasil' Kapišovský.“¹⁵⁰

Samotný priebeh soboru bol relatívne pokojný. Ako vyplýva zo správy povereného člena cirkevnej komisie ÚV KSČ Vladimíra Ekarta: „Soboru se zúčastnilo 820 delegátů, mezi nimi 73 duchovních. Během jednání přicházeli do sálu jako věřící mobilizovaní soudruzi a soudružky, takže ke konci jednání bylo v sále víc než 2 000 lidí.“¹⁵¹

Po niekoľkých predslovoch sa následne zvolila trojčlenná komisia, ktorá mala pripraviť manifest. Účelom manifestu malo byť navrhnutie zrušenia Užhorodskej únie z roku 1646, prerušenie stykov s Rímom, pripojenie sa k pravoslávnej cirkvi a požiadanie patriarchu Alexeja o prijatie do pravoslávnej cirkvi a jej jurisdikcie. Výsledný manifest dostal názov Manifest k gréckokatolíckemu duchovenstvu a veriacim v Československu a bol predstavený počas prebiehajúceho Soboru. Uvedený manifest bol zo strany prítomných jednohlasne odsúhlasený, pričom možno skonštatovať, že týmto aktom sa považovala Gréckokatolícka cirkev v Československu za formálne zrušenú.¹⁵²

---

¹⁵⁰ CORANIČ, Jaroslav: Tzv. Prešovský sobor – vyvrcholenie úsilia totalitnej moci o likvidáciu Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. In: Církev v okovách totalitního režimu, Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950. Prešov 2010. s.84.

¹⁵¹ VAŠKO, Václav: Likvidace Řeckokatolické církve. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007. s.29.

¹⁵² Tamže, s.31.

Z pohľadu výslednej činnosti UNRP v rámci ktorej bol zriadený Výbor pre návrat k pravosláviu, bola otázka prestupu z gréckokatolíckej cirkvi k pravosláviu po uskutočnení tzv. Soboru, ako aj prijatého manifestu, považovaná za vyriešenú. V tomto smere už UNRP nevyvíjala fakticky žiadnu činnosť, mimo propagačnej a uvedomovacej v rámci periodika Prjaševčina.

Reálny dopad zrušenia gréckokatolíckej cirkvi znamenal pre určité skupiny angažovaných kňazov a predstaviteľov cirkvi cielený teror a represálie. Za zmienku určite stojí skutočnosť, že v uvedenom období v dôsledku takéhoto zrušenia boli internovaní a následné odsúdení viacerí kňazi, vrátane biskupa P.P. Gojdiča.

8. Ústava 9. mája 1948 a UNRP

Februárový prevrat v roku 1948, urýchlil proces prípravy a tvorby očakávaného znenia ústavy Československej republiky na ktorej systematicky od roku 1946 pracoval ústavný výbor Ústavodarného národného zhromaždenia. Pripravované znenie ústavy malo vychádzať predovšetkým z ústavy z roku 1920 s poukazom na nové usporiadanie vzťahov medzi Slovenským a Českým národom. Z hľadiska usporiadania del'by moci sa zachovala del'ba moci rozdelená na zákonodarnú, výkonnú a súdnu. Dôležitým aspektom novo pripravovanej ústavy, bol prvok zdroja všetkej moci v štáte a tým bol ľud. Zakotvením tohto jediného zdroja všetkej moci v štáte sa vytýčil ľudovodemokratický charakter štátu a s tým spojený význam a pôsobenie Komunistickej strany v Československu.

„Ústava bola jednomyselne prijatá na slávnostnom zasadaní Ústavodarného národného zhromaždenia 9. mája 1948. Československo malo byť podľa formy štátneho zriadenia unitárnym štátom dvoch rovnoprávných národov.“ Z hľadiska politického, malo prijatie Ústavy zabezpečiť položenie základov socialistického zriadenia a to postupne do všetkých sfér spoločenského života.¹⁵³

Vo vzťahu k Rusínsko-Ukrajinskej menšine sa novoprijaté znenie ústavy nezhodovalo s doterajšou snahou o uzákonenie UNRP a jednotlivých práv k Rusínsko-Ukrajinskej menšine. Ukrajinská národná rada v Prešove, jej orgány a jednotliví zástupcovia sa prakticky od počiatku svojho vzniku dožadovali uzákonenia UNRP, ako aj docielenia zrovnoprávnenia s už existujúcimi radami v rámci obnovenej Československej republiky. Ich zámer bol zabezpečiť rovnaké práva a slobody s možnosťou národného rozvoja.

Táto sústredená činnosť s požadovaným úmyslom dosiahnuť politicko-právnu rovnoprávnosť rusínsko – ukrajinského obyvateľstva v Československej republike intenzívne prebiehala najmä v rokoch 1947 až 1948. V tejto súvislosti je potrebné poukázať na aktivitu zo strany UNRP, kedy napr.: „dňa 12. júla 1947 Predsedníctvo UNRP zaslalo Ústavnému výboru ÚNZ memorandum žiadajúce ústavne zakotviť rovnoprávnosť ukrajinského obyvateľstva“¹⁵⁴

---

¹⁵³ VOJÁČEK, Ladislav, et al., Československé právne dejiny (1918 – 1992): Text a pramene. 1. vyd. Bratislava; Žilina: Paneurópska škola práva; Eurokódex, 2011, s. 80.

¹⁵⁴ BAJCURA, Ivan, Rozvytok polytiko-pravogo rozvijazanja ukrajinskogo pytanňa v Čechoslovačyni. In: 15 rokov na službi narodu. Prešov.1966.s.37.

Pokračovanie UNRP a jeho predstavitel'ov v úsilí smerujúcom k zakotveniu občianskych, politických, kultúrnych a národných práv Ukrajincov žijúcich v Československu sa vystupňovalo začiatkom roka 1948, kedy Predsedníctvo UNRP rozhodlo o vyslaní osobitnej delegácie v dňoch 3-5 februára 1948 do Prahy. V záujme dosiahnutia vytýčených cieľov súčasne Prezídium poslalo listy generálnemu tajomníkovi ÚV KSS Š. Bašťovanskému a tajomníkovi DS dr. F. Hodžovi, podpredsedom vlády V. Širokému, dr. Š. Kočvárovi a B. Laušmanovi, ako aj iným funkcionárom parlamentu, v ktorých sa jednoznačne dožadovalo potvrdenie politických a iných práv Rusov – Ukrajincov v budúcej ústave republiky. Súčasťou programu vyslanej delegácie UNRP, bolo aj odovzdanie písomných materiálov priamo hlavnému spravodajcovi ústavného výboru UNZ prof. Dr. V. Procházkovi.¹⁵⁵

Ako je zrejmé z dochovaných listín a dokumentov: „na otázky ústavného zaručenia práv a uzákonenie UNRP bola sústredená aj práca III. všenárodného sjazdu Ukrajincov a Rusov, ktorý sa konal 18. apríla 1948 v Prešove. Ústredným heslom sjazdu bolo: Žiadame uzákonenie UNRP.“¹⁵⁶

Jedným z účastníkov III. všenárodného zjazdu Ukrajincov a Rusov zo dňa 18. apríla 1948 bol aj v tom čase predseda ÚV KSS Viliam Široký, ktorý ako uvádzajú dobové noviny Východoslovenská pravda, skonštatoval: „V tomto zmysle nie je to ústava len českého a slovenského národa, ale všetkého ľudu našej republiky, všetkých jej pracujúcich občanov, teda v rovnakej miere aj ruského a ukrajinského ľudu. Aj jemu poskytuje a zabezpečuje práva a slobodu ako všetkým ostatným občanom nášho štátu.“¹⁵⁷

Z rétoriky predsedu ÚV KSS Viliama Širokého však možno vyvodit' len snahu o vysvetlenie nadchádzajúceho schválenia pripravovanej ústavy a to v duchu myšlienky, že moc v štáte vychádza z ľudu a národnostne separovanie a riešenie národnostných práv si nevyžaduje uzákonenie resp. ústavné kodifikovanie.

---

¹⁵⁵ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. s.22.

¹⁵⁶ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 108.

¹⁵⁷ Tamže, s.108.

Vyvíjanú a uskutočnenú snahu v prospech ústavného zakotvenia národnostných práv ruského a ukrajinského obyvateľstva, posudzovalo vedenie UNRP veľmi priaznivo a optimisticky. Možno usudzovať, že toto presvedčenie sa znásobilo po udalostiach vo februári roku 1948, kedy vedúcu úlohu v štáte prevzala komunistická strana.

V zásade odlišná situácia v UNRP a jeho orgánoch nastala v čase zistenia skutočnej situácie ohľadom predkladanej verzie ústavy. Na zasadnutí predsedníctva UNRP 17. apríla 1948 v Prešove sa toto Predsedníctvo okrem iného zaoberalo otázkou pripravovanej ústavy. Organizačný tajomník UNRP dr. I. Rohaľ-Il'kiv v tejto súvislosti vyhlásil, že: „formulácie návrhu ústavy sú vlastne nepriamym pokynom k asimilácii Ukrajincov. Súčasne tiež navrhol, aby UNRP naďalej dôsledne požadovala zabezpečenie práv ukrajinského obyvateľstva, a to formou ústavy, ústavný zákonom alebo aspoň osobitným zákonom“¹⁵⁸

Z pohľadu UNRP a jej orgánov, tak možno usudzovať, že prijatie Ústavy zo dňa 09.05.1948, bolo v istom zmysle sklamaním a nedoriešením otázok na ktoré UNRP dlhodobo poukazovala a snažila sa o jej presadenie. Vo vzťahu k rusínsko – ukrajinskej menšine, neboli dostatočne vysvetlené a odôvodnené otázky, prečo nie sú výslovne zaručené práva tejto menšiny v pripravovanom resp. neskôr prijatom znení Ústavy.

V nadväznosti na uvedené je však potrebné poukázať a prihliadnuť na skutočnosť, že: „stupňujúce sa politické napätie nevytváralo pre menšinovú legislatívu vhodnú atmosféru. Predkladané osnovy zákonov a nariadení boli spravidla zamietnuté alebo presúvané na iný, neskorší termín.“¹⁵⁹

Silnejúci tlak na uzákonenie UNRP, ako aj dosiahnutie ústavných národnostných práv ruského resp. rusínskeho a ukrajinského obyvateľstva sa nestretlo s pochopením a nadšením zo strany vládnej komunistickej moci.

Podobné myšlienky a tendencie neboli podporované. Politická moc komunistickej strany v tomto ohľade vyvíjala jednoznačnú a deklarovajú snahu víťazstva ľudu v duchu zásad marxizmu-leninizmu.

---

¹⁵⁸ A ZRUSR, f. UNRP, a. j. 1258.

¹⁵⁹ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s. 203.

Vzhľadom na historickú skutočnosť, že: „UNRP a ďalšie inštitúcie menšiny prevzatie politickej moci do rúk Komunistickej strany Československa v plnej miere akceptovali a aktívne podporovali,“¹⁶⁰ faktická opozícia sa vo vzťahu k nerealizovanej predstave o uzákonení UNRP akokoľvek dištancovala a nepodnecovala, čo malo za následok postupne prijatie rétoriky zo strany komunistickej strany a jej predstaviteľov o nepotrebnosti riešenia výslovne zaručených práv občanov ruskej resp. rusínsko – ukrajinskej menšiny, ako aj príslušníkov iných menšín v Československu. Dôraz zo strany komunistickej moci sa výslovne kládol na víťazné heslá, ako: „výdobytky robotníckej triedy a pracujúceho ľudu“, ktoré sa mali dosiahnuť revolučným a pokrokovým chápaním doby. V tomto ohľade tak riešenie národnostných práv predstavovalo indiferentný pozostatok, ktorého riešenie nie je žiaduce dosiahnuť zákonnou resp. ústavnou kodifikáciou.

Takéto stotožnenie sa predstaviteľov UNRP a jej orgánov s názormi vládnucej komunistickej strany vo vzťahu k politike k rusínsko – ukrajinskej menšine v Československu je pochopiteľne a logické a to z dôvodu celkovej príslušnosti resp. členstva týchto predstaviteľov ku komunistickej strane (prípadne snahou o začlenenie), čo malo za následok podriadenie sa pokynom a názorom strany v spomínanom čase.

V nadchádzajúcom období takéto určovanie vývoja a zasahovanie do diania UNRP a celkovo k rusínsko – ukrajinskej menšine na území Československa zo strany predstaviteľov komunistického vedenia v krajine, bolo čoraz viac zreteľnejšie a intenzívnejšie. V tomto ohľade sa názorová opozícia nijako nepreukázala, výsledkom čoho bol postup výlučne smerovaný ideologickými hodnotami komunistickej moci na území celého Československa.

---

¹⁶⁰ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s. 203.

9. Politika komunistické strany Československa a UNRP v období rokov 1948 – 1952

Politické udalosti z februára 1948, následkom ktorých sa do politického vedenia v Československu dostali predstavitelia komunistickej strany znamenali, že budúcnosť v otázkach národnostnej politiky a politiky k rusínsko-ukrajinskej menšine, bude vychádzať z koncepcie resp. generálnej línie výstavby socializmu. V tomto smere sa malo osobitne urýchliť riešenie otázky jazyka, národnej orientácie a kultúry Rusínsko-Ukrajinskej menšiny v Československu.

Požiadavka na sformulovanie koncepcného postupu sa zakladala aj z iniciatívy predstaviteľov UNRP alebo časti rusínsko-ukrajinskej menšiny. Koncepcia tzv. ukrajinskej otázky mala nájsť nové uplatnenie a smerodajný vývin. „Za tým účelom boli dvaja stranícki funkcionári ukrajinskej národnosti poverení vypracovaním príslušných návrhov a ich zdôvodnením. Tak sa zrodili dva plány na riešenie ukrajinskej otázky. Autorom prvého plánu bol generálny tajomník UNRP a poslanec I. Rohaľ-Il'kiv. 26 novembra 1948 svoj plán zaslal V. Širokému s prosbou, aby ho urobil predmetom rokovania predsedníctva ÚV KSS. Autorom druhého plánu bol Š. Bunganič, predseda OV KSS a riaditeľ Štátneho ruského gymnázia v Humennom. Š. Bunganič zaslal svoj plán V. Širokému 21. Januára 1949.“¹⁶¹

Uvedené návrhy resp. plány riešenia otázky Rusínsko-Ukrajinskej menšiny mali vo všeobecnosti za cieľ, podrobne analyzovať a predstaviť sumarizačný návrh možných opatrení v jazykovej, kultúrnej, hospodárskej a politickej oblasti. Zo strany generálneho tajomníka UNRP I. Rohaľa-Il'kiva bolo navrhované vydanie osobitných zákonov v rôznych oblastiach spoločenského života, „ktoré by zaručovali slobodný vývoj Ukrajincov v Československu.“¹⁶²

Vo svojom pláne súčasne I. Rohaľ- Il'kiv zhrnul konkrétne opatrenia v oblasti hospodárskej politiky, kde navrhoval zriadiť ukrajinské oddelenie v rámci Plánovacieho a štatistického úradu pre Slovensko, urýchliť stavbu Svidníckej hydrocentrály, doplniť železničnú a cestnú sieť a umiestniť stredné priemyselné podniky do severovýchodných častí Slovenska.

¹⁶¹ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 109.

¹⁶² Tamže, s.110.

V oblasti jazykovej navrhoval definitívne vyriešiť jazykovú otázku po vzore Sovietskeho zväzu a to s prihliadnutím na skutočnosť, že obyvateľstvo severovýchodných oblastí Slovenska je súčasťou veľkého etnika žijúceho v oblasti Zakarpatskej Ukrajiny a západnej Ukrajiny a spája ich spoločný jazyk. Súčasne presadzoval názor o nutnosti prijatia zákona, ktorý by zaručoval práva Ukrajincov na úradoch a na školách, či vznik samostatnej ukrajinskej pedagogickej fakulty alebo Referátu pre ukrajinské školstvo pri Povereníctve školstva. V otázkach existencie ukrajinskej národnej inštitúcie I. Rohaľ- Il'kiv v rámci svojho predloženého plánu, navrhoval ujasniť definitívny názov takejto inštitúcie, jej postavenie a rozsah činností, vrátane štruktúry a spôsobe rozhodovania.¹⁶³

Zámer I. Rohaľa- Il'kiva v oblasti jazykovej otázky bol z politického hľadiska smerovaný ideologicky a v súlade s politikou komunistickej strany Československa a jeho vzoru Sovietskeho zväzu. Z praktického hľadiska však narážal na existujúce prekážky v podobe neexistencie jednoznačného Ukrajinského národného povedomia u samotného obyvateľstva severovýchodného Slovenska, ako aj neexistencie základných materiálnych podmienok pre aplikáciu jazykovej politiky. V tomto ohľade: „nebolo ľudí, ktorí by ovládali spisovný ukrajinský jazyk, nebolo ani učebníc a jednorazový prechod nutne musel vyvolať veľké ťažkosti. Preto prechod k ukrajinskej orientácii bolo treba politicky, kádrove i materiálne postupne pripravovať.“¹⁶⁴

Autor druhého predkladaného plánu Štefan Bunganič presadzoval úplne odlišný postup riešenia tzv. ukrajinskej otázky. Bol zástancom zriadenia oblastnej autonómie, ktorej hranice mali byť prispôbené tak, aby väčšinu tvorilo karpatoruské obyvateľstvo. Centrom administratívy a oblastných orgánov strany, ako aj iných súvisiacich organizácií, malo byť mesto strednej veľkosti s približne 5 až 8 tisícmi obyvateľmi. Najvyšším orgánom oblasti mal byť oblastný výbor, ktorý by mal kompetenciu voliť radu. Táto rada by rozhodovala o všetkých podstatných otázkach súvisiacich s oblastnou autonómiou. Oblastný výbor mal na základe jednotlivých oddelení spravovať okrem školských, kultúrnych, sociálnych, zdravotných, administratívnych a finančných záležitostí, taktiež záležitostí technické

---

¹⁶³ VANAT, Ivan, *Materialy do istoriji Ukrajins'koji Narodnoji Rady Prjašivščyny (1945-1952)*, .s.98.

¹⁶⁴ BAJCURA, Ivan, *Ukrajinská otázka v ČSSR*. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s.111.

a národohospodárske. Vznikom oblastného výboru v rámci konštituovanej autonómie, mala Ukrajinská národná rada zaniknúť.¹⁶⁵

Vo vzťahu k jazykovej otázke sa Š. Bunganičovi názorová teória zo strany I. Rohaľa Il'kiva nepozdávala. Z dochovaných informácií možno skonštatovať, že Š. Bunganič presadzoval jazyk v podobe miestneho zaužívaného dialektu alebo tiež aj jazyk nazývaný „ruský“. Tomuto jazykovému nárečiu prikladal historickú váhu, ako aj skutočnosť, že množstvo dedín na území východného Slovenska ma v názve „ruský“ alebo jej gramatickú odvodeninu. V tejto súvislosti je tiež nutné povedať, že Š. Bunganič nevyklučoval aplikáciu a používanie ukrajinského jazyka. Jeho používanie však podmienil postupným vývojom.¹⁶⁶

Navzdory odôvodneným argumentom a úvahám, ktoré boli zo strany komunistických funkcionárov s ukrajinskou národnosťou predstreté, obidva predložené návrhy resp. plány neboli akceptované. V danej situácii pravdepodobne neboli vytvorené dostatočne podmienky a tlak na presadenie týchto úvah. Navyše z praktickej roviny boli požiadavky pre jej realizáciu právne a logisticky náročné.

V tomto ohľade sa pozornosť uprela na jednoduchšie riešenia, ktoré mali byť postavené na kultúrnych a školských požiadavkách s menšou mierou administratívneho zapojenia.

9.1 UNRP a proces ukrajinizácie

Samotný proces ukrajinizácie vychádzal z politickej favorizácie smeru, ktorý sa vytýčil už na XII. zjazde Komunistickej strany Sovietskeho zväzu v roku 1923.

V rámci tohto smeru bola vytýčená línia na základe ktorej sa mala ukrajinjina ako jazyk rozvíjať a šíriť, či už v kultúrnej, ale aj v administratívnej a školskej oblasti. Politika ukrajinizácie obyvateľstva v Ukrajinskej sovietskej socialistickej republike mala primárnu úlohu ukončiť pretrvávajúci a dominujúci ruský jazyk, ktorý sa prakticky uplatňoval v každej sfére života a predovšetkým v oblasti úradného styku. Toto započaté a pretrvávajúce úsilie o ukrajinizáciu sa postupne v dvadsiatych a neskôr v tridsiatych rokoch aj napĺňalo a ukrajinský jazyk sa začal administratívne a kultúrne etablovať. S tým pomerne súvisela aj

---

¹⁶⁵ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 116.

¹⁶⁶ Tamže, s. 116-117.

otázka pokračovania procesu etablovania do iných oblastí, ktoré môžu byť spájané ukrajinskou menšinou.

V podmienkach februárového prevratu a nastolenia komunistickej ideológie, naďalej medzi ľuďom severovýchodného Slovenska prevládalo rusínske (karpatoruské) cítenie, ktoré do výraznej miery bolo zvýraznené gréckokatolíckym náboženským vyznaním. V malej miere sa u časti inteligencie naďalej udržiavalo spájanie s ruskou orientáciou, ktorá nadväzovala na ideovú koncepciu národných buditeľov 19. storočia. Zvláštnosťou je pomerne nízke zastúpenie ukrajinského resp. maloruského smeru, ktorý na rozdiel od oblasti Zakarpattia, nemal nejakú hodnotovú tradíciu a výrazných predstaviteľov. Za takejto skutkovej situácie sa zo strany komunistickej moci a jednotlivých štátnych orgánov, pripravoval koncom roku 1948 koncept, ktorý je možné definovať ako ukrajinizácia.¹⁶⁷

Chápanie ukrajinskej otázky u vedúcich predstaviteľov Československa v pofebruárovom období vychádzalo primárne z cieľa dosiahnuť ucelené vyriešenie jazykovej a kultúrnej orientácie rusínsko - ukrajinskej menšiny na Slovensku. Takéto chápanie v spojení s už dosiahnutým stavom „ukrajinskej otázky“ na území Sovietskeho zväzu, prakticky predurčovalo bližšie podstúpenie krokov aj na území Československa, ktoré v tom čase uskutočňovalo v zásade rovnaké kroky po vzore bratského Sovietskeho zväzu.

V tomto smere tak malo ísť o politiku koncentrovaného úsilia o jazykové zjednotenie príslušníkov menšiny a zdefinovať kultúrnu líniu spájanú s ustanovenými kultúrnymi inštitúciami.

V rámci rozvíjanej snahy o ukrajinizáciu sa obdobie rokov 1948-1949: „vyznačovalo úsilím získať pre tento zámer lídrov menšiny, popularizovať ukrajinský jazyk a tiež iniciovať vznik kultúrno-osvetovej organizácie, ktorá by akceptovala novú koncepciu. Územné orgány KSČ na Slovensku preto začali viac poukazovať na neúnosnosť tolerovať akýsi dvojaký, t.j. „rusínsko-ukrajinský“ charakter obyvateľstva a používanie ruského aj ukrajinského jazyka. Vyvíjali nátlak predovšetkým na Predsedníctvo UNRP, najmä na členov KSČ v ňom, aby urýchlilo svoje definitívne rozhodnutie a uskutočnilo ho frontálnym spôsobom. Súčasne však pripravovali pôdu aj pre direktívny zásah.“¹⁶⁸

---

¹⁶⁷ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s. 205.

¹⁶⁸ Tamže, s.206.

Postavenie UNRP, ako existujúcej inštitúcie vo vzťahu k prebiehajúcej ukrajinizácií, bol v prevažnej miere ovplyvnený politikou komunistickej strany a jej predstaviteľov, ktorí jednoznačne určili smer, akým sa táto otázka vydala. Z hľadiska činnosti UNRP v spomínanom období je potrebné vychádzať zo skutočností, že predstavitelia UNRP, boli súčasne predstavitelia a členovia komunistickej strany a tak akákoľvek pluralita názorov v otázkach, aké sa bezprostredne diali a ku ktorým mala UNRP zaujať smerodajné stanovisko, bola výlučne jednosmerná.

Ako je známe z dochovaných materiálov (prevažne zo spomínaného plánu vo vzťahu ukrajinskej otázke), pozitívnu odozvu zaujal I. Rohaľ-II'kiv, ktorý proces ukrajinizácie schvaľoval a presadzoval. Na druhej strane je potrebné podotknúť, že I. Rohaľ-II'kiv vychádza z určitej direktívy a stanoviska komunistickej strany a preto prezentovaný názor (aj keď nie v celom rozsahu), bol schválený vedením komunistickej strany.

UNRP a jej úloha v prebiehajúcej ukrajinizácií, bola fakticky viazaná na činnosť politických orgánov vládnucej komunistickej strany, čo sa prejavilo aj v zmene rétoriky v chápaní rusky resp. rusínsky hlásiaceho sa obyvateľstva. Postupne tak UNRP upúšťalo od akéhokoľvek spájania sa s „ruskou“ resp. „rusínskou“ prepojenosťou a hlásala jednoznačne povýšený ukrajinský smer. Na druhej strane UNRP si uvedomovalo nevžitý prvok ukrajinského smeru o obyvateľstva severovýchodného Slovenska. Spolu s politickými orgánmi preto vyvíjala snahu o zmenu nálad a chápania ukrajinského smeru ako jediného možného. V tomto smere sa objavilo aj množstvo problémov, ktoré takéto chápanie komplikovali. „Získanie rusínskeho obyvateľstva pre ukrajinskú národnostnú príslušnosť začiatkom päťdesiatych rokov komplikovala aj skutočnosť, že vzhľadom na izolovanosť od centrálnej Ukrajiny bola ukrajinská kultúra na severovýchodnom Slovensku, a to i v radoch inteligencie, veľmi málo známou. Kontakty so sovietskou Ukrajinou v predvojnovom období neexistovali a propagátorom ukrajinskej národnej kultúry bola len emigrácia, ktorá spravidla žila mimo regiónu. Tézy, že „vedecky a objektívne“ sú Rusíni na Slovensku v podstate Ukrajincami a ich nárečia sú preto len dialektmi ukrajinského jazyka, nevyznievali príliš presvedčivo a bez subjektívneho presvedčenia ľudí nemohli zmeniť ich národnú identitu.“¹⁶⁹

---

¹⁶⁹ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s. 207-208.

Reálna forma prejavu ukrajinizácie v každodennom živote sa spočiatku začala uskutočňovať v oblasti školstva a používania jazyka. Ako je známe, „Krajský výbor KSS v Prešove 28. júna 1950 navrhol, aby od 1. septembra 1950 bol do prvého ročníka ukrajinských národných škôl zavedený vyučovací jazyk ukrajinský. Taktiež bol vyslovený súhlas s tým, aby do ukrajinských škôl druhého a tretieho stupňa bol zavedený jazyk ukrajinský ako povinný predmet.“¹⁷⁰

V tomto ohľade sa súčasne: „vyslovila potreba zaviesť do všetkých škôl ukrajinský vyučovací jazyk a navždy skončiť s chaosom, ktorý existoval na ukrajinských národnostných školách. Jazyková neujasnenosť bola veľkou brzdou kultúrneho rozvoja a školstva zvlášť.“¹⁷¹

Zavŕšením úsilia o dosiahnutie ukrajinizácie v oblasti školstva, bolo rozhodovanie Predsedníctva ÚV KSS, ktoré dňa: „12 júna 1952 prijalo uznesenie o zavedení ukrajinčiny ako vyučovacieho jazyka na všetkých národnostných školách, v ktorých sa dovtedy vyučovalo rusky alebo sa využíval rusínsky dialekt. Išlo o rozhodujúce opatrenie, ktorým mal byť raz a navždy vyriešený problém „nacionálnej dezorientácie“ Rusínov.“¹⁷²

V tejto súvislosti je však potrebné podotknúť, že tieto prijaté opatrenia administratívneho charakteru, neboli zo strany obyvateľstva vnímané pozitívne. Obyvateľstvo nemalo v dostatočnom rozsahu (ba dokonca až žiadne) ukrajinské povedomie a v mnohých prípadoch ani nerozumelo prijatým zmenám. „Mnohí ľudia stále nechápali, prečo „z večera do rána“ sa z Rusínov, Rusnakov, Karpatorusov stali Ukrajinci. Významnú úlohu zohrala aj skutočnosť, že nielen rodičia školopovinných detí, ale v podstate skoro nikto v ich okolí neovládal spisovnú podobu ukrajinského jazyka.“¹⁷³

---

¹⁷⁰ VÍROSTKOVÁ, Anna., Zavedenie ukrajinského vyučovacieho jazyka na Slovensku v roku 1952. Dostupné na: http://www.saske.sk/cas/public/media/6049/07_Virostkova.pdf [cit. 2017-12-30]

¹⁷¹ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s. 154.

¹⁷² KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyk a kultúry, 2015, s.208.

¹⁷³ BAJCURA, Ivan. *Cesta k internacionálnej jednote*. Bratislava: Pravda, 1983, s. 203.

V dôsledku takýchto zmien nastávali aj prípady, kedy sa časť ukrajinského obyvateľstva začala hlásiť k národnosti slovenskej a súčasne sa dožadovala zmeny vyučovacieho jazyka z ukrajinského na slovenský jazyk. Tiež sú zdokumentované prípady, kedy obyvateľstvo prevažne slovenskej národnosti v dôsledku menšinového ukrajinského obyvateľstva, mali zmenený vyučovací jazyk na ukrajinský, čo vyvolalo značnú nevôľu u tohto obyvateľstva.¹⁷⁴

Vplyv **ukrajinizácie** sa naplno rozvinul aj v oblasti kultúry. Je známe, že už v roku 1945 vzniklo v Prešove Ukrajinské národné divadlo, ktoré neskôr vplyvom ukrajinizácie začalo svoje predstavenia uvádzať výlučne v ukrajinskom jazyku. V záujme rozširovania ukrajinského povedomia a eliminácie nežiadúcich elementov, začali vznikať nové kultúrne ustanovizne ako napr. Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich (Kultúrna spilka ukrajinských truháčych), ktorej náplňou malo byť šírenie ukrajinskej kultúry.

V roku 1951 ukončilo svoje pôsobenie periodikum Prjaševčina, ktoré bolo priamo napojené na činnosť UNRP. Súčasne vznikli nové periodiká s názvom Nove žytťa¹⁷⁵ a Družno Vpered, ktoré vydával Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich.

Napriek uvedenej snahe o presadenie ukrajinského elementu do bežného života obyvateľstva, bola uvedená snaha o ukrajinizáciu akceptovaná iba u malej časti obyvateľstva a to najmä u politicky angažovaných členov komunistickej strany, rôznych funkcionárov a mládeže. Podstatná väčšina obyvateľstva v severovýchodných oblastiach Slovenska, bola v istom zmysle národnostne neutrálna a neangažovaná, čo sa v konečnom dôsledku prejavovalo najmä v neochote podieľať sa na rôznych aktivitách zameraných pre ukrajinskú menšinu, či nezáujem o kultúrno-politické akcie pre ukrajinskú menšinu. Obyvateľstvo tiež neprejavovalo záujem o rôzne druhy tlače a členstvo v ukrajinských inštitúciách. Uvedená neochota u obyvateľstva, bola spájaná v prevažnej miere s nepochopením ukrajinskej otázky ako takej a súčasne s pochybnosťami o účelnosti uskutočnených krokov. V neposlednom rade je nutné spomenúť aj faktory, ako je napr. neznalosť spisovného ukrajinského jazyka, či dokonca plánovanej činnosti triednych nepriateľov strany.¹⁷⁶

---

¹⁷⁴ SNA, f. Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru 1960 – 1968, š. 41, č. 95, Stanovisko a pripomienky Povereníctva SNR pre školstvo a kultúru k správe – Východoslovenského KNV o stave na úseku ukrajinského školstva.

¹⁷⁵ - ukrajinský týždenník, založený dňa 11. 8. 1951, ako periodikum ÚV KSS v Prešove, v rokoch 1959 -1990 spadal pod KSUT.

¹⁷⁶ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. s.209.

V neposlednom rade je nutné podotknúť, že proces ukrajinizácie mal prebiehať pod dohľadom a činnosťou vznikajúceho kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich (KSUP), ktorý mal v nasledujúcom období kompenzovať úlohu upadajúcej UNRP.

9.2 UNRP a buržoázny nacionalizmus

Tak ako začiatkom päťdesiatych rokov prebiehali politické procesy a perzekúcie za tzv. buržoázny nacionalizmus na celom území Československa, tak aj vo vzťahu k jednotlivým činiteľom a predstaviteľom UNRP sa to dostalo do uvedeného štádia. Osobitosťou však v tomto prípade bola skutočnosť, že nešlo o prejavy, ktoré mohli byť kladené za vinu a to v súvislosti s prejavovaním reakčnej politiky vo vzťahu k českej alebo slovenskej národnej politike, ale predovšetkým z dôvodu reakčného pôsobenia v Ukrajinskej otázke a ideológií. Vedúci činitelia vládnucej komunistckej strany už v roku 1948 otvorene prejavovali názor o existujúcej ukrajinskej reakcii v ľudovodemokratickom Československu, čo zaznelo aj z úst člena predsedníctva ÚV KSS Gustáva Husáka, že: „na východnom Slovensku je veľký vplyv reakcie, lebo my sme robili čistky, ale Ukrajinci chránili emigrantov.“¹⁷⁷

Cielené snahy o monitorovanie a sledovanie činnosti UNRP zo strany Ministerstva vnútra Československej republiky, boli výrazne zaznamenané v roku 1949. Ako vyplýva z dochovaných materiálov, Ministerstvo vnútra si dalo vypracovať správu o celkovom dianí v UNRP, ako aj správu o jednotlivých predstaviteľoch UNRP. Na zistenie a spracovanie boli vytýčené tri základné otázky:

1. Je-li politicky únosné, aby nepatrná část ukrajinského obyvatelstva měla oproti druhým národnostem, které jsou u nás usídleny v daleko větším počtu než Ukrajinci a to Maďaři a Poláci a měli vyhražena vyjímečná kompetentní práva, jako svou vlastní samosprávu, své vlastní školství, zastoupení v Národním shromáždění a v jiných centrálních úřadech a mnoho jiných předností, které nejsou zaručeny těmto v naší nove ústavě?
2. Z koho se tvoří a skladá Ukrajinská národní rada?

---

¹⁷⁷ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.30.

3. Kam směřuje její politická činnost? Zda k pokroku, či ke zpátečnictví?¹⁷⁸

Postupne sa v uvedenej správe rozpracovávajú jednotlivé osoby činné v UNRP, ako aj ich pôsobenie a napojenie na iné osoby.

Pozoruhodné je aj záverečné skonštatovanie v rámci ktorého sa navrhuje: „aby v zájmu štátu a verejného poriadku, jakož i snahu o politickú konsolidáciu na východ. Slovensku ve smyslu pokroku a lidové demokracie byla další činnost Ukrajinské národní rady prešovské, úředně zastavena.“ Navrhovalo sa tiež zbavenie všetkých funkcií predstaviteľov UNRP.¹⁷⁹

Získane poznatky zo strany Ministerstva vnútra sa neskôr ukázali ako účelné, keďže sa v potrebnom rozsahu zneužívali v mocenskom boji a diskreditácii osôb. Je možné skonštatovať, že išlo fakticky o sústavnú činnosť zo strany štátnych orgánov po roku 1948. V tomto ohľade je nutné spomenúť neskoršie využitie získaných kompromitujúcich poznatkov hlavne v súvislosti s násilným prechodom na pravoslávie, keďže sa viacnásobne a opakovane získavali informácie o prepojenosti predstaviteľov UNRP a gréckokatolíckou cirkvou. Zbieranie materiálov kompromitujúceho charakteru malo ukázať protištátnu činnosť jednotlivých predstaviteľov UNRP (vrátane protagonistov) s cieľom vylúčiť ich z ďalšieho verejného života.

Ukrajinský buržoázny nacionalizmus, bol aj predmetom diskusií Predsedníctva ÚV KSS v Bratislave dňa 28.06.1952, ktoré k tomu súčasne schválilo rezolúciu. V rámci prijatej rezolúcie Predsedníctvo KSS konštatovalo neplnenie úloh v oblasti boja proti zvyškom buržoázneho nacionalizmu zo strany Krajského výboru KSS v Prešove, zanedbávanie všestranného národného kultúrneho rozvoja ukrajinského obyvateľstva, ako aj existenciu úchyliet v národnostnej otázke zo strany konkrétnych činiteľov – P. Babeja a V. Kapišovského. Činnosť zo strany Babeja a Kapišovského bola kritizovaná z hľadiska nedostatočnej aktivity vo volených orgánoch, ako aj z dôvodu ich neangažovanosti sa v otázkach ukrajinských pracujúcich. Súčasne sa im kládlo za vinu, že dlhodobo kritizujú nedostatky komunistickej strany mimo stranícku pôdu.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky (A MV SR), B10, inv.j.1., s. 1-13.

¹⁷⁹ Tamže

¹⁸⁰ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. s.181.

Účelové útoky na angažovaných predstaviteľov UNRP pokračovali v rôznej podobe. Išlo predovšetkým o tlačové a verbálne útoky. V periodiku Družno vpered sa napr. písalo, že: „Ukrajinskí buržoázni nacionalisti Babej, Rohal'-Il'kiv, Kapišovský a iní rafinovane neustále vyvolávajú národnostné jazykové spory za pomoci Gojdičovho gréckokatolíckeho kléru – špinavej agentúry Vatikánu.“¹⁸¹

Dôvodom takýchto útokov malo byť aj odpútanie pozornosti od skutočne vážnejších problémov, ako aj stále nedosahujúceho efektu ukrajinizácie a prechodu na pravoslávie. Nájdený vinník v podobe reakcionistu alebo buržoázneho nacionalistu znamenal úspech v boji proti vnútorným škodcom a tak sa to aj verejnosti prezentovalo.

---

¹⁸¹ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s.99.

10. Zánik UNRP a konštituovanie nástupnickej organizácie

Začiatok úpadku UNRP ako národnopoliticky reprezentatívneho orgánu možno ustáliť na obdobie po februári roku 1948. Dôvodov resp. faktorov takéhoto úpadku bolo pravdepodobne viacero. Bezprostrednou príčinou úpadku UNRP sa javí skutočnosť, že UNRP predstavovala politického reprezentanta ukrajinského obyvateľstva v Československu s ambíciou dosiahnuť postavenie najvyššieho predstaviteľa ukrajinského obyvateľstva žijúceho na území Československa. Takéto snahy si v zásade odporovali s politikou a hlásaním komunistickej strany Československa, ktorá si nárokovala výlučnosť a jednosť hájenia záujmov všetkých obyvateľov, vrátane príslušníkov národnostných menšín.

Jednou z ďalších možných príčin počiatku procesu zániku UNRP, bola skutočnosť, že národnopolitický orgán ukrajinskej menšiny nie je po víťazstve pracujúceho ľudu potrebný, ale potrebné je vyvíjať snahu o kultúrnu ustanovizeň, ktorá by hájila potrebnejšiu kultúrnu činnosť ukrajinskej menšiny. V neposlednom rade, ako možný dôvod pre počiatok procesu zániku UNRP, mohlo byť zloženie a osadenstvo štruktúr UNRP. Uvedené je možné tvrdiť z dôvodu existujúcich podozrení k týmto členom a funkcionárom, ako aj ich možných prepojení na osoby, ktoré boli pre ľudovodemokratický režim neprijateľné. V danom prípade o to viac, že títo funkcionári boli neskôr spájaní s buržoáznym nacionalizmom a reakčnou činnosťou.

V tomto ohľade sa tiež javilo za vhodné vytvoriť novú ustanovizeň reprezentujúcu záujmy ukrajinskej menšiny na Slovensku s úplne novým a prevereným administratívnym aparátom.

S nastupujúcou zmenou v chápaní činnosti UNRP zo strany štátu a aparátu po roku 1948 sa: „od UNRP žiadalo preorientovať svoju činnosť, prejsť, používajúc dobový termín, od vysokej politiky smerom dole, na rozvoj kultúrno-osvetovej práce medzi ukrajinským obyvateľstvom. Zmena tejto orientácie prebiehala pomaly a so značnými ťažkosťami.“¹⁸²

---

¹⁸² BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s.124.

Postupne sa tak činnosť UNRP prakticky zminimalizovala a zredukovala, aj keď formálne svoju činnosť naďalej v mene ukrajinského obyvateľstva vykonávala.

Určitý zásadný moment v chápaní a postavení UNRP, možno datovať na 9. december roku 1948, kedy na Predsedníctve ÚV KSS, bola UNRP, ako aj jej činnosť a pôsobenie podrobené značnej kritike. Argumenty uvádzané v rámci kritiky UNRP spočívali prevažne v tom, že UNRP si naďalej nárokuje právo hájiť nacionálne záujmy ukrajinskej (ruskej, rusínskej) menšiny v Československu a to nehľadiac na existenciu komunistickej strany, ako jediného reprezentanta tohto politického úsilia. Okrem zmieneného argumentu, ktorý zaznel na Predsedníctve ÚV KSS v neprospech UNRP, bola navrhnutá požiadavka „pretransformovania“ tejto inštitúcie na inú masovú organizáciu na báze individuálneho členstva. Súčasne mal byť vytvorený štatút tejto novej masovej organizácie. Takouto úlohou Predsedníctvo ÚV KSS poverilo generálneho tajomníka UNRP Ivana Rohaľa-II'kiva. K otázkam kritického postoja Predsedníctva ÚV KSS vo vzťahu k činnosti UNRP je však pre úplnosť nutne podotknúť, že nešlo o výlučne negatívne ohlasy. Pôsobenie a činnosť UNRP v období rokov 1945-1948, bola zo strany Predsedníctva ÚV KSS vnímaná pozitívne, ba dokonca nezastupiteľne.¹⁸³

Po zasadnutí Predsedníctva ÚV KSS zo dňa 9. decembra 1948 sa pokračovalo v kritickom ohlase na činnosť a pôsobenie UNRP, ako aj na činnosť ukrajinských členov komunistickej strany. Kritické ohlasy zazneli na zasadnutiach Organizačného sekretariátu ÚV KSS 31. januára roku 1949, ako aj na politickom sekretariáte ÚV KSS dňa 10. februára roku 1949. „Vytýkala sa im nemarxistická politika v nacionálnej otázke, ktorá vraj smerovala predovšetkým na zabezpečenie ústavných práv ukrajinskej národnosti, na ochranu ukrajinských emigrantov, utečencov a optantov zo Zakarpatskej Ukrajiny a Poľska.“¹⁸⁴

Činnosť UNRP a jeho orgánov sa v dôsledku takto prejavenej kritiky začala utlmať. Z hľadiska formálnej existencie, UNRP naďalej vyvíjala v rokoch 1949-1952 svoju aktivitu, avšak táto aktivita bola pomerne úzko koordinovaná s politikou vládnucej komunistickej strany. Akákoľvek aktivita UNRP mala slúžiť výlučne na účel politiky komunistickej strany, čoho dôkazom je aj činnosť UNRP v otázkach prechodu a zrušenia gréckokatolíckej cirkvi a pravoslávizácie rusínsko-ukrajinského obyvateľstva. V uvedenom

---

¹⁸³ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. s.124.

¹⁸⁴ GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, s.30.

období zohrala UNRP a jej orgány aj dôležitú úlohu v procese ukrajinizácie a zjednocovania pohľadu na rusínsko-ukrajinskú otázku pôvodu obyvateľstva, avšak v dôsledku definitívneho ukončenia svojej činnosti a vytvorenia nadväzujúcej organizácie (KSUP), práve ukončenie existencie UNRP, bolo u obyvateľstva vnímané rozporuplne a kontraproduktívne.

„Formálne UNRP ukončila svoju činnosť v decembri 1952. Rozhodlo o tom ani nie Plénum UNRP, ale len Predsedníctvo UNRP na svojom zasadnutí 11. decembra 1952. O svojom rozhodnutí informovalo Sbor povereníkov. V prípise adresovanom Sboru povereníkov sa ukončenie činnosti UNRP zdôvodňovalo tým, že po februári 1948 sa táto organizácia stala neživotnou, že nemala charakter masovej organizácie, nemala pevné spojenie s masami ukrajinských pracujúcich, nemohla preto úspešne úlohy, mobilizovať ukrajinský pracujúci ľud pre výstavbu socializmu a napomáhať pri upovedomovaní, ukrajinského národného povedomia.“¹⁸⁵

Z formálno-právneho hľadiska mal všetok majetok, ako aj prípadné majetkovoprávne záväzky na seba previesť novovzniknutý Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich, ktorý síce formálne existoval, avšak do ukončenia činnosti UNRP neprebehol ani ustanovujúci snem.

10.1 KSUP - Kultúrny spolok ukrajinských pracujúcich

Konštituovanie novej kultúrnej organizácie ukrajinských pracujúcich prebiehalo intenzívne v čase, keď ešte stále verejne pôsobila UNRP. Úplná nejednoznačnosť v názoroch, akým spôsobom bude nová organizácia existovať a v akom duchu bude vykonávať kultúrno - osvetovú činnosť, či akým spôsobom nadviaže na činnosť UNRP spôsobilo, že jej vznik a ustanovujúci proces trval pomerne dlhú dobu.

Samotná realizácia súvisiaca so vznikom KSUP začala prebiehať v prvej polovici roku 1951. Spočiatku prebiehala intenzívna diskusia o názve spolku a identicko profilujúcom charaktere činnosti ustanovujúcej organizácie. Dňa 24. mája 1951 sa Predsedníctvo ÚV KSS uznieslo o vytvorení kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich, ktorej základnou úlohou mala byť kultúrno-osvetová činnosť pre ukrajinskú menšinu žijúcu v Československu. Za účelom vytvorenia tejto ustanovizne, bol vytvorený prípravný výbor, ktorého úlohou bolo aj vytvorenie organizačných celkov na dedinách, v školách a na úradoch.

---

¹⁸⁵ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, s.227.

V rámci prípravy, bolo zo strany prípravného výboru KSUP rozhodnuté o vydávaní tlačového periodika Družno vpered. Súčasne vrcholili prípravy pre ustanovujúcu konferenciu KSUP.¹⁸⁶

So vznikom novej kultúrno-osvetovej organizácie KSUP, ktorá mala mať masový charakter a ktorá mala v istom zmysle suplovať doterajšiu činnosť UNRP z hľadiska kultúrneho rozvoja, však boli spojené aj určité ťažkosti. Existujúce bremená boli spôsobené vtedajšou politikou zo strany štátu k triednym nepriateľom a tzv. buržoáznym nacionalistom. Práve boj proti buržoáznym nacionalistom¹⁸⁷ znamenal oddialenie ustanovujúceho zjazdu resp. konferencie KSUP, ktorá sa napokon uskutočnila v dňoch 29-30 mája 1954 v Prešove za účasti približne 400 delegátov.

Pre úplnosť je však potrebné podotknúť, že novovznikajúci KSUP nemal v žiadnom prípade za úlohu riešiť politické otázky alebo otázky týkajúce sa hospodárskeho života v krajine. Uvedené otázky mali patriť výlučne do kompetencie štruktúr komunistickej strany, ktorá mala vedúce postavenie v krajine. Práve z dôvodu politickej nadbytočnosti UNRP sa našiel variant vzniku KSUP, ako kultúrno osvetovej organizácie, ktorá sa mala zaoberať nepolitickou zložkou ukrajinskej menšiny v Československu.

Prvotné nádeje a snaha vedúcich predstaviteľov komunistickej strany o plnohodnotné nahradenie UNRP prostredníctvom nepolitického kultúrneho spolku ukrajinských pracujúcich sa v konečnom dôsledku v začiatkoch pôsobenia spolku nenaplnili v požadovanej miere. Obyvateľstvo na severovýchode Slovenska nevnímalo vznikajúci KSUP, ako tradičného reprezentanta.

V tejto súvislosti existovali aj iné dôvody prvotného neintegrovania u obyvateľstva.: „Sporné rozhodnutie o dočasnom vylúčení inteligencie pri budovaní KSUP a tlaky vyšších orgánov plne zapojiť jeho miestne organizácie i okresné výbory do plnenia často málo populárnych politických úloh v obciach sa prejavili v organizačnej nepevnosti a v malej autorite spolku, zvlášť u vidieckeho obyvateľstva, či dopomáhanie v procese ukrajinizácie.“¹⁸⁸

---

¹⁸⁶ BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR.s.125.

¹⁸⁷ z buržoázneho nacionalizmu boli obviňovaní aj členovia prípravného výboru novovznikajúceho KSUPu, ako napr. predseda prípravného výboru Peter Babej, ale súčasne aj aktívni činitelia ukrajinskej národnosti, ako napr. poslanec Národného zhromaždenia ČSR Vasil' Kapišovský.

¹⁸⁸ KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, s.210.

Napriek definitívnemu zániku UNRP sa v nasledujúcich rokoch oživilí úvahy o obnovení UNRP, ako reprezentanta (rusínsko) ukrajinskej menšiny v Československu. Takéto úvahy začali vznikať v dôsledku demokratického obrodenia v roku 1968. V čase demokratických tendencií a nálad v spoločnosti: „navrhuje Vasil' Kapišovský Plénu ÚV KZUP pracovať na urýchlennom obnovení Ukrajinskej národnej rady. Úlohou obnovenej rady by malo byť:

- politicky predstavovať Rusínov-Ukrajincov,
- prejednávať veci definitívneho riešenia ukrajinskej národnostnej otázky v ČSSR s ústrednými straníckymi a štátnymi orgánmi a prostredníctvom nich zabezpečovať ich realizáciu,
- až do definitívneho riešenia ukrajinskej národnostnej otázky a jej realizácie uskutočňovať základné kádrové otázky štátnej administratívy a najmä ukrajinských inštitúcií na základe odporúčania Rady,
- dozeráť, či sa v praktickom živote realizujú základné princípy národnostnej politiky,
- Rada by mala svojho zástupcu v Predsedníctve SNR a Zbore povereníkov,
- Existencia Rady a jej základne poslanie by bolo zaručené zákonom.¹⁸⁹

Takto formulované požiadavky zo strany jednotlivých činiteľov ukrajinskej národnosti sa však z dôvodu nečakaného vstupu Sovietskych vojsk dňa 21. augusta 1968 na územie Československej socialistickej republiky, nerealizovali. V nasledujúcom období pokračovala činnosť ukrajinských kultúrno-osvetových ustanovizní a separované úvahy o obnovení činnosti UNRP prišli až po roku 1989, ktoré sa už nerealizovali.

---

¹⁸⁹ ŠKURLA, Michal, Vasil' Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, s.128.

11. Záver

Vznik a následná krátka existencia Ukrajinskej národnej rady v Prešove až po jej samotný zánik, malo z hľadiska národnopolitických cieľov rusínsko-ukrajinskej menšiny žijúcej v povojnových pomeroch Československa, svoj historicko-právny dopad. Už samotné dianie pred ustanovujúcim zjazdom Rusínov-Ukrajincov dňa 01. marca 1945 v Prešove, predznamenovalo, že rusínsko-ukrajinskú otázku je potrebné riešiť citlivo a systematicky. Takúto potrebu riešenia navrhovali aj samotní vládni činitelia a to aj s poukazom na ďalšiu citlivú záležitosť a tou bola zmena hraníc a strata Podkarpatskej Rusi .

Ukrajinská národná rada v Prešove, ktorá vznikla na sklonku druhej svetovej vojny, bola zo strany Rusínov a Ukrajincov žijúcich v severovýchodných oblastiach Slovenska, vnímaná v kontexte podmienok a nedostatkového stavu, pozitívne a dokonca s nadšením. Vzniknutá eufória obyvateľstva, vychádzala z potreby politického reprezentanta tunajších ľudí, ktorý bude mať dosah na reálnu zmenu ich života, ako aj to, že dokáže hájiť ich národné záujmy, ktoré sa stáročiami formovali. Pravda, okolnosti priebehu zjazdu okresných národných výborov v novembri 1944 roku v Mukačeve, kedy výraznou mierou na priebeh a výsledok mal preukázateľne sovietsky aparát a neznalosť a zavádzanie obyvateľstva, je nutné v kontexte vedeckej práce zohľadniť. Práve priebeh uvedeného zjazdu, mal byť vzorom pre zjazd rusínsko-ukrajinského obyvateľstva v Prešove, avšak nie s výsledkom odrhnutia časti východného Slovenska a jeho pripojenia k Sovietskej Ukrajine. Takáto iniciatíva pripojenia k Sovietskej Ukrajine, bola aktuálna v dôsledku prechodu frontu a poučených agitátorov z Podkarpatskej Rusi, pred vznikom a v čase vzniku Ukrajinskej národnej rady v Prešove. Neskôr v dôsledku neochoty zo strany samotného Sovietskeho zväzu a zahraničných aktivít vládnych predstaviteľov Československa, bola táto myšlienka úplne zavrhnutá, čo si uvedomovali aj protagonisti ustanovujúceho zjazdu a akúkoľvek snahu o pripojenie zavrhlí. Hájiť záujmy rusínsko-ukrajinskej menšiny videli protagonisti marcového zjazdu v obnovej Československej republike.

Vznikom Ukrajinskej národnej rady v Prešove sa prebudila aktivita rusínsko-ukrajinských dejateľov a to v tak výraznej miere, že aj vládne špičky Československej republiky, túto skutočnosť museli prinajmenšom vziať na vedomie. V dôsledku svojej činnosti a práce, dosiahli činitelia Ukrajinskej národnej rady viacero dôležitých úspechov. Už samotná skutočnosť, že Ukrajinská národná rada bola vyhlásená za jediného reprezentanta spomínaného etnika, je v celku dôležitý úspech, ktorí si činitelia rady aj riadne uvedomovali.

V tomto prípade aj súčasne s podporou obyvateľstva rusínsko-ukrajinského etnika. Pozitíva však možno nájsť aj v dosiahnutí zlepšenia katastrofálneho stavu vojnou zničenej krajiny severovýchodného Slovenska alebo dosadenie vlastných nominantov do jednotlivých sfér štátnej správy, ktorí kraj a etnikum podporovali. Nemenej dôležitým pozitívom bolo zriadenie referátu pre ukrajinské a ruské školy pri povereníctve Slovenskej národnej rady so svojimi inšpektorátmi, možnosť delegovať (do volieb v roku 1946) svojich nominantov do dočasného Národného zhromaždenia a Slovenskej národnej rady, či podpora kultúry. Práve v oblasti kultúry Ukrajinská národná rada v Prešove dosiahla v spojení s jednotlivcami výrazné úspechy. Ešte v roku 1945 vzniklo Ukrajinské národné divadlo, ako aj bolo založené tlačové periodikum Prjaševčina. Samozrejme, je nutné uznať, že viacero požiadaviek zo strany Ukrajinskej národnej rady, nenašlo podporu a pochopenie zo strany najvyšších orgánov a vládnych činiteľov. V tomto duchu bol odmietnutý zámer uzákonenia existencie Ukrajinskej národnej rady alebo zakotvenie ústavných práv Rusínov-Ukrajincov v rámci prijatej ústavy v roku 1948. Z tohto pohľadu tak možno skonštatovať, že Ukrajinská národná rada v Prešove nemala zákonodarnú ani výkonnú právomoc, aj keď tak o ňu usilovala a mohla sa opierať iba o svoju neformálnu autoritu. Politické turbulencie a stanovenie jedinej a všemocnej komunistickej strany ako politického reprezentanta navyše znamenalo, že úloha Ukrajinskej národnej rady stratila svoj význam a bola trpená len ako akýsi politicky nástroj k presadeniu záujmov vo vzťahu k cirkvi, kultúre a celkovo k obyvateľstvu až následne zanikla.

Existencia Ukrajinskej národnej rady by však nebola možná ani bez ozrejmienia širších historických súvislostí od ktorých záviselo to, ako sa bude vyvíjať národno-politický vývin rusínsko-ukrajinského etnika. V tejto súvislosti je potrebné poznamenať, že práve národnobuditeľské snahy z polovice 19. stor., ktoré sa opätovne formovali po prvej svetovej vojne a následne vrcholili vytvorením autonómie a jednodňového štátu Karpatskej Ukrajiny, výrazne ovplyvnili postoj aj na Slovenskej strane, kde stále pretrvávala spolupatričnosť k rusínsko-ukrajinskému etniku, aj keď po vyhlásení samostatného Slovenského štátu, bola táto spolupatričnosť rozdelená hranicami.

Z pohľadu hodnotenia výskumu pridruženej problematiky, akou bola kultúrna a cirkevná otázka v rámci činnosti Ukrajinskej národnej rady v Prešove, v tejto súvislosti je potrebné vyzdvihnúť presadenú ambicióznosť v oblasti kultúry, ktorá neostala na periférii záujmu a s pomocou UNRP a jednotlivcov, sa tvorivo formovala aj po zániku UNRP. Cirkevná otázka, konkrétne zrušenie Gréckokatolíckej cirkvi a nútený prestup na pravoslávie,

však ostane čiernou škvrnou v rámci aktivít UNRP a jeho predstaviteľov, čo možno jedine vedecky ponímať ako skutočnosť z dôvodu dobového režimu.

Z hľadiska posúdenia splnenia vytýčených cieľov a úloh tejto vedeckej práce, konštatujeme, že v tejto vedeckej práci sa podarilo vedecky načrtnúť a hlbšie preskúmať problematiku vzniku Ukrajinskej národnej rady v Prešove, charakter jej činnosti, zaznamenané úspechy aj neúspechy, či pridružené okolnosti alebo iné aspekty formujúce celkový obraz problematiky. V práci sa nezabudlo ani na rozvinutie kontextu širších historických súvislosti, reálnych politických a kultúrnych dopadov, ako aj okolnosti zániku UNRP v čase cieľenej ukrajinizácií obyvateľstva rusínsko-ukrajinského etnika, či snahu o uzákonenie UNRP.

Daná záverečná práca predstavuje ucelený vedecký pohľad na spracovanú problematiku s použitím viacerých metód skúmania ako napr. analýza získaných údajov, rozoberaním hypotéz, či malé prvky porovnávania. Výskum tejto vedeckej práce bol spracovaný na základe slovenskej, českej a zahraničnej literatúry, ako aj dostupných archívnych prameňov.

V súvislosti so získanými poznatkami, máme za to, že spracovaná problematika síce poskytuje určitý verný obraz o zaznamenaných skutočnostiach v kontexte historických poznatkov, avšak problematika historicko-právnych súvislosti rusínsko-ukrajinskej menšiny v 19. a 20. storočí, nie je úplne vyčerpaná a je potrebné ju naďalej bližšie vedecky skúmať a spracovať.

• ZOZNAM POUŽITÝCH SKRATIEK

UNRP – Ukrajinská národná rada v Prešove	ČSR – Československá republika
ČSSR – Československá socialistická republika	DS – Demokratická strana
KSS – Ústredný výbor Komunistickej strany	KSS – Komunistická strana
A ZRUSR – archív zväzu Rusínov – Ukrajincov Slovenska	f. – fond
ŠA – štátny archív	SNA – Slovenský národný archív
KSUP – kultúrny spolok Ukrajinských pracujúcich	NZ – Národné zhromaždenie
UND – Ukrajinské národné divadlo	DNZ – Dočasné národné zhromaždenie

• ZOZNAM POUŽITÝCH ARCHIVNÝCH PRAMEŇOV A LITERATÚRY

Archív zväzu Rusínov - Ukrajincov Slovenska
f. UNRP

Štátny archív Prešov
f. UNRP 1945-1948

Archív Ministerstva vnútra Slovenskej republiky, Levoča
f. B10, inventárna jednotka 1

Slovenský národný archív
f. Povereníctvo Slovenskej národnej rady pre školstvo a kultúru 1960 – 1968

Literatúra:

1. BAJCURA, Ivan. Cesta k internacionálnej jednote. Bratislava: Pravda, 1983, 258 s.
2. BAJCURA, Ivan, Rozvytok polytiko-pravogo rozvijazannya ukrajinskogo pytanňa v Čechoslovaččyni. In: 15 rokov na službi narodu. Prešov.1966, 131 s.
3. BAJCURA, Ivan, Ukrajinská otázka v ČSSR. Východoslovenské vydavateľstvo, Košice, 1967, 214 s.
4. Бобак, М.: Українська молодіжна преса в ЧССР перші роки після визволення. In: Vedecký zborník Múzea ukrajinskej kultúry vo Svidníku. Prešov: Slovenské pedagogické nakladateľstvo v Bratislave, Odbor ukrajinskej literatúry v Prešove 1976, 112 s.

5. BOKEŠ, František, Dokumenty k Slovenskému národnému hnutiu v rokoch 1848-1914. Slovenská akadémia vied, Bratislava, 1962, 468 s.
6. BULÍNOVÁ, Marie et al., Církevní komise ÚV KSČ 1949–1951: edice dokumentů. Brno: Doplněk, 1994, 504 s. ISBN 80-85270-29-3
7. CORANIČ, Jaroslav, Tzv. Prešovský sobor – vyvrcholenie úsilia totalitnej moci o likvidáciu Gréckokatolíckej cirkvi v Československu. In: Církev v okovách totalitného režimu, Likvidácia Gréckokatolíckej cirkvi v Československu v roku 1950. Prešov 2010. s.122.
8. DANILÁK, Michal, Národné obrodienie Rusínov v Uhorsku In: Rusíni – história, súčasnosť a perspektívy. Prešov 2006, 111 s.
9. DEÁK, L.: Hra o Slovensko: Slovensko v politike Maďarska a Poľska v rokoch 1933 – 1939. Veda, Bratislava 1991, s. 240.
10. GAJDOŠ, Marián, Postavenie Rusínov-Ukrajincov na Slovensku v rokoch 1948-1953. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1994, 153 s. ISBN-10: 8085270366
11. GAJDOŠ, Marián et al.. Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procesoch transformácie (1989 – 1995). Universum : Výber z dokumentov I, Prešov, 2005, 209 s.
12. GAJDOŠ, Marián et al., UNRP v dokumentoch. Prešov; Košice: Centrum antropologických výskumov; Ústav regionálnych a národnostných štúdií PU; Spoločenskovedný ústav SAV, Zväz Rusínov-Ukrajincov Slovenskej republiky, 2006, 48 s.
13. HOŘÍNEK, Zdeněk. Drama, divadlo, divák. 2 vyd. Tatran, Bratislava 1985, s.212.
14. HORÁK, Karol, Slovo, priestor, obraz, tvár. 1 vyd. Osvetový ústav Bratislava 1981. s.77.
15. HARAКСIM, Ludovít, Obrodienie Rusínov. In: Barna, F. (Ed.): Rusíni: otázky dejín a kultúry. Prešov, Rusínska obroda 1994, s. 89.
16. HARAКСIM, Ludovít, K sociálnym a kultúrnym dejinám Ukrajincov do roku 1867. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, Bratislava, 1961. 200 s.
17. HARAКСIM, Ludovít, Z dejín Ukrajincov na východnom Slovensku. Vydavateľstvo Osveta, Martin, 1957, 31 s.
18. KONEČNÝ, Stanislav, Náčrt dejín karpatských Rusínov. 1. vyd. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Ústav rusínskeho jazyka a kultúry, 2015, 225 s.
19. KOVAL, Mychajlo. Úloha a miesto OUN v rokoch 1939 – 1945. In: Historický časopis, roč. 43, 1995, č. 4, 688 s.
20. MAGOCSI, Paul Róbert, Karpatskí Rusíni. Vydavateľstvo: Karpatskorusínske výskumné centrum. 1995, 12 s.
21. MOSNÝ, Peter, Ústavnoprávne vymedzenie podkarpatskoruského územia v medzivojnovom Československu In: Acta Iuridica Cassoviensia 21. Košice: Právnická fakulta UPJŠ Košice, 1998, 247 s.
22. NOSKOVA, F. Al'bina. Greko-katolíčeskaja cerkov v kontexte rešenja nacional'no-teritorial'nych problem.1945-1947 gg. (SSSR, Poľša, Českoslovakija). In: Vlast' i cerkov v SSSR i stranach Vostočnej Jevropy 1939-1958. Moskva, 2003. s. 386.
23. PETRÁŠ, René, Menšiny v meziválečnom Československu. Právni postavení národnostných menšín v prvné Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana, Karolinum, Praha, 2009, 438 s.

24. POP, Ivan, Malé dejiny Rusínov. Združenie inteligencie Rusínov Slovenska, Bratislava 2011. s. 139 ISBN 978-80-970354-4-0.
25. POTÁŠ, Marián, Dar lásky. 2. opravené a doplnené vydanie. Vydavateľstvo Michala Vaška, Prešov 2001. 379 s. ISBN: 8088717361
26. PUKAN, Miron, *Divadlo v premenách času. Ukrajinské národné divadlo/Divadlo Alexandra Duchnoviča v Prešove*. Bratislava – Prešov: Divadelný ústav – Divadlo Alexandra Duchnoviča, 2007, 178 s.
27. Рудловчак, О.: Шляхами слова... In: Пером і словом. З української східнославацької преси (1945 – 1970). Братислава: Словацьке педагогічне видавництво, Відділ української літератури в Пряшеві 1972, 427 s.
28. SYRNÝ, Marek, Slovenskí demokrati 44-48 – Kapitoly z dejín Democratickej strany na Slovensku v rokoch 1944-1948, Múzeum Slovenského národného povstania, 2010, 203 s.
29. ŠKURLA, Michal, Vasiľ Kapišovský, osobnosť čínorodej práce. ADIN s.r.o., Prešov, 2016, 180 s.
30. ŠTRAUS, František, Pešťbudínske vedomosti a zakarpatskí Ukrajinci. In: Naukový zborník Muzeju ukrajinskej kultúry u Svydnyku, Prešov 1986, 96 s.
31. ŠUTAJ, Štefan: Ukrajinská otázka v činnosti politických strán na Slovensku (1944-1948). In: *Historica Carpathica*, roč. 30 (1989), 75 s.
32. ŠVORC, Peter, Zakliata krajina : Podkarpatská Rus 1918 – 1946. Universum, Prešov, 1996, 126 s.
33. ŠVORC, Peter, Stručné dejiny Podkarpatskej Rusi II (1918 – 1948). Prešov : Metodické centrum Prešov, 1996, 72 s.
34. VANAT, Ivan, Materialy do istoriji Ukrajins'koji Narodnoji Rady Prjašivščyny (1945-1952). EXCO s.r.o., Prešov, 2001, 119 s.
35. VANAT, Ivan, Narysy novitňoji istoriji Ukrajinciv schidnoji Slovaččyny, II (vereseň 1938 - ljutij 1948), Slovenské pedagogické vydavateľstvo, Bratislava, 1985, s. 366.
36. VAŠKO, Václav: Likvidace Řeckokatolické církve. Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří, 2007. 70 s. ISBN: 9788071951650
37. VOJÁČEK, Ladislav, et al., Československé právní dejiny (1918 – 1992): Text a pramene. 1. vyd. Bratislava; Paneurópska škola práva; Eurokódex, Žilina, 2011, s. 424. ISBN 9788089447428
38. ŽÁČEK Václav, Slovanský sjezd v Praze roku 1848. Sbirka dokumentu, Nakladatelství Československé akademie věd, Praha, 1958, s.689.

Internetové zdroje:

CORANIČ, Jaroslav, NÁSILNÁ LIKVIDÁCIA GRÉCKOKATOLÍCKEJ CIRKVI A TZV. „PREŠOVSKÝ SOBOR“ 28. 04. 1950. Dostupné na:

http://www.zoe.sk/pub/doc/theologos/t_presovsky_sobor.pdf s.10 [cit. 2017-11-30]

GAJDOŠ, Marián, Ukrajinské a rusínske školstvo na Slovensku In: Človek a spoločnosť. Dostupné na:

<http://www.clovekaspolocnost.sk/jquery/pdf.php?gui=MTP58HC256FKGXII1LH75ZWBFI> [cit. 2017-10-18]

KONEČNÝ, Stanislav, Rusíni v prelomoch dvoch tisícročí. In: Anna PLIŠKOVÁ. (ed.) Rusínska kultúra a školstvo po roku 1989. (Zborník vedeckých a vedecko-populárnych príspevkov I.) Prešovská univerzita v Prešove. Ústav rusínskeho jazyka a kultúry. Prešov, 2008. Dostupné na [https:// http://www.unipo.sk/public/media/11529/Rusinska-kultura-a-skolstvo.pdf](https://http://www.unipo.sk/public/media/11529/Rusinska-kultura-a-skolstvo.pdf). s. 30. [cit. 2017-08-29]

KONEČNÝ, Stanislav, RUSÍNSKA A UKRAJINSKÁ MENŠINA PO VZNIKU PRVEJ SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Dostupné na <http://www.rusyn.sk/rusinska-a-ukrajinska-mensina-po-vzniku-prvej-slovenskej-republiky/> [cit. 2017-08-18]

LÍŠKA, Anton, Boj Rusínov za národné obrodzenie. Dostupné na

http://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/boj-rusinov-za-narodne-obrodzenie#.V_vzJGaa3IV [cit. 2017-05-29]

SOPOLIGA, Miroslav, K problematike formovania rusínskej menšiny identity Rusínov.

Dostupné na <https://www.slavica.sk/dokumenty/konferencia-2009/sopoliga-fs-2009.pdf>. s. 9. [cit. 2017-05-15]

ŠUTAJ, Štefan: Ukrajinsko-ruské sekcie v občianskych politických stranách (1945 – 1948). Dostupné na: www.saske.sk [cit. 2017-11-11]

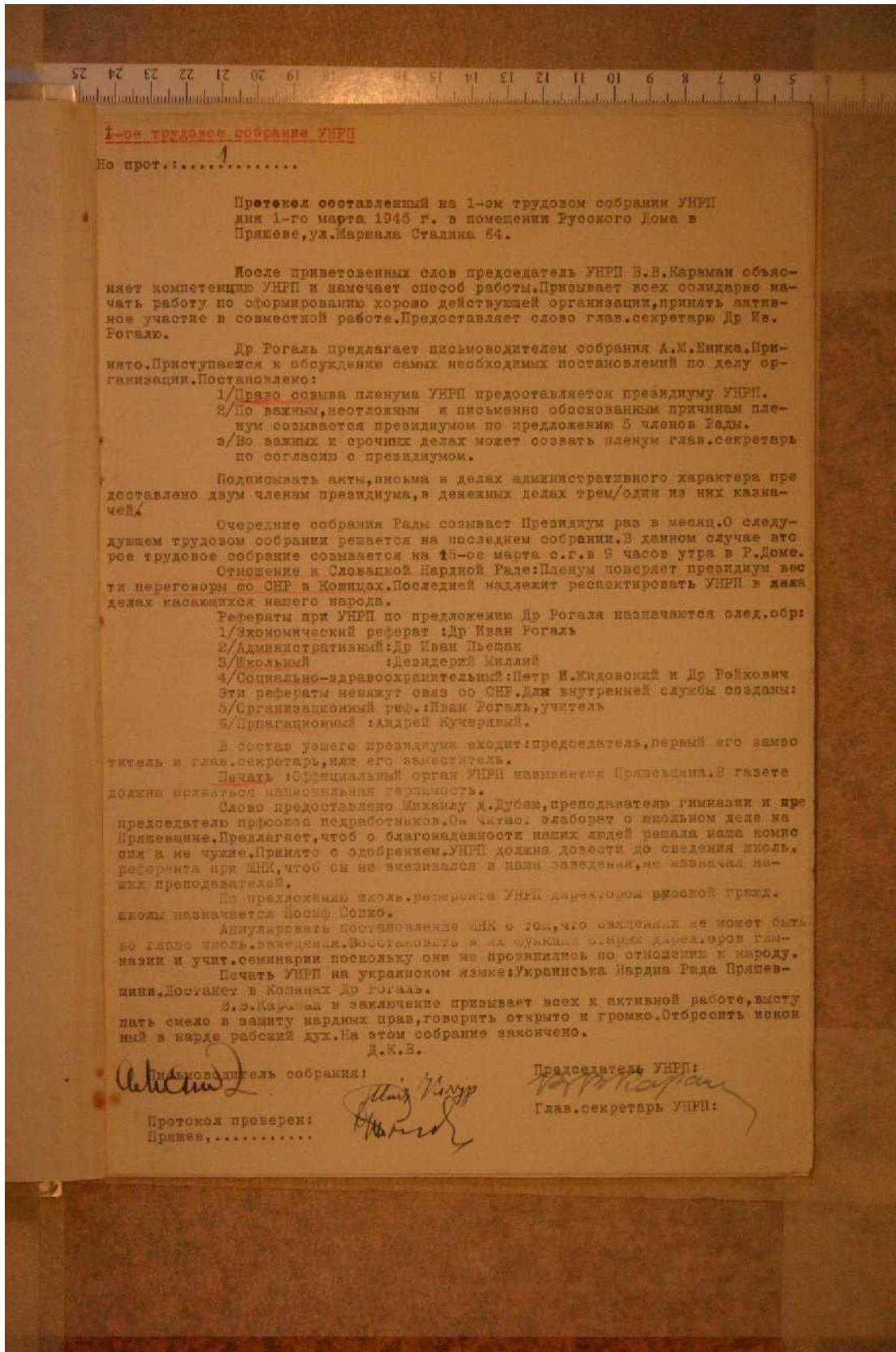
ŠVORC, Peter, Rusíni v období ČSR a Slovenského štátu. Dostupné na <http://www.rusyn.sk/rusini-v-obdobi-csr-a-slovenskeho-statu/>

[cit. 2017-06-18]

VÍROSTKOVÁ, Anna, Zavedenie ukrajinského vyučovacieho jazyka na Slovensku v roku 1952. Dostupné na: http://www.saske.sk/cas/public/media/6049/07_Virostkova.pdf [cit. 2017-12-30]

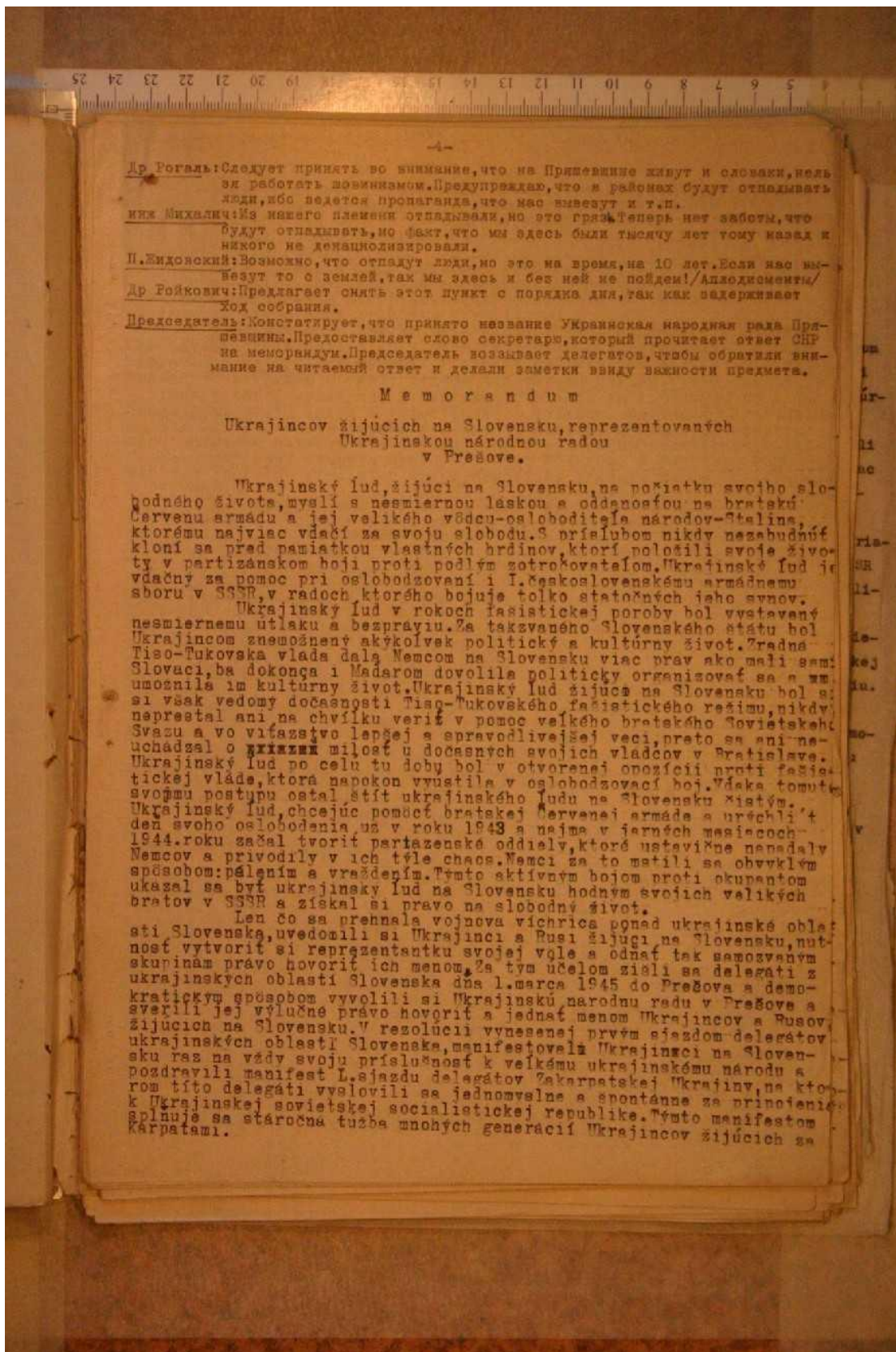

Príloha č. 1

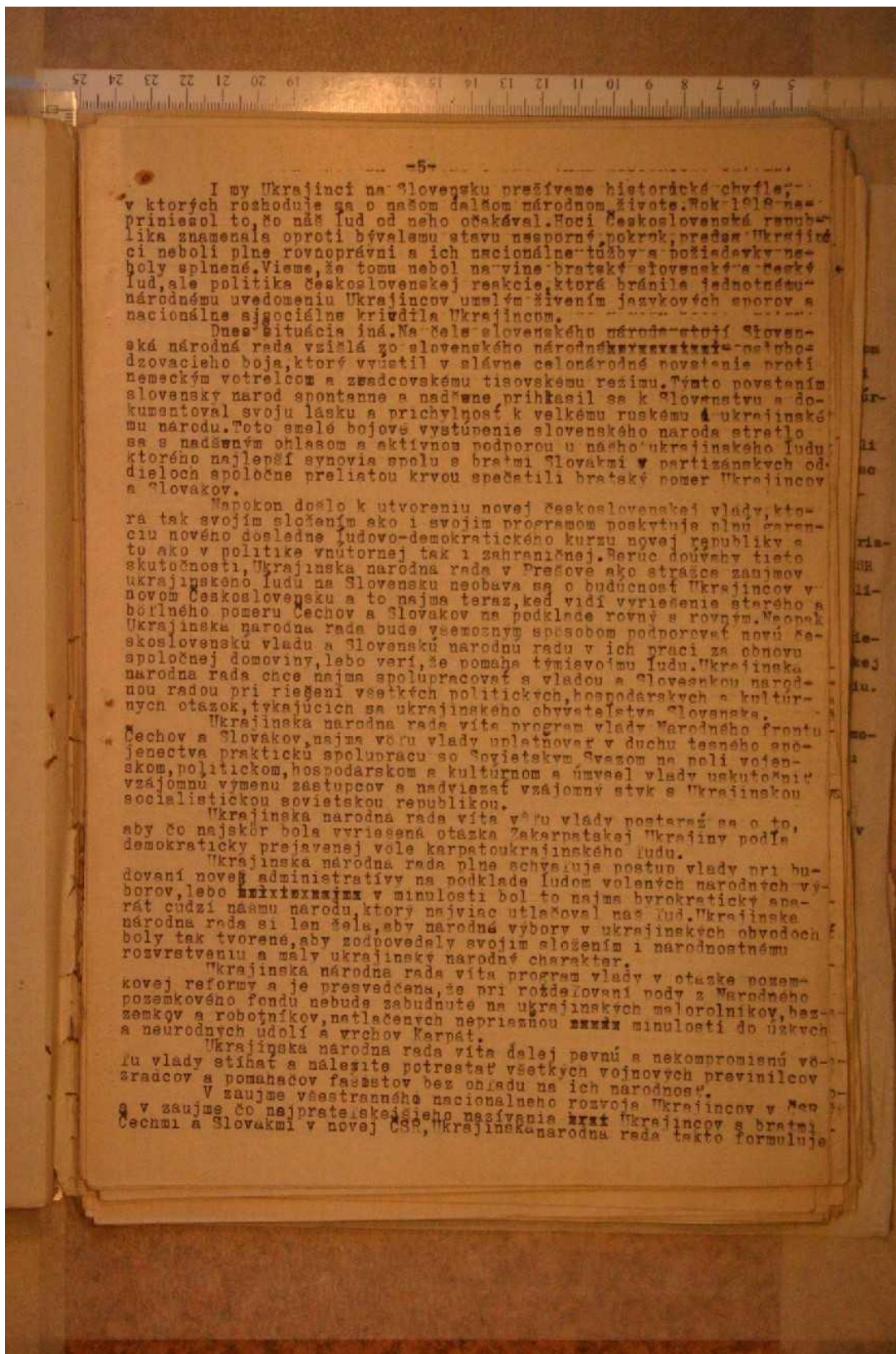

A ZRUSR, f. UNRP, a j. 338. Protokol I. celonárodného zjazdu 1. marca 1945

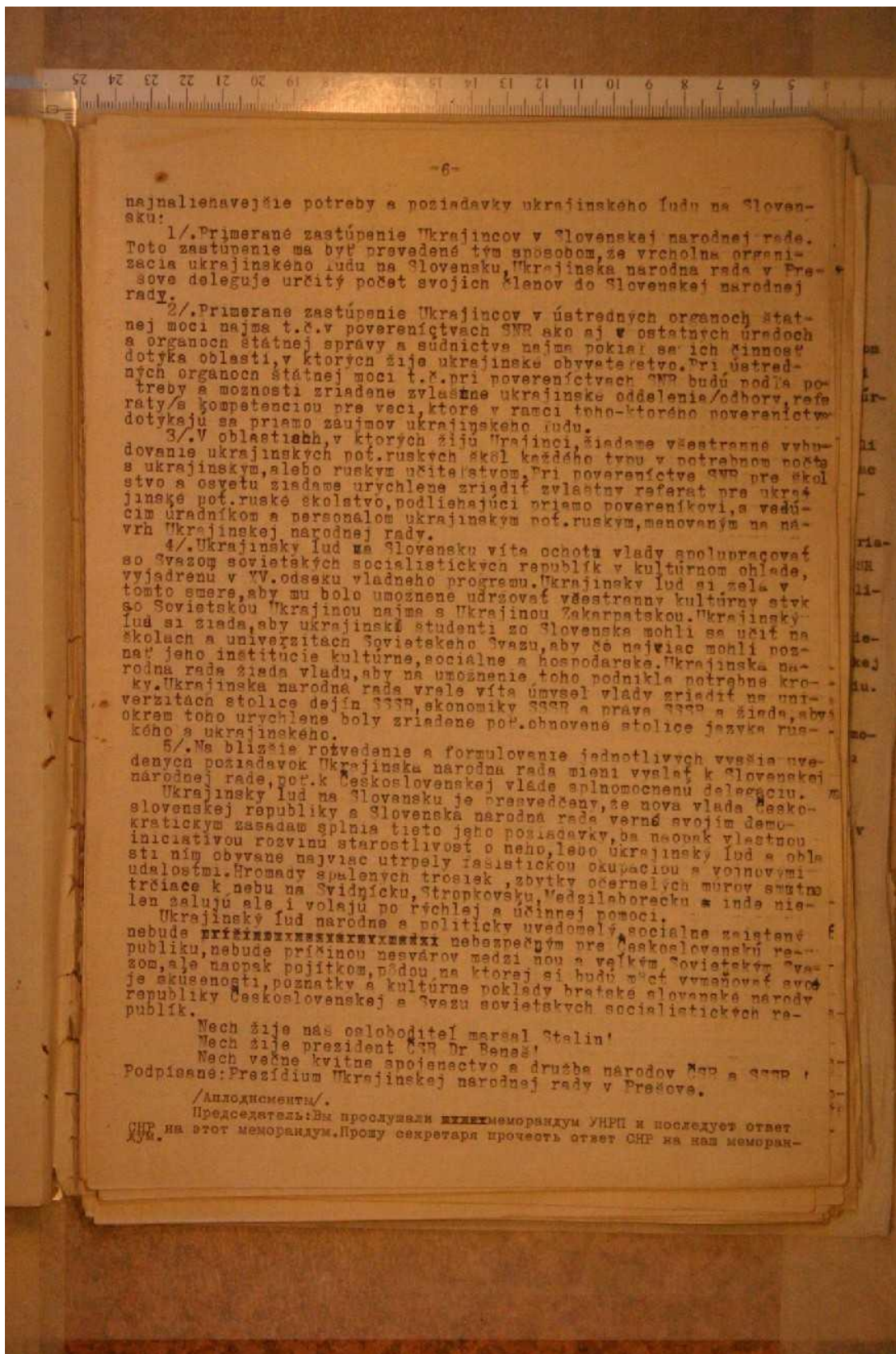
Príloha č. 2

A ZRUSR, f. UNRP, a j. 346. Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, reprezentovaných Ukrajinskou národnou radou v Prešove

A ZRUSR, f. UNRP, a.j. 346. Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, reprezentovaných Ukrajinskou národnou radou v Prešove (pokr.)

A ZRUSR, f. UNRP, a.j. 346. Memorandum Ukrajincov žijúcich na Slovensku, reprezentovaných Ukrajinskou národnou radou v Prešove (pokr.)

Vznik Ukrajinskej národnej rady v Prešove, úlohy a zastupovanie záujmov karpatských Rusínov

Abstrakt

Vznik Ukrajinskej národnej rady v Prešove má svoj historicko-právny význam v rámci dejín národnostných menšín v Československu. V podmienkach oslobodených časti územia Československa sa dňa 1. marca 1945 v Prešove konštituuje národno-politický orgán, ktorý má zastupovať záujmy rusínsko-ukrajinského etnika, prevažne v severovýchodných častiach Slovenska. Predkladaná rigorózna práca preskúmava dostupné faktografické údaje o okolnostiach konštituovania, pôsobenia a následnej činnosti tohto národnopolitického reprezentanta rusínsko-ukrajinskej menšiny v Československu až po jej definitívny zánik. V kontexte dejinného vývoja sa časť práce zameriava na historické súvislosti, ktoré zaznamenávajú etnogenézu rusínsko-ukrajinskej menšiny, začleňovanie etnika do štátnych útvarov, ako aj vojnových okolností, ktoré mali za následok stratu územia Československa a pripojenie Podkarpatskej Rusi k Sovietskej Ukrajine. V rámci skúmanej problematiky sa autor zaoberá aj pridruženým otázkam, ktoré bezprostredne súvisia s činnosťou Ukrajinskej národnej rady v Prešove a jej predstaviteľmi. V tomto duchu je priblížená činnosť Ukrajinskej národnej rady v Prešove v oblasti školstva, kultúry, ale aj cirkvi. V neposlednom rade sa táto vedecká práca sústreďuje z pohľadu existencie Ukrajinskej národnej rady v Prešove na obdobie rokov 1948 až 1952, ktoré bolo typické presadzovaním záujmov vládnucej komunistickej strany, vrátane sprevádzanej ukrajinizácie a buržoázneho nacionalizmu. V dôsledku pripravovanej a schválenej Ústavy z 9. mája 1948 sa táto práca venuje aj náladám a tendenciám predstaviteľov Ukrajinskej národnej rady v Prešove, ktorí sa usilovali o ústavné zakotvenie práv pre ukrajinskú menšinu žijúcu v Československu. Ukrajinská národná rada v Prešove, tak v dôsledku svojej činnosti, aktívne hájila a reprezentovala požadované záujmy rusínsko-ukrajinského etnika v Československu v povojnovom období.

Kľúčové slová: Ukrajinská národná rada v Prešove, UNRP, Rusíni-Ukrajinci, Rusíni, Československo, národnostné menšiny v Československu, ukrajinizácia, národné obrodienie Rusínov, Podkarpatská Rus

Establishment of the Ukrainian National Council in Presov, the role and representation of the interests of the Carpathian Ruthenians

Abstract

The establishment of the Ukrainian National Council in Presov has its historical and legal significance in the history of national minorities in Czechoslovakia. In the conditions of the liberated parts of Czechoslovakia, on 1 March 1945 in Presov is constituted a national-political body, which is to represent the interests of the Ruthenian-Ukrainian ethnic group, mostly in the north-eastern parts of Slovakia. The presented rigorous work examines the available factual data on the circumstances of the constitution, operation and subsequent activities of this national-political representative of the Ruthenian-Ukrainian minority in Czechoslovakia up to its definitive extinction. In the context of historical development, part of the work focuses on the historical context, which records the ethnogenesis of the Ruthenian-Ukrainian minority, the integration of the ethnic group into the state bodies, as well as the war conditions, which resulted in the loss of Czechoslovakia and the annexation of the Sub-Carpathian Russia to Soviet Ukraine. Within the scope of the research, the author deals also with related issues directly related to the activities of the Ukrainian National Council in Presov and its representatives. In this spirit, the activity of the Ukrainian National Council in Presov is closely related to education, culture and also the church. Last but not least, this doctoral thesis concentrates on the existence of the Ukrainian National Council in Presov for the period 1948 to 1952, which was typical of the promotion of the interests of the ruling Communist Party, including the accompanying ukrainianization and bourgeois nationalism. As a result of the prepared and approved constitution of 9 May 1948, this doctoral thesis also deals with the moods and tendencies of representatives of the Ukrainian National Council in Presov, who have sought constitutional rights for the Ukrainian minority living in Czechoslovakia. The Ukrainian National Council in Presov, as a result of its activities, actively defended and represented the desirable interests of the Rusyn-Ukrainian ethnic group in Czechoslovakia during the post war period.

Keywords: Ukrainian National Council in Presov, UNRP, Rusyn-Ukrainians, Ruthenians, Czechoslovakia, National Minorities in Czechoslovakia, Ukrainization, National Revival of Rusyns, Carpathian Ruthenia